

T. C.

Temsilciler Meclisi

TUTANAK DERGİSİ

Kırk dokuzuncu Birleşim

20 . 4 . 1961 Perşembe

İçindekiler

	Sayfa
1. — Geçen tutanak özeti	502
2. — Gelen kâğıtlar	502
3. — Yoklama	503
4. — Başkanlığın Genel Kurula sunuşları	503
1. — Üyelerden bazılarına izin verilmesi hakkında Başkanlık tezkeresi (3/66)	503
2. — Hastalığı dolayısıyla 2 aydan fazla izin alan İsmet İnönü'ye ödeneğinin verilebilmesi, İçtüzüğün 60 ncı maddesi gereğince Genel Kurulun kararına bağlı bulunduğu dair Başkanlık tezkeresi (3/67)	503
4. — Görüşülen işler	504
1. — Türkiye Cumhuriyeti Anayasa tasarısı ve Anayasa Komisyonu raporu (5/7)	504 : 522, 522 : 541, 542 : 553, 554 : 574

1. — GEÇEN TUTANAK ÖZETİ

Bu Birleşimde dört oturum yapan Genel Kurulda;

Türkiye Cumhuriyete Anayasa tasarısının görüşülmesine devam olunarak komisyona verilen 84, 88, 89, 91, 93 nü maddeler hariç 62, 67, ve 77 - 100 nü maddeler kabul edilmiştir.

20 Nisan 1961 Perşembe günü saat 10 da toplanılmak üzere Birleşime son verildi.

Başkan
Başkanvekili
Ibrahim Senil

Kâtip
Rifat Çini

Kâtip
Şahap Kitapçı

Sorular

Sözlü soru

1. — Temsilciler Meclisi Üyesi Selâmi Sa-vaş'ın, gazete, kitap ve defter kâğıtlarının ucuzlatılması hususunda ne düşünüldüğüne dair sözlü soru önergesi Sanayi Bakanlığına gönderilmiştir. (6/37)

2. — GELEN KÂĞITLAR

Tasarı

1. — Sendikalar kanunu tasarısı (1/110)
(Çalışma ve Adalet komisyonlarına)

Tezkereler

2. — Temsilciler Meclisi Üyesi Nuri Kınık'ın dokunulmazlığı hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/64) (Adalet Komisyonuna)

3. — Temsilciler Meclisi Üyesi Nuri Kınık'ın dokunulmazlığı hakkında Başbakanlık tezkeresi (3/65) (Adalet Komisyonuna)

BİRİNCİ OTURUM

Açılma saati : 10,00

BAŞKAN — Lütfi Akadlı

KATIPLER : Alev Coşkun, Şahap Kitapçı

BAŞKAN — Birleşimi açıyorum.

3. — YOKLAMA

BAŞKAN — Yoklama yapılacaktır.
(Yoklama yapıldı.)

BAŞKAN — Yeter sayı var. Görüşmelere

başlıyoruz. Başkanlığın sunuşlarını okuyoruz efendim.

4. — BAŞKANLIĞIN GENEL KURULA SUNUŞLARI

1. — Üyelerden bâzularına izin verilmesi hakkındaki Başkanlık tezkeresi (3/66)

Genel Kurula

Aşağıda adları yazılı Sayın üyelerin hiza-
larında gösterilen müddetlerle izinleri, Baş-
kanlık Divanının 20 Nisan 1961 tarihli toplan-
tısında kararlaştırılmıştır.

Keyfiyet Yüce tasviplerine arz olunur.

Temsilciler Meclisi
Başkanı
K. Orbay

Necati Duman, 1 ay, hastalığına binaen,
5 Nisan 1961 tarihinden itibaren.

İsmet İnönü, 2 ay, hastalığına binaen,
17 Nisan 1961 tarihinden itibaren.

Salâhattin Tandal, 37 gün, hastalığına bi-
naen, 6 Nisan 1961 tarihinden itibaren.

Yusuf Kemal Tengirşenk, 20 gün, hastalı-
ğına binaen, 17 Nisan 1961 tarihinden itibaren.

BAŞKAN — Teker teker oyunuzun sunaca-
ğım efendim.

Necati Duman, 1 ay, hastalığına binaen,
5 Nisan 1961 tarihinden itibaren.

BAŞKAN — Kabul edenler... Etmeyenler...
Kabul edilmiştir.

İsmet İnönü, 2 ay, hastalığına binaen,
17 Nisan 1961 tarihinden itibaren.

BAŞKAN — Kabul edenler... Etmeyenler...
Kabul edilmiştir.

Salâhattin Tandal, 37 gün, hastalığına bi-
naen, 6 Nisan 1961 tarihinden itibaren.

BAŞKAN — Kabul edenler... Etmeyenler...
Kabul edilmiştir.

Yusuf Kemal Tengirşenk, 20 gün, hastalı-
ğına binaen, 17 Nisan 1961 tarihinden itibaren.

BAŞKAN — Kabul edenler... Etmeyenler...
Kabul edilmiştir.

2. — Hastalığı dolayısıyla 2 aydan fazla izin
alan İsmet İnönü'ye ödeneğinin verilebilmesi, İç-
tüzüğün 60 ncı maddesi gereğince Genel Ku-
rulun kararına bağlı bulunduğu dair Baş-
kanlık tezkeresi (3/67)

BAŞKAN — Tezkereyi okutuyorum.

Genel Kurula

Hastalığı dolayısıyla 2 aydan fazla izin
alan İsmet İnönü'ne ödeneğinin verilebilmesi,
İçtüzüğün 60 ncı maddesi gereğince Genel Ku-
rulun kararına bağlı olduğundan keyfiyet yü-
ce tasviplerine arz olunur.

Temsilciler Meclisi
Başkanı
K. Orbay

BAŞKAN — Ödeneğinin verilmesi hususu-
nu oyunuzun sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler...
Kabul edilmiştir.

Zaptı sabık hakkında söz İsmail Ulutaş'ın.
İSMAİL ULUTAŞ — Muhterem arkadaşla-
rım, evvelki gün akşam belki arkadaşların mü-

dahalesi sebebiyle sert bir tartışma mevzuuna girilmiş oldu. Fakat buradaki bu mevzua mesnet teşkil eden sözleri daha evvelden tasavvur etmiş değilim. İkincisi, buradaki ifadelerimin belki yanlış anlaşılması neticesinde, yanlış tefsir edilmiş olmasından dolayı sizleri, bâzı arkadaşları üzümüş olabilir. Onun için özür dilerim. Katiyen kasıtlı ve taammüden yapılmış, söylenmiş bir şey yoktur.

Arkadaşlar, şurasını açıkça belirtmek lâzımdır ki, burada bütün Meclis üyelerinden ünifor bir düşünme beklemek tabii imkânsızdır. Bizde o kadar değişik düşünen insanlar olabilir ki, bu arada eğer benim düşündüğüm, başka arkadaşların fikirlerine uymazsa, burada bunu da sükûnetle dinlemeye tahammül etmeye alışık olmaları icabeder. Görüyorum ki, daha başlangıçta bâzı arkadaşlar hemen reaksiyon gösterdiler. Ben hiç söylemek istemiyorum. Dedim ki, bu fakir milleti, izbelerde yaşayan bu milleti düşünmek lâzımdır. Bu arada ölçü kaçırıldı. Bunun için bunu yapmamak lâzımdır, arkadaşlar.

Buraya çıkan arkadaş kim olursa olsun, ne olursa olsun, neyi düşünürse düşünsün; arkadaşlardan ricam, mutlaka onu sükûnetle dinlemek lâzımgelir. Dün akşam burada gördünüz. Arkadaşları burada müthiş sinirlendiriyor ve sinirlendirmekte de ileri gidiyoruz.

BAŞKAN — Sayın Ulutaş zaptı sabık hakkında konuşuyorsunuz.

5. — GÖRÜŞÜLEN İŞLER

1. — *Türkiye Cumhuriyeti Anayasa tasarısı ve Anayasa Komisyonu raporu (5/7)*

BAŞKAN — Türkiye Cumhuriyeti Anayasa tasarısı ve Anayasa Komisyonu raporu üzerindeki görüşmelere devam ediyoruz.

101 nci maddeye gelmiştik. 101 nci maddeyi okutuyorum :

B) Bakanlar Kurulu

I. Kuruluş

MADDE 101. — Bakanlar Kurulu, Başbakan ve Bakanlardan kuruludur.

Başbakan, Cumhurbaşkanınca, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri arasından atanır.

Bakanlar, milletvekili seçilme yeterliğine sa-

İSMAİL ULUTAŞ — Efendim, o günkü konuşmaların yanlış anlaşıldığını ve bunun için bâzı arkadaşlarımızın bu yanlış anlamadan dolayı üzüldüklerini zannettiğim için en çok sözlerimin yanlış anlaşılma tarafına işaret etmek istiyorum. Benim söylediğim şu : Bütün politikacılar istisnasız idealist olamaz. İçlerinde başka türlü düşünenler de bulunabilir. Yassıada'da bugün bunun misalini görüyoruz.

Arkadaşlar, politikacılar içinde, en başta İnönü ve onun yanında düşüncelerine, fikirlerine, ideallere bağlı âzimle savaşmış sebat etmiş, bu memleketin politika literatürüne şerefle geçmiş çok değerli politikacılarımız vardır. Benim kastedtiğim bunlar değil.

Burada söylemek istediğim şu idi. Politikacılar şerefli, şanlıdır, ama berbatı da çıktı. Her yerde çıkacağı gibi, her meslekte çıkacağı gibi... (Gürültüler, alkışlar) Bir yanlış anlamaya mahal olmadığını bir defa daha arz eder, bu sözlerimden dolayı üzülmüş arkadaşlarımız varsa, tekrar özür dilerim. (Alkışlar)

NURETTİN AKYURT — Reis Bey, söz istiyorum.

BAŞKAN — Mesele tavazzuh etmiştir. Bu itibarla müzakere açmıyorum.

NURETTİN AKYURT — Zabıtlara uygun olarak söylenmemiştir. Yanlış ifade edilmiştir. Söz istiyorum.

ALP KURAN — Dünkü müzakerelerin tarzı idaresi ve usulün ihlâli hakkında söz istiyorum.

BAŞKAN — Usul hakkında söz vermiyorum.

hibolanlar arasından Başbakanca seçilir ve Cumhurbaşkanınca atanır.

BAŞKAN — Necip San.

NECİP SAN — Ben bu madde hakkında iki husus üzerinde fikrimi söylemek için söz aldım. Birincisi, ikinci fıkranın biraz vuzuha kavuşturulması; ikincisi, Millî Savunma Bakanlığı mevzuu üzerinde fıkrayı açıklamak.

Sayın arkadaşlarım, 101 nci maddenin ikinci fıkrası; gerekçe ile karşılaştırılmadan okununca insana daha ziyade Bakanların sadece Türkiye Büyük Millet Meclisi dışından seçileceği hissini veriyor. Gerçi maddeyi uyguluyacak olan Başbakandır, tatbikatta elbette hataya düşmez. Fakat Anayasanın bir de referandumuna

arz edileceği ve gerekçesiz olacağını düşünürsek maddeye vuzuh vermenin faydası inkâr edilemez. Bu itibarla bendeniz bir önerge ile fıkranın şu şekilde yazılmasını teklif ediyorum :

«Bakanlar Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinden veya milletvekili seçilme yeterliğine sahibolan vatandaşlar arasından, Başbakan tarafından seçilir ve Cumhurbaşkanınca atanır.»

Komisyon bu teklife iltifat ederse, referandum bakımından maddeye vuzuh vermeye imkân bırakılırsa çok faydalı olur kanaatindeyim. Takdir Yüksek Heyetinizindir.

Millî Savunma Bakanlığı görevleri bakımından serd edilen noktai nazara gelince : Efendim evvelâ şunu itiraf edeyim ki, bu kadar çabuk bu maddenin geleceğini düşünmediğimden, tahmin etmediğimden, sizlere bâzi grafikler vermek suretiyle konuşmamı hazırlıklı olarak yapma imkânını bulamadım. Çünkü bâzi hazırlıklar yapıyordum. Madde çabuk gelince bu hazırlıkları ikmal edemedim. O itibarla hazırlığımı da derhal başka şekle sokup konuşmak icabettiği için belki fikirlerim kolay anlaşılmalıyacaktır. Yalnız şunu arz edeyim ki, Millî Savunma teşkilâtı üzerinde uzun yıllardır meşgul olmuş, 6 Mart 1949 tarihinde Tan gazetesinde bu hususta makale yazmış olan bir arkadaşınız sıfatıyla size bâzi fikirlerimi arz etmekte fayda mülâhaza etmiştim. Bunu dar zamanda kâfi derecede açıklayamıyacağım. Ama tekrar söz almak imkânı var. Arkadaşlarımızın sual sormak imkânı vardır. Anlaşılmayan noktalarda arkadaşlarımızın sual sormalarını rica edeceğim.

Efendim, 101 nci maddenin 2 nci fıkrası Bakan olmak için sadece milletvekili seçilme yeterliğini şart koşuyor. Yani imzasını atması kâfi. Anayasa imkân veriyor diye ben memleketimizin bugünkü müttekâmil şartları içinde yarın bâzi bakanların veya tek bir bakanın sırf imza atabiliyor diye tâyin edileceğine asla inanmıyorum.

Ancak, Genel Kurmay Başkanlığını veya Silâhlı Kuvvetleri emrinde bulunduracak bakanın durumu biraz başkadır. Gerçekten Silâhlı Kuvvetler Kumandanlığı ve Genel Kurmay Başkanlığını elinde bulunduran Bakan aynı zamanda emir ve komuta yetkisine sahiboluyor demektir. Bu itibarla bu bir nevi kumandanlıktır ve kumandanlığın bütün icaplarına sahibol-

ması icabeder. Bugünkü mevzuatımızda âmiri adlî, âmiri ita ile beraber tabîî, siyasi sorumluluk..

BAŞKAN — Sayın Necip San, bir dakikanız kaldı.

NECİP SAN (Devamla) — O halde arkadaşlar, sözümü çabuk bitirmeye çalışacağım.

Arkadaşlar, bir nevi emir ve komuta yetkisine sahibolan bu zatın bu kumanda görevini ifa edecek niteliklere sahibolması lâzımgeldiği kanaatindeyim. Bu nitelikler nasıl sağlanır? Bu niteliğin sağlanması, Millî Savunma Bakanının şu veya bu şekilde, şu veya bu derecede meslekten olması ile mümkündür. Veya Millî Savunma hizmetlerinin daha üst makama bağlanması halinde dahi o zatın az çok emir ve kumanda niteliğine sahibolması icabeder. Üst makama bağlanması halinde o makam sahibinin, Millî Savunmaya bağlanırsa; Millî Savunma Bakanının niteliklerinin Anayasada açıklanması lâzımgeldiği kanaatindeyim. Bunun formülü nü komisyon bulur veya diğer bir konuşmamda bu formül hakkındaki fikirlerimi arz ederim. Bilhassa arz etmek istediğim şudur. Bunun birkaç şekli vardır :

1. Millî Savunma Bakanı rütbeli bir asker olur. Faraza en kıdemli bir asker olabilir. Bunu bugünkü şartlar içinde tahakkuk edebilecek bir formül olarak saymıyorum.

BAŞKAN — Sayın Necip San vaktiniz bitmiştir.

HALİM ÖNALP — Ben sıramı arkadaşımıza veriyorum. Arkadaşımız devam etsin.

BAŞKAN — Peki, devam buyurun efendim.

NECİP SAN — Efendim, Millî Savunma hizmeti üç ayrı vasıf gösterir. Birincisi, bilhassa Millî Savunma hizmeti. İkincisi, Millî Savunma siyasi sorumluluğu. Üçüncüsü, hizmete tesir eden prestij meselesi...

Sayın arkadaşlarım, bu şekilde Millî Savunma hizmeti üç ana görev halinde kendisini gösterir :

Birincisi; ana kararlar almak, prensip koymak gibi hizmetler ki, fikrîdir, teknik mahiyettedir. Genel Kurmay işidir. Tekrar söylüyorum, bu fikrîdir ve teknik mahiyettedir.

İkincisi; Millî Savunma hizmetlerini mevcut kararlar ve prensipler dâhilinde üç silâhlı kuvveti müşterek olarak idare, sevku idare ve emir ve komuta idaresidir. Bu da silâhlı kuvvetlerin işidir. Bu hizmet bugün bütün modern ordular-

da istihbarat, lojistik, personel ve idare şeklinde birbirinden ayrılmayan unsurlar olarak görülmektedir. Bu unsurlardan bir tanesi ayrılınca Millî Savunma ihlâl edilmiş olur. Bunların birbirinden ayrılması bu sebeple zararlıdır. Bunun da aynı koordinatörün idaresi altında toplanması icabeder.

Üçüncü hizmet olarak, siyasi sorumluluğun tahakkuk ettirilmesidir. Bu da Meclis adına mürakabe ve yukarıda biraz evvel arz ettiğim hususlara girmiyen şeylerdir, müsteşarlık hizmetleridir.

Şimdi arkadaşlar, bu üç hizmet birbirinden ayrılınca hem hizmet aksar, hem de sorumluluk aksar. Meselâ eğitim, Genel Kurmay Başkanlığı yahut Silâhlı Kuvvetler Kumandanlığında personel işleri Millî Savunmada olsun. Farz edelim ki, bir askerî şoför kaza yaptı. Farz edelim ki, Millî Savunma Bakanına Mecliste bu hususta soru açıldı. «Askerî şoförleriniz neden çok kaza yapıyor?» diye sorulamaz. Sorması halinde eğer hizmet ayrılmışsa, ikmal işi Millî Savunma Bakanının, sevk, idare işi de Genel Kurmay Başkanının ise bu soruların sorulması halinde cevap, sorumluluğu sağlamaz. Söyle ki; soru, Genel Kurmay Başkanının bağlı olduğu Bakan, sorulduğu zaman «Millî Savunma Bakanı benzin vermedi, onun için eğitim yapamadık» der. Millî Savunma Bakanına sorulduğunda, «Benden istenen benzini verdiğim halde, eğitim şu veya bu sebeple yapılmamış ve bu kaza meydana gelmiş» der. Devlet bir savaş sonunda bir kötü akibete uğradığı takdirde Silâhı Kuvvetlerimizin bundaki sorumluluğu hususunda Millî Savunma Bakanından cevap almaya imkân yoktur. Bu itibarla bu vazife gayrikabili tecezzidir.

Millî Savunma Bakanına bağlı olması halinde tamamen bağlı olması ve Millî Savunma Bakanının niteliklerinin tâyin edilmesi lâzımdır. (Alkışlar)

BAŞKAN — İbrahim Saffet Omay, usul hakkında.

İBRAHİM SAFFET OMAV — Muhterem arkadaşlar, diğer arkadaşların, konuşan arkadaşlara söz sırasını vermeleri belki mümkün olabilir. Fakat bizim şartlarımız buna müsait değildir. Bu kabîl konuşmalara imkân verilirse, kimse alınmasın, uzun konuşma taktikleri olabilir. Onun için herkes sırasında kendisi konuşsun. Ben bunu belirtmek için huzurunuzda geldim.

BAŞKAN — Cemil Sait Barlas.

CEMİL SAİT BARLAS — Muhterem arkadaşlarım, ben, benden evvel konuşan hatip arkadaşların Bakan tâyini hakkındaki takdirleri ile buradaki ikinci fıkranın aleyhinde konuşacağım. Sebebini de arz edeyim. Bu maddeye göre yeni bir usul, yeni bir sistem getirilmektedir. Meclis dışındaki zevattan Bakan olma usulü kabul edilmektedir. Şimdi bunu söylerken, bâzı İstanbul gazeteleri yazdılar, yine de (kışkırtıyorlar, teknisyen Bakan olmuyor) diye yazacaklardır.

Şimdi, arkadaşlar; bir işte «kansekan» olmak lâzım. Parlamenter sistemi kabul ediyoruz. Bakanların ve Başbakanın Meclise karşı siyasi mesuliyeti vardır. Siyasi mesuliyeti olan adamın siyasi yetkisi olması lâzımdır. Binaenaleyh, hariçten tâyin edilen memur Bakan, siyasi yetkiye sahip değildir. Milletvekili gibi konuşmasına imkân yoktur, arkadaşlar. Bundan başka Bakan hariçten tâyin edildiği zaman, bizde hakikaten sivil idare hiyerarşisi yerleşmemiştir, Bakanlıkları idare eden, haddizatında teknisyen Bakan olmamalıdır, teknisyen Müsteşarlar ve Umum Müdürler olmalıdır. Teknisyen Bakan geldiği zaman, müsteşarlar, umum müdürler ikinci dereceye atılacaktır; Bakan «Ben o işin teknisyeniyim» deyip her hususa el uzatmak isterse, esasen kurulmakta olan Devlet idaresinde yine müşkülâtlarla karşı karşıya kalınacaktır. Binaenaleyh, parlamenter bir sistemde Bakanın mutlaka Meclisten seçilmesi lâzımdır. Bâzı memleketleri misal olarak gösterenler oldu. Son zamanlarda dünyadaki parlamenter sistemlerde bunun aksine bir şey görmedim. Sütten ağzı yanan nihayet yoğurdu üfliyerek yer, derler. Bu bakımdan, bir de teşriî mesuliyet vardır. Millî Savunma Bakanı bir general olabilecek mi? Olacaksa, o vakit gayriihtiyari general politikaya karışacaktır. Bakanlardan birinde ayrı vasıflar aranmasına benim aklım almıyor. Bugün Kabineye iştirak eden Millî Eğitim Bakanı ile Çalışma Bakanının arasında fark yoktur. Şu bakanda aramadığımız bir vasfı başka bir bakanda aramak doğru değildir.

Komisyon ne bakımdan bu maddeyi almıştır? Bizi tenvir etsin. Parlamenter sisteme aykırı olan ikinci fıkrayı da vuzuhlandırın ve «Milletvekilleri arasından seçilir» diye değiştirsin.

BAŞKAN — Kasım Gülek.

KASIM GÜLEK — Sayın arkadaşlarım, ben de bakanların Meclis içinden veya Meclis dışından olması hususu üzerinde konuşacağım.

Şu hususu arz edeyim ki; parlamenter usulde bakanların mutlaka Meclis içinden olması gerekir. Dünyanın tecrübesi bu mahiyettedir. Amerika'da bakanlar Meclis dışından seçilir. Bu sistem parlamenter rejime büsbütün aykırıdır. Orada Cumhurbaşkanı, icrayı tamamiyle elinde tutar. Bakanlar bir nevi yardımcısıdır. Adına bakanız, kâtipleridir.

Bakanlar teknisiyen olmalarından ziyade siyaset adamlarıdır. Memleket politikasını bilhassa Meclis içinde yürütür. Bakanların siyaset adamı olması şarttır. Dışarıdan getirilecek bakanlar istediğimiz kadar bilgill adam olsun Meclis siyasetine uymaz, karışamaz. Diğer mebus arkadaşlarıyla aynı şekilde kaynaşamaz ve bundan dolayı da memleketin işleri iyi yürümöz. Kanun çıkacaktır; siyasi adamın Mecliste kendi arkadaşları arasında dostları ve yakın arkadaşları vardır, bundan kuvvet alarak kanun getirir ve o kanunun geçmesi için arkadaşlarıyla olan sıkı ünsiyetinden faydalanır. Bu bakımdan teknisiyen bakan aramak doğru değildir. Bakanlıkları teknisiyenler idare eder, müsteşar ve umum müdürler teknisiyendir. Onların politika ile ilgisi yoktur. Bütün bu teknik bilgiyi politika bakımından kıymetlendirecek olan, bakanlardır. Bakanın siyasi mevkiî ve siyasi şahsiyeti ile burayı işgal etmesi lâzımdır. Bu bakımdan ikinci fıkranın «bakanlar Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri arasından seçilir» tarzında değiştirilmesini teklif ediyorum. Bu suretle Millet Meclisinden ve Senatodan bakan olabilmeyi de sağlamış olacağız. Saygılarımla.

BAŞKAN — Fehmi Alpaslan.

FEHMİ ALPASLAN — Muhterem arkadaşlarım. Maddenin ikinci fıkrası bir yenilik getirmektedir ve Türk Milletinin umumi arzusuna da uymakta olan ve mühim bir ihtiyacı karşılayacak bir maddedir. Maddede mutlaka dışarıdan bakan getirilecektir diye bir şey yoktur. Günün şartlarına göre icabında dışarıdan da bakan seçilebilecektir. Ve Başbakan Meclislerin de noktai nazarını alarak bu tâyini yapacaktır. Meclisler de olmadığı, dışarda kaldığı halde siyaseti nosyonu ve kabiliyeti yüksek olan bir kimse içeriye girdiği zaman, bakan olduğu zaman muayyen bir politikayı yürütebilir ve memlekete çok faydalı olabilir. Onun için maddenin bu şekli yerinde ve lüzumludur kanaatindeyim.

Necip San arkadaşımız, Millî Savunma Bakanları için başka hususiyetler arayan madde vaz'edisin dediler. Bendeniz bunu katiyen iyi görmüyorum. Şimdiye kadar Millî Savunma bakanlarından asker olmıyanların asker olanlardan daha çok tutunduğuna dair çok söz işitmişim. bakanların mutlaka milletvekilli veya asker olması keyfiyeti bahis mevzuu değildir. Nasıl ki teknik bir vekâletin başına teknik bir şahsın getirilmesine ihtiyaç yoksa Millî Savunma Bakanlığına da bir askerinin getirilmesine lüzum yoktur. Elbette ki bir bakanlığa milletvekili veya bir başka şahıs getirilebilir ve getirilmelidir. Bu bakımdan maddenin aynı şekilde muhafazası ile kabulünün uygun olacağını arz ederim.

BAŞKAN — Kenan Esengin.

KENAN ESENGİN — Sayın arkadaşlarım, hiçbir bakan için, bilhassa Millî Savunma Bakanı için, Anayasaya bir takım nitelikler koymak imkânı yoktur. Fakat memlekette bir tradition yaratmamız lâzımgelıyor. Bakanlık, ocak bucak başkanlığı değildir. Biz son 10 yıl içinde Millî Savunma Bakanlarını ocak bucak başkanlığı durumundan kurtaramadık. Binaenaleyh, bunun hakkında çok sağlam esaslar koymalıdır. Millî Savunma Bakanlığına nasıl bir adam verilmelidir? Asker mi, sivil mi? Bu mevzuubahis değildir. Fakat, topyekûn harbe hazırlanmakla, gelecekte memlekete nükleer ve atom silâhlarına ne şekilde sahibolunacağını plânlamakla ilgili ne gibi hususlarda çalışma yapabileceğini bilen, vukufu insanların bu mevkie gelmesi lâzımdır. Bunlar, bilginin ve zihniyetin birer karşılığı olabilir. Yoksa lâalettâyin bir adamı, bir levazım daire başkanı gibi, Millî Savunma Bakanlığına tâyin etmek doğru değildir.

Çok rica ederim, Kanada'da bir küçük askerî mecmua çıkıyor, bir kere ona bakınız. Orada Kanada Millî Savunma Bakanı, ordu hakkında ve memleket müdafaası hakkında daimî olarak bir sayfada yazılar yazmaktadır. Ama ne güzel yazılar yazıyor. Ordu nedir, nasıl gelişiyor, memleket müdafaası nedir, Kanada'da ordunun vazifeleri nelerdir, bunlara dair yazı yazıyor. Fakat bizim Millî Savunma Bakanlığına öyle insanlar geliyor ki, ne okuyor, ne Devlet nosyonu var, ne başka bir şey biliyor.. Atıyor kâğıdı, çıkıp gidiyor. Onun için Millî Savunma Bakanlarını seçerken bazı nitelikler

arayalım, diyorum. Bunlar ille asker olsun, demiyorum. Lâalettayın bir kimse gelince ne müşavir tanıyor, ne teknisiyen tanıyor. Kara cahil olduğu için hiç kimseyi tanımıyor; her şeyi kendisinin bildiğini ve kendisinin yapabileceğini zannediyor.

Ben şu fikrin yerleşmesini rica ediyorum. Bundan sonra kim Başbakan olacaksa, Millî Savunma Bakanlarını seçerken çok dikkatli olsun. Oraya dar düşünceli insanları, partizanları getirmesinler. Hakikaten Millî Savunma Bakanlığını yapabilecek insanları getirsinler. Mesleki ne olursa olsun. Bunun ehemmiyeti yok. (Alkışlar)

BAŞKAN — Fethi Çelikbaş.

FETHİ ÇELİKBAŞ — Muhterem arkadaşlarım, ben komisyonun getirdiği maddenin lehinde konuşmak için söz aldım. Komisyon bu madde ile memlekete bir yenilik getirmektedir. O da dışardan Başbakanın Bakanlar Kuruluna üye seçmesi ve Cumhurbaşkanının bunu tâyin etmesi keyfiyetidir. Yalnız maddenin tahriri üzerinde Sayın Necip San'ın fikirlerine yer vermekte fayda görüyorum. Bu madde sadece dışardan seçilecekmiş mânasını taşımaktadır. Meclis içinden de seçileceğine dair bir sarahat vermek lâzımdır.

Muhterem arkadaşlarım, her memlekette siyasi hayatın miktarı olan Parlâmentodan başka yerlerde siyasi mücadeleler çok cereyan ettiği ve maalesef Türkiye'de de Parlâmento gerektiği şekilde çalıştırılmadığı için siyaset adamları arasından bu bakanlığa namzet olacaklarla olamayacaklar arasındaki farkı tesbit etmek mümkün olmamaktadır.

Durum bizde parlâmentonun, parlâmento olmamasından çıkıyor. Sayın Kenan Esengil arkadaşımızın ifade ettiği, Millî Savunma Bakanından aranan vasıfları, diğer bakanlardan da tabiatıyla aramak lâzımdır. Her bakımdan umumî olarak ve göreceği vazifeye göre aranacak vasıflar vardır. Bakanlık bir karar yeridir. Ama parlâmento eğer normal bir parlâmento olmazsa gensoru açılmaz, umumî müzakere yapılamazsa, ocak bucak başkanı şu bakanlığa gelir, bu bakanlığa da. Bu bakımdan Türkiye'de maalesef siyasi mücadeleler, parlâmentoda gensoru ve sorular umumî müzakereler yoluyla cereyan etmediği için elbette bakanların iş başına getirilmelerinde, başka memleketlerde olduğu nispette isabet mevcut

olmamaktadır. Ama bundan sonra böyle mi olacak? Hayır arkadaşlar. Çünkü, Anayasa ile birçok müesseselerin işleyebilmesi için esaslı hükümler getirilmiştir.

İkinci bir nokta da şudur : Hakikaten arkadaşlar, bakan teknisiyen değildir. Mevzuun en ince teferruatına kadar bilmesine imkân yoktur. Ne buna zaruret vardır, ne de bundan fayda vardır. Bakan siyaset adamıdır ve bu sıfatla her hangi bir kişiden farklıdır. Önüne getirilen çeşitli çeşitli varyantlardan, içinde bulunduğu şartlara göre hangisinin isabetli olduğunu seçebilecek kuvvette bir adamdır. Bundan hiç şüphe edilmesin, bakan lâlettâyın bir kişi vasfında değildir. Bakan, hüviyeti asliyesi itibariyle evvel emirde bir siyaset adamıdır. Ama bu demek değildir ki, mütehassısların ve müşavirlerin fikirlerine ehemmiyet vermez, kimseyi dinlemez. Müşavir ve mütehassıslarını dinler ve bunların getirdiği mevzulardan, memleketin içinde bulunduğu umumî ahvale göre en isabetli olanını tesbit eder ve karar verir. Yani bakan, bu vasıfta bir adamdır. Çünkü mütehassıs, sadece kendi konusunu düşünür. Gerisini düşünmez. Halbuki bakan en geniş ölçüde mevzuları tetkik ederek karara varır.

Bir ordunun umumî bir savaşa hazırlanması keyfiyetini sadece Millî Savunma Bakanlığının vazifesi telâkki etmek büyük hatadır. Bu husus Gümrük Vekilinden Başvekile kadar ve fakat, elbette asıl vazife ve sorumlusu Millî Savunma Bakanlığı olarak üzere, bütün bakanların mesuliyeti içinde yürütülen bir mevzudur. Ama tekrar ediyorum, bu sorumluluk içinde ağırlık payı Millî Savunma Bakanına aittir.

Meseleleri birbirine karıştırmamak lâzımdır. Biz burada demokratik bir devlet idaresi kurmaya çalışırken, Millî Savunma Bakanının diğer bakanlardan ayrı ve başka vasıfta olması düşünülemez. Öteki bakanları Millî Savunma Bakanından ayrı bir telâkki içinde görmenin katiyen doğru olduğu kanaatinde değilim. Bu, başka hiçbir parlâmentoda görülüşü değildir. Demokratik hukuk devleti kuracağız. Parlâmento çalışmaları bunu halledecektir. Bu demek değildir ki, gelişmiş güzel bakan seçilecek. Elbetteki Millî Savunma Bakanını seçerken Başbakan, onun kabiliyetini, ordu ile münasebetini, davranışını hesaba katacaktır. Ordunun içinden ve dışından gelecek kimse nin Türk efkârı umumiyesinde durumu nedir?

Siyasi hüviyeti hakkında edinilen inanış ve kanaatler nedir? Bunlar hesaplanacaktır. Her bakan için keyfiyet esasen budur. Dün Turan Güneş bir nebze bu çeşit hususlara temas etti. Evvelce Cumhurbaşkanlığı basit telâkki edilirdi. Dün akşam öğrendik, ki bunun da kendisine göre birtakım icapları, şartları ve esasları vardır. Bir misal vererek huzurunuzdan ayrılacağım.

Fransa'da 1958 yılında Reisi cumhur Koti gibi dirayetli hareket eden bir devlet adamı olmasaydı, «efendim ben buraya yedi yıl için seçildim, yedi yılımı dolduracağım» şeklinde düşünseydi Fransa'da, iç harb mukadderdi. Adam baktı; ileri fikirli ve akıllı bir adam. Basiretli bir başvekil de var, o da vaziyete baktı; memleketi bir sürüsten kurtarmak lâzımdır, diye düşünerek, tereyağdan kıl çeker gibi, memleketi hakikaten bir uğurumdan kurtardılar.

Bu bakımdan meselemizi katiyen yolundan dışarı çıkarmamak lâzımdır. Her bakanın seçilmesinde Başbakanın rolü büyüktür. Elbette bakanlıklar arasında bir ağırlık farkı da vardır. Bir Savunma Bakanının ağırlığı ile, kendim bulunduğum için söylüyorum, bir Ticaret ve Sanayi Bakanının ağırlığı aynı değildir. Elbetteki savunma hizmetleri daha ağırdır. Müsterih olunuz, arkadaşlar; yeni Anayasamız bu işleri kendiliğinden halledecektir. Hele parlamento normal bir Meclis olarak işlemeye başlasın.

Bu itibarla maddenin aynen kabul edilmesinde komisyon ile beraberim, arkadaşlar.

BAŞKAN — Ahmet Bilgin.

AHMET BİLGİN — Muhterem arkadaşlar, bir insan tasavvur edin ki, siyasetiyle, ilmiyle, vasfiyle bir bakanlık mevkiini dolduracak ve Devlet, memleket onun hizmetinden istifade edecektir. Bu zat, ya istemediği için adaylığını koymamış ya da seçilememiş ve bu sebeple meclislere girememiştir. Ondan istifade edilmesi memleket için lâzımgeldiği zaman «bu dışardadır» diye memleketi bu zatın hizmetinden mahrum etmek doğru değildir. Binaenaleyh bu maddenin lehinde oy vermenizi rica edeceğim.

BAŞKAN — Vedat Dicleli.

VEDAT DİCLELİ — Efendim, bakanların politik vasfının galibolduğu açıktır. Ancak memleketimizde bakanların politik mesuliyeti ve politikacı olması gibi şahsi vasıfları yanında hamle yapmak istediğimiz ve Anayasaya koyduğumuz sosyal ve ekonomik kalkınma alanın-

da hizmetlerine lüzum duyulan ve fakat mesleki politika olmamakla beraber muayyen bir devre için memleket hizmetine koşmaya âmade olan yurtdaşlara da bu imkânı sağlamak lâzımdır. Bu bakımdan maddeyi canü gönülden alkışlıyorum. Bir değerli şahıs politikaya hiç girmemiş olabilir. Politikadan tamamen uzak kalmış olabilir. Bu şahıs bir ocak bucaktan geçemiştir. Kendi sahasında, kendi yolunda çalışarak memlekete faydalı olagelmıştır.

Kaldı ki, dışardan bakan almak, Meclis için den bakan tâyin etmeye mâni değildir.

Bir insana en yüksek kademede memleketine hizmet edebilmesi fırsatı tanınmalıdır. Yoksa: «Önce politikacı ol, partilere gir, Mecliste haşır neşir ol, ondan sonra sana bir gün iş verilebilir.», demek bence doğru değildir. Bir bakanın yalnız siyasi anlayışı, sağ duyusu ile hattâ titizlikle bakanlığı idaresi yetiştirmez. Memleketimiz gibi teknisiyenleri mahdut, bilgili ve tecrübeli elemanları az olan bir yerde dışarıdan bakan tâyini faydalıdır. Böyle bir zatın bakanlık konusuna ve meselelerine vâkıf olması tabiidir. Bu sebeple bakan tâyin edildikten sonra bir nevi staj görmesine lüzum kalmaz.

Dışardan, serbest hayatın içinden gelen ve bin bir tecrübe ile o alanda yetişmiş olan bakanlardan memleket çok istifade edecektir. Nazari olarak konuşmuyorum. Kendimden bahsetmek zorunda kaldığım için affınızı rica ederim. Şahsan ben on yıl resmî sektör alanında çalıştım. Doçentlik, milletvekilliği, bakanlık yaptım. 14 Mayıs 1950 den sonra on yıl da hususi sahada serbest çalıştım. Memleket realitelerine, yurtdaşların çeşitli ihtiyaçlarına vukufum ve bütün iyi niyetime rağmen o tarihlerde, bugünkü kadar yoktu. Üniversite kürsüsünden ayrılarak veya bir partinin yüksek kademesinden gelerek bakanlık görevi yapılabilir. Hattâ bu alınılmış bir yoldur. Fakat vatandaşlarla haşır neşir olması ve o mevzuun tam sahibi olması bakımından bu şekilde bakan olmak her zaman yeter bir ölçü değildir. Bu itibarla Büyük Millet Meclisi içinden bakan tâyin etme imkânı devan etsin, ama rica ederim, Meclis dışından da bir vatandaşın bir bakanlığın başına getirilmesi temin edilsin. Bu imkânı sağhyalım. Komisyona teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN — Yeterlik önergesi var. Kabul edildiği takdirde komisyon görüşünü arz ettik-

ten sonra sıradaki bir arkadaşına söz vereceğim. Önergeyi okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

101 nci madde hakkında yapılan müzakere ile madde hakkında tenevvür edilmiştir. Kifayeti müzakere teklif eylerim.

Üye

Enver Kırker

BAŞKAN — Yeterlik aleyhinde konuşacak arkadaşımız var mı? Cevat Dursunoğlu.

CEVAT DURSUNOĞLU — Efendim, müsaade ederseniz, görüştüğümüz mesele, sistem değişikliğine taallük etmesi bakımından, çok mühimdir. Bu husus üzerinde bilhassa durmak lâzımdır. Bakan, her şeyden evvel bir politika adamıdır. Fakat bu makamı ihtisas mahiyetine soktuğumuz takdirde, vasıfta bir değişiklik oluyor. Bu değişiklik sebebiyle bu mesele hakkında konuşacak olan arkadaşlar fikirlerini söylerler. Bu husus şekilden ziyade mahiyete taallük etmektedir.

BAŞKAN — Yeterlik önergesini oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Söz Komisyonundur.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Muhterem arkadaşlar; mâruzatım çok kısa olacaktır. Getirdiğiniz maddede bakanları uzman sayan en ufak bir matlap, hüküm veya temayül mevcut değildir. Bakan siyaset adamıdır. Tabiiyle bir sahanın güzide bir uzmanı olması da mümkündür.

Vedat Dicleli arkadaşımızın mucip sebeplerinin büyük bir kısmına iştirak etmediğimizi söylemek isteriz. Madde, «uzman bakanlar Mecliste bulunmuyor, bunları dışardan getirelim» diye konulmuş değildir. Ama, muayyen hallerde, muayyen siyasi dozajlar sebebiyle dışardaki bir adamın bakan olarak alınması icabederse bunun için kapı biraz açık bırakılmıştır. Bir programın tatbikinin icabı olarak Başvekil bir politikacıyı tâyin edebilir, yarın bir yerden bir adamın getirilmesini isteyebilir. Şimdiye kadar politikacı bakanlar ve bunun çok kötü tatbikatını gördük : Biraz da uzman bakanlardan tâyin yapalım, bu mülâhaza aklımızdan geçmiştir. Kendisine güvenen Başvekil varsa pekâlâ dışardan da bakan alabilir.

BAŞKAN — Son söz milletvekilinin olması hasebiyle Necip San arkadaşımıza söz veriyorum.

NECİP SAN — Efendim, iki nokta üzerinde görüşümü açıklamıştım. Bunlardan birisi dışardan bakan getirilmesi, ikincisi de maddeye vuzuh verilmesi hakkında idi. Bakanların dışardan veya Meclisten olmasında ısrarım yoktur. Dışardan da tâyin edeceksek maddeye vuzuh verelim, bunu istirham ediyorum.

BAŞKAN — Komisyon iştirak ediyor mu?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — İltihak ediyoruz, efendim.

NECİP SAN (Devamla) — Maâdemki iltihak ediyorlar, ikinci mesleye geçiyorum. Bu da malûmunuz olduğu üzere Millî Savunma Bakanı ile diğer bakanlar arasındaki farktır. Diğer bakanların teknik vasıfları olması sebebiyle daha ziyade siyasi sorumlulukları vardır. Fakat Millî Savunma Bakanı, bunlardan farklı olarak, aynı zamanda emrû kumanda yetkisine sahip bulunmaktadır. Bu itibarla bu husustaki niteliğin Anayasaya vaz'edilmesini faydalı mütalâa ediyorum. Rütbeli asker olması hususu pek tabii olarak kabul edilmeyecektir. Fakat rütbeli bir asker mezun sayılabilir ve bir sorumluluğu haiz olarak Meclis önüne her zaman çıkarılabilir. Üçüncü bir şık ise, belki yine kabul edilmez, ama arz edeyim, ordu kumandanı veya üst kademelerde çalışmış bir asker de olabilir. Şayet Silâhlı Kuvvetleri ve Genel Kurmay Başkanlığını Millî Savunma Bakanlığına bağlayacaksa bu husustaki niteliklerin Anayasada zikredilmesi faydalı olacaktır, kanaatindeyim. Ordu Kumandanlığı veya üst kademelerde vazife yapmış bir general veya âmiral olarak zikredilmesinde fayda görüyorum. Tarihi bir vazife yapmış olmak için bu konuşmayı yaptım. Başka bir kasdım yoktur.

BAŞKAN — Komisyondan rica ediyorum, iki arkadaşımızın sorusu var, cevap lütfetsinler.

CEVDET GEBOLOĞLU — Efendim, bu tasarıya göre hariçten on insan Reisiicumhur kontenjanı olarak Senatoya girecektir. Bunların içinde bakanlık yapacak insan varsa, neden hariçten bakan almaya lüzum vardır?

SÖZCÜ TURAN GÜNEŞ — Bu hususun takdiri Yüksek Heyetinizindir.

RAİF AYBAR — Bence malûm ama, zapta geçmesi için rica ediyorum. Hariçten gelecek

bakanlar Parlâmentoda rey hakkına sahibolacak mıdır?

SÖZCÜ TURAN GÜNEŞ — Hayır, efendim.

CEMİL SAİT BARLAS — Cevat Dursunoğlu'nun dediği gibi bu bir mahiyet değiştirmedir. Hariçten bakan olmak suretiyle yapılacak değişiklikte siyasi sorumluluğu olan bir zatı siyasi olarak müdafaa etmezsek diğer bakanlarla müsavi olur mu? Bunların muhakeme usulleri bakımından, Divanı Âliye gitmesi bakımından mesuliyetinin hukuki veya siyasi olmasını araştırmak icabeder. Siyasi hayatta olmayan bir adamın doğrudan doğruya siyasi mesuliyetini nasıl kabul edersiniz?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Bakanlar ister Parlâmentodan olsun, isterse dışardan olsun, siyasi ve hukuki mesuliyetleri nedir? Bunları araştırmamız lâzımdır. Dışardan alınan bakan, siyasi görevinden dolayı bir takibata uğrarsa Yüce Divanda muhakemesi görülecektir. Kendisinin bakan olduğu müddetçe diğer bakanlardan farklı bir durumu olmaması için, Anayasa tasarisında bu müddet zarfında yasama sorumsuzluğu ile örtülü olması esas kabul edilmiştir.

BAŞKAN — Cemil Sait Barlas.

CEMİL SAİT BARLAS — Efendim, gerekcede, «Nispi temsil usulü olmaması dolayısıyla 1950 ilâ 1960 arasında nasıl bir âkıbete mâruz kaldığımız malûm» deniliyor. Parlâmentoda parti mesuliyetine dayanan bir idare istiyoruz. Fakat bu madde ile Meclise dışardan bakan tâyin edilmek istenmektedir. Bu hususta acaba kendileri bir tenakuza düşüyorlar mı?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Komisyon dışardan bakan tâyin edilsin, demiyor. Yalnız bu imkânı açık bırakmıştır. Kendine güvenen, şartların el verdiği inanan bir Başvekil, dışardan bakan tâyin edebilir. Bu şartları yoksa, tâyin etmez.

HIZIR CENGİZ — Efendim, seçilen bakan bir Devlet memuru olursa onun hukuki durumu ne olacaktır? Meselâ, bir Temyiz âzası Adliye Vekili olarak getirilirse, memuriyet durumu ne olacaktır?

TURAN GÜNEŞ — Bakanlıkta memuriyet bağdaşamaz.

HALİL SEZAI ERKUT — Bir de önerge meselesi var. Milletvekili, Bakan olursa Milletvekilliği ve Bakanlık tahsisatlarını alır. Aca-

ba bu hususta ne düşünülüyor? açıklanmasını rica ederim.

TURAN GÜNEŞ — Anayasada bunı derpiş eden bir hüküm yoktur.

FEYYAZ KÖKSAL — Seçimlerden evvel bir geçici Bakanlar Kurulu kurulacaktır. Burada 108 inci maddede «geçici bir Bakanlar Kurulu kurar. Geçici Bakanlar Kurulunda Millet Meclisindeki siyasi parti gruplarının, Meclisteki oranlarına göre temsil edileceği» zikredilmektedir. Bu Bakanlar Kurulunun teşkilinde bir az tezat var gibi geliyor bendenize.

TURAN GÜNEŞ — Anlıyamadım.

FEYYAZ KÖKSAL — Efendim arz ettiğim maddede; (Millet Meclisindeki siyasi parti grupları geçici Bakanlar kurulunda, Millet Meclisindeki oranlarına göre temsil edilirler.) deniyor Bu nasıl olacak?

BAŞKAN — Komisyon.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Efendim, Millet Meclisindeki siyasi parti grupları, behemalhal Hükümet isterse parlamento içinden bir bakan vermeye mecbur değildirler. Kendilerinin nispetlere uygun miktarda partiden bakan tâyin edecek demektir.

BAŞKAN — Sayın arkadaşlardan rica ediyorum; kifayeti müzakere takririnden sonra sual teveih etmesinler. Pek uygun olmuyor. Bir iki arkadaşın söz hakkını mahfuz tutmuştum. Fakat arkadaşlar kanuşma şeklini inkılâp ettirdiler. Onun için kifayeti müzakere takririnden sonra sual sorulmaması usule uygun olur.

ALP KURAN — Madde bittikten sonra söz rica edeceğim.

BAŞKAN — Efendim, Meclisimizin durumu, vazifemizin mahiyeti uzun tatışmalara müsait değildir, zannediyorum. Mamafih bu bittikten sonra size söz vereceğim.

Yüksek Başkanlığa

101 inci maddenin üçüncü fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

Kasım Gülek Dr. Cevdet Geboloğlu M. Göker Bakanlar Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri arasından Başbakanca seçilir ve Cumhurbaşkanınca atanır.

Yüksek Başkanlığa

101 inci maddenin 3 ncu fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

«Bakanlar, Büyük Millet Meclisi üyeleri veya

milletvekili seçilme yeterliğine sahibolanlar arasından Başbakanca seçilen ve Cumhurbaşkanınca atanır.»

Orhan Köprülü Raşit Beşerler

Yüksek Başkanlığa

101 nei maddenin ikinci fıkrasının aşağıdaki şekilde tadilini arz ve teklif ederim:

Madde 101, fıkra 2: bakanlar, milletvekili seçilme yeterliğine sahibolanlar arasında Başbakanca Meclis içinden veya dışardan seçilir ve Cumhurbaşkanınca atanır.

Enver Kırker

Yüksek Başkanlığa

101 nei maddenin ikinci fıkrasının aşağıdaki şekilde yazılmasını teklif ederim:

Necip San

«Bakanlar, T. B. M. M. üyelerinden veya milletvekili seçilme yeterliğine sahibolan vatandaşlar arasından Başbakanca seçilir ve Cumhurbaşkanınca atanır.»

BAŞKAN — Önergeleri tekrar teker teker okutup oylarınıza arz edeceğim.

(Kasım Gülek ve iki arkadaşının önergesi tekrar okundu.)

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — İştirak etmiyoruz.

BAŞKAN — Komisyon iştirak etmiyor. Önergenin dikkate alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Orhan Köprülü ve arkadaşının önergesi tekrar okundu.)

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Bu önergeye iltihak ediyoruz.

BAŞKAN — Komisyon önergeye iltihak ediyor. Önergenin dikkate alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

BAŞKAN — Enver Kırker'in tavrini okuyoruz.

ENVER KIRKER — Geri alıyorum efendim.

NECİP SAN — Ben de geri alıyorum.

BAŞKAN — Encümen filhal iştirak ettiğine göre 101 inci maddenin yeni şeklini okuyoruz.

B) Bakanlar Kurulu

I. Kuruluş

Madde 101. — Bakanlar Kurulu, Başbakan ve Bakanlardan kuruludur.

Başbakan, Cumhurbaşkanınca, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri arasından atanır.

Bakanlar, Büyük Millet Meclisi üyeleri veya Milletvekili seçilme yeterliğine sahibolanlar arasından Başbakanca seçilir ve Cumhurbaşkanınca atanır.

BAŞKAN — Maddeyi bu şekilde kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Usul hakkında Alp Kuran.

ALP KURAN — Her şeyden evvel bugünkü müzakerelere riyaset etmekte bulunan sayın başkanımızı usul hakkında bana konuşmak imkânını verdiği için, teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Zira, dünkü müzakereleri idare eden başkan usul hakkında dahi bir üyenin söz hakkının tanımayacak şekilde harekette bulundu. Bu İctüzüğe aykırı, parlamento geleneklerine aykırı, kötü bir zihniyetin ifadesidir. (Gürültüler, öyle şey yok sesleri)

BAŞKAN — Efendim, usul hakkında konuşmak üzere söz almıştınız.

ALP KURAN (Devamla) — Efendim, usul hakkında konuşuyorum. Düne kadar, yüksek Riyasetçe, yeni Anayasayı bir an önce bitirmek için, gerek müzakerelerin tarzı cereyanı, gerekse takip edilmesi gereken usul hakkında temennilerde bulunmak. «müzakerelerde şu yol takip edilmelidir» şeklinde mütalâa serd etmek imkân diğer üye arkadaşlara sağlanmıştır. Böyle bir imkân sağlandığına göre, müzakerelerin tarzı cereyanı hakkında başka istikamette temennilerde bulunmak imkânı da verilmeliydi. Anayasayı müzakeresiz kabul etmiyelim, meseleleri enine boyuna görüşelim, fikirlerin tecellisine imkân verelim diye konuşmak hakkı verilmeliydi. Bu, müzakere usulünü ilgilendiren bir husustur. Dünkü müzakerelerin tarzı idaresi, bu bakımdan, müstakbel Türkiye'nin teşrii hayatına...

BAŞKAN — Usul hakkında konuşacaktınız.

ALP KURAN — Dünkü başkan tarafsız ve İctüzüğe uygun hareket etmemiştir.

BAŞKAN — Müsaade buyurun, usule taalluk eden bir şey mi söylüyorsunuz?

ALP KURAN — İstenilen şahsa söz verilip, istenilmeyene söz verilmeyen yeni bir usul ihdas edilmektedir.

BAŞKAN — Müzakere edilmesine imkân veriyoruz. Söz sırası gelen arkadaşlara muntazaman söz veriyoruz.

ALP KURAN (Devamla) — Muhterem arkadaşlar, 101 nci maddenin müzakeresi dolayısıyla verilmiş olan kifayet takriri sebebiyle ortaya yeni bir durum çıkmış bulunmaktadır.

Sayın Başkan, biraz önce müzakere devam ederken verilen kifayet takririni oya koymadan evvel, okutacağım; bundan sonra önerge aleyhinde bir üye arkadaş konuştuğundan sonra komisyona söz vereceğini belirtmiştir. Komisyon konuştuğundan sonra da bir üye arkadaşın konuşacağını bildirmişti. Filhakika İftüzümüzün 85 nci maddesi de komisyondan sonra üyelerden birisinin mütalâa serd etme hakkına sahip olduğunu, son sözün mebusa ait olduğunu sarahaten ifade etmektedir. Halbuki dünkü oturumun başkanı, Cumhurbaşkanlığı statüsü gibi çok önemli bir hüküm üzerinde daha fikirler tebellür etmemiş iken, «Komisyonun fikri belirtilmiştir ve bu kâfidir.» gibi bir zihniyet içinde, fakat henüz daha varit olmıyan bu fikir üzerinde üyelerin fikirlerinin alınmasına imkân verilmeden kifayeti oya koymuş ve kifayet kabul olunmuştur. O usul ile bugünkü usul tatbikatı arasında bir uymazlık gördüğüm için bunu huzurunuzda belirtiyorum. Dün komisyondan sonra, söz istememize rağmen verilmemiştir. Bugünkü usul, dünkü usulden farklıdır. Bence doğru olan dünkü değil, bugünkü usuldür.

BAŞKAN — Efendim, takip ettiğimiz aynı usuldür ve bunda da iddia ettiğiniz gibi bir usulsüzlük mevcut değildir. müsaade ediniz müzakerelere devam edelim. Burada brüt konuşmalarla müzakereyi ihlâl etmiyelim.

ALP KURAN — Eğer konuşma hakkı vermiyecekseniz toplantıdan çıkarabilirsiniz, hatâ Meclisten de ihraç edebilirsiniz. Ben konuşmakta ısrar edebilirim. Siz de beni ancak zorla Meclisten çıkarabilirsiniz. (Gürültüler, usul hakkında konuş sesleri)

BAŞKAN — Efendim..

ALP KURAN — Dünkü müzakerelerin başkanı ya İftüzüğü ve usulü bilmemekte ve tatbik edememektedir, yahut da bilmekte, fakat bitaraf davranmamaktadır. Her iki halde de istifa etmesi gerekir. (Gürültüler)

BAŞKAN — Söz vermiyorum efendim. Usule taallükeden bir mevzu yoktur. Müzakereye devam ediyoruz. (Devam, devam sesleri) Şimdi maddelere geçiyoruz.

102 nci maddeyi okutuyorum.

II. İşe başlama ve güven oyu

a) Göreve başlarken güven oyu

MADDE 102. — Bakanlar Kurulunun listesi tam olarak Meclislere sunulur; Meclisler tâtilde ise toplantıya çağırılır.

Bakanlar Kurulunun programı, kuruluşundan en geç bir hafta içinde Başbakan ve bir Bakan tarafından Meclislerde okunur ve Millet Meclisinde güven oyuna başvurulur. Güven oyu için görüşmeler, programın okunmasından iki tam gün geçtikten sonra başlar ve görüşmelerin bitiminden bir tam gün geçtikten sonra oylama yapılır.

BAŞKAN — Madde hakkında söz isteyen arkadaş var mı? Maddeyi yüksek oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kabul edilmiştir.

b) Görev sırasında güven oyu

MADDE 103. — Başbakan, gerekli görürse, Bakanlar Kurulunda görüşükten sonra, Millet Meclisinden güven isteyebilir.

Güven istemi, Millet Meclisine bildirilmesinden bir tam gün geçmedikçe görüşülemez ve görüşmelerin bitiminden bir tam gün geçmedikçe oya konulamaz.

Güven istemi, ancak üye tam sayısının salt çoğunluğuyla reddedilebilir.

BAŞKAN — Madde hakkında söz isteyen arkadaş var mı? Maddeyi yüksek oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Madde aynen kabul edilmiştir.

III. Görev ve siyasi sorumluluk

MADDE 104. — Başbakan, Bakanlar Kurulunun başkanı olarak, Bakanlıklar arasında iş birliği sağlar ve Hükümetin genel siyasetinin yürütülmesini gözetir. Bakanlar Kurulu, bu siyasetin yürütülmesinden birlikte sorumludur.

Her Bakan, kendi yetkisi içindeki işlerden ve emri altındakilerin eylem ve işlemlerinden sorumludur.

Bakanlar, dokunulmazlık ve yasaklamalar bakımından Türkiye Büyük Millet Meclisi üleriyle aynı durumdadır.

BAŞKAN — Hıfzı Oğuz Bekata.

HIFZI OĞUZ BEKATA — Muhterem ar-

kadaşlarım, Başbakan ve Bakanların müşterek ve münferit sorumluluklarıyla ilgili olarak, Anayasadaki tek madde budur. Bu itibarla, tereddütleri mucip her hangi bir tarafın kalmaması ve vuzuha varılması için, bir iki teklifte bulunacağım. Bu maksatla huzurunuzu işgal etmiş bulunuyorum. Birinci teklifim, şudur : Matlapta «Görev ve siyasi sorumluluk» deniyor. Bakanların ve Başbakanın Meclis karşısında, elbette siyasi sorumluluğu vardır. Fakat, birçok ahvalde siyasi sorumluluk, mali ve cezai sorumlulukla bağlı bulunmaktadır. Bu itibarla, «siyasi» kaydının matlaptan çıkarılması, başlığın «görev ve sorumluluk» tarzında umumi mahiyet alması, kanaatimce isabetli olacaktır.

İkincisi : Müşterek sorumlulukla alakalı kısmın; yani ikinci fıkrada «Bakanlar Kurulu bu siyasetin yürütülmesinden birlikte sorumludur» denilmektedir. «Başbakan ve Bakanlar» demekle fıkra vuzuha kavuşacaktır.

Üçüncü fıkrada : «Her Bakan, kendi yetkisi içindeki işlerden ve emri altındakilerin eylem ve işlemlerinden sorumludur.» denilmektedir. Burada da münferit sorumluluğun müşterek sorumluluktan tefriki için «ayrıca» kelimesinin ilâvesi ve bu suretle fıkra sonunun «ayrıca sorumludur» şeklinde olması lâzımdır.

Son bir sözüm daha var: Bu maddenin son fıkrasında: «Bakanlar, dokunulmazlık ve yasaklamalar bakımından Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleriyle aynı durumdadır.» hükmünü görüyoruz.

Yukardaki hususlar için önerge verdim. Son fıkra üzerinde ise tereddüdüm var, izalesini rica ediyorum: Biraz evvel huzurunuzda konuşan komisyon sözcüsü arkadaşımız, hariçten alınacak Bakanların Mecliste rey hakkına sahibolmadıklarını; yani Meclis Üyesi bulunmadıklarını tavzih etti. Teşriî dokunulmazlık, Meclise serilen kimselere ait ve munhasır bir hak olduğuna göre, Başbakanın hariçten tâyin ettiği bir kimseye de, Meclis üyelerine has olan teşriî masuniyet verilebileceğinin hukukan izahına ihtiyaç olduğunu sanırım. Bir teşriî müessesenin uzuvlarına munhasır ve seçimle ilgili bulunan bir Meclis hak ve yetkisinin; sadece bir Başbakanın iradesiyle ictisap ve devredilebileceği tereddüdü mucip bir

keyfiyettir. Bunun için konuyu huzurunuzda getirmekte ve Heyeti Umumiyenizin aydınlatılmasında fayda gördüm.

BAŞKAN — Emin Soysal.

EMİN SOYSAL — Muhterem arkadaşlar, bu madde Bakanların mesuliyetine aidolması bakımından bizim için hayati ehemmiyeti haiz olsa gerektir. Tatbikatta müşkülâtlarla karşılaşmış olduğu için Bakanlar kolay kolay mesul olmamışlardır. Bütünü üzerinde konuşurken de arz etmiştim. Yine arz ediyorum. Bu maddeye sarahat verilmesi yerinde olur. Hatırımında kaldığına göre Bakanların salâhiyetine dair bir madde getirilecekti. Zannediyorum eski Anayasada bir madde vardı. O madde buraya konmamış. Burada Bakanların gerek müşterek gerekse münferid mesuliyetlerini hangi cephelerden olacağı hususunu sarahatle Anayasaya koymakta büyük fayda vardır. Bâzı milletlerin Anayasalarında meselâ Portekiz Anayasasında bu husus sarahatle tesbit edilmiş bulunmaktadır. Fransız Anayasası başladığı günden itibaren muhtelif şekillerde Bakanların mesuliyetleri izah edilmiş ve bu konuda geniş münakaşalar olmuştur. Ama bizim geçirdiğimiz tatbikat nazarı itibara alınacak olursa Bakanların mesuliyetlerinin sarahatle belirtilmesi kendiliğinden meydana çıkar.

Bu bakımdan bendeniz 104 ncü maddenin ikinci fıkrasından sonra bir kelimenin eklenmesini rica ediyorum. Ayrıca Cumhurbaşkanlarının yazılı veya sözlü olarak verdiği emir dolayısıyla Bakanların mesuliyetten kurtulamıyacağını da burada kaydetmekte fayda vardır. Yassıada'da, köpek dâvasında olduğu gibi, bu mesele ortaya çıkmıştır. Mesul memuru «Bana makam emir verdi» demiş. Bakan da «Ben Reisicumhurdan emir aldım» demiştir. Bunun cevabını Divan Başkanı gayet güzel vermiş bulunuyor: «Madem ki, kanunsuzdu istifada mı elinizden gelmezdi» demiştir. Şimdi bir Anayasa maddesini tedvin ederken bu noktaları göz önünde tutmak yerinde olur. Bu itibarla bu maddeye sarahat verelim: Bunun için bendeniz maddeye bir fıkra eklenmesini arz ve rica ediyorum. Aksi halde vatandaşların hürriyet, emniyet ve tasarruf hakları aleyhine oluyor, bunun tatbikatına dair birçok misaller gösterilmiştir. Devlet emvalinin israfı hallerinde Bakanların mesul tutulmaları yerinde olur. Öyle Bakanlar görülmüştür ki, meselâ gitmiş Kiliste 20 milyona yakın bir Orman İşletme Merkezi

kurmaya çalışmıştır. Bu da sırf seçim dalaveresi sebebiyle olmuştur. Orada ne orman var ne bilmem ne... Emir vermiş, işletme kurulmuş, paralar israf edilmiş. Şimdi bu müessesenin başka şekilde kullanılması yolunda çalışmalar mevcuttur. Bu yolsuzlukların çoğu gözden kaçmakta ve memleket büyük zararlar görmektedir. Bu bakımdan maddeye sarahat vermemiz lâzımdır. Artık Bakanlar Bakan oldu diye geliş güzel hareket etmeyecekler. Kendilerine mesuliyetlerinin hududu bildirilecektir. Memleketin menfaati bakımından bunun böyle yapılması lâzımdır. Saygılarımla.

BAŞKAN — Adnan Başer.

ADNAN BAŞER — Muhterem arkadaşlar, ben de Sayın Emin Soysal arkadaşım gibi, Bakanların mesuliyetlerinin tesbit edilmesi hususunda bir maddenin mevcudolmasının lâzımgeldiği kanaatindeyim. Bizzat kendi teorübelerimle müşahede ettim; 1955 yılında üç Bakan hakkında tahkikat açılmıştı. Ben de Tahkikat Komisyonunda ehli vukuf heyetinde çalışmıştım. Burada edindiğim teorübelere göre bilhassa Ticaret Bakanlığı bir Kararname çıkarıyor. Çıkarılmış olduğu. Dış Ticaret Kararnamesinin sonuna bir madde eklemek suretiyle âdeta mesuliyetsizliği imkân dâhiline koyuyor. Sanki Ticaret Bakanı Dış Ticaret Kararnamesinin dışında serbestçe hareket etmesini, konulan bu hükümle sağlanmış oluyor. Yine bu çalışmalarım arasında feci denecek derecede ihbarlar aldık. Bu ihbarlarda 10 milyon lira rüşvet verilmezse işin yapılamıyacağı bildiriliyordu. Kanunların çok korkunç şekilde ihlâl edildiğini tesbit ettiğimiz halde o zamanın Komisyon Başkanı Halil Özyörük «Yenmiş içilmiş bir şey var mıdır, bize onu tesbit edin» diye bir iddia ileri sürüyor. Biz ne yapalım? Aradan üç sene geçmiş, bir Ticaret Bakanı bundan menfaat temin etmiştir. Bu kadar müddet sonra bir müfettiş bunu bütün delilleriyle nasıl tesbit edebilir? Binaenaleyh burada bu gibi ahvalde Bakanın mesuliyetini tesbit edecek bir hükümün vaz'ını komisyondan rica ediyorum. Bu maddeye Sayın Soysal'ın teklif ettiği hususun eklenmesi, ileride Bakanların mesuliyetini tesbit etmek yolunda teşriî organa daha iyi bir yol göstermiş olacaktır.

BAŞKAN — Buyurun Necip Bilge.

NECİP BİLGE — Muhterem arkadaşlarım, komisyonun burada, 104 ncü maddede bahis

mevzuu ettiği şey; kener notundan, matla-bından anlaşılacağı üzere siyasi sorumdur. Bakanların istifa etmesi bu soruyla tecelli eder. Ceza durumuna gelince, o husus 148 nci maddede gösterilmiş bulunmaktadır. Bu maddenin 2 nci fıkrasında birçok makam sahipleri sayılarak meselâ, Cumhurbaşkanının, Bakanlar Kurulu üyelerinin ve sairinin görevlerinden doğan suçlarından dolayı Yüce Divanda yargılanacakları belirtilmektedir. Eski Anayasamızın 47 nci maddesinde bu mevzuun özel bir kanunla tâyin edileceğine dair hüküm bulunmaktadır. 1924 tarihinde yapılan bu Anayasamızın 47 nci maddesinde özel bir kanun getirileceğinden bahsedilmiş, fakat böyle bir kanun şimdiye kadar getirilememiştir. Bu özel kanunun yapılması bakımından bendeniz 1952 yılında bir teklifte bulunmuştum. Müzakereye dahi başlanılmadan seçimler gelmiş, teklif hükümsüz kalmış ve ondan sonra bu mevzu ele alınmamıştır. Bizim 1924 Anayasamızın bu maddesi Fransa veya Belçika Anayasasından geçmiş bulunmaktadır. Belçika Anayasasında da bakanların sorumlularının yani görevlerinden dolayı işledikleri suçları bakımından olan sorumlularının özel bir kanunla tesbit edileceği yazılı bulunmaktadır. 1830 tarihli Belçika Anayasasında o tarihten bu yana Belçika'da özel bir kanun yapılmış değildir.

Yalnız, Belçika Anayasasında geçici bir madde vardır. Bu geçici maddede «Yargıtay, Bakanları yargılar; usulü muhakeme ile hangi suçlardan mahkûm edileceğini de kendisi tâyin eder» denilmektedir. Şu halde, Yargıtay hangi suçlardan dolayı Bakanlara hangi cezaları vereceğini kendisi tâyin etmektedir. Halbuki bizim Anayasamızda, hukuk devleti mefhumunun da bir icabı olarak, bu husus takdire bırakılmış değildir.

Şimdi maddemize gelelim : Bakanların veya Cumhurbaşkanının mesuliyetlerinden dolayı Anayasa mahkemesinde muhakeme edileceği belirtilmektedir. Binaenaleyh, hüküm mevcudolduktan sonra, Emin Sosyal arkadaşımın söylediği gibi şu şu suçlardan da mesul olur diye ayrıca bir hüküm koymaya lüzum yok. Çünkü tadadettiğimiz mesuliyetlerin dışında bir suç işlenirse, bu takdirde Cumhurbaşkanını veya bir Bakanı mahkûm edemeyeceğiz, mânası çıkabilir.

Tekrar edeyim : Tadat ettiniz mi bunun dışında bıraktığınız suçlar dolayısıyla bir bakanı mesul edemiyeceksiniz demektir. Çünkü Ceza Kanununda kıyasen bir kimseye ceza verilemez. Böyle olduğuna göre ve tasarımızın 148 nci maddesinde bütün suçlardan mesul olacakları söylendikten sonra, ayrıca bir hüküm koymaya lüzum yoktur. Eski Anayasamızda özel kanundan bahsedildiği için öyle bir kanuna lüzum vardı. Buna rağmen özel kanun çıkmamış ve fakat kurulan Yüce Divanlar eskiden de bakanların mesuliyeti cihetine gitmişlerdir. Burada 148 nci maddede vazifeleri dolayısıyla bakanların mesul olacakları zikredildikten sonra, maddede ayrıca özel kanunu zikretmeye lüzum olmadığı kanaatindeyim.

BAŞKAN — Söz komisyonundur.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Muhterem arkadaşlar, kısaca arzı cevap edeyim. Bakanların sorumlulukları hakkında Necip Bilge arkadaşımızın ileri sürdüğü fikir tamamen yerindedir. Aynen iştirak ederim. Bununla ilgili bir de 148 nci madde vardır. Bu madde siyasi sorumlulukla ilgilidir. Bekata arkadaşımızın bu madde münasebetiyle dokunmuş olduğu hususlara geliyorum. Bunlardan bir tanesi «Bakanlar Kurulu sorumlu» demeyip «Başvekil ve Bakanlar Kurulu» diyelim dediler. Topyekûn, kabinenin müşterek programının ifadesi bakımından, Bakanlar Kurulu demek daha doğrudur. Sonra, «işlemlerinden» sonra «ayrıca» kelimesinin ilâvesinde de fayda vardır. Dokunulmazlık ve yasaklamalar meselesine gelince, Bakanlar Kurulu üyelerinin de buna tâbi olması lâzımdır. Dışardan getirilen bir bakan, millî iradeyi temsil eden bir şahıs olmadığı için Mecliste oya katılması kabili tasavvur değildir. Ama Meclis faaliyetlerine iştirak edecek, kürsüye çıkacak, söz söyleyebilecektir. Eğer kendisine bir mesuliyet teşmil edersek, kürsüden iner inmez her hangi bir mesuliyetinden dolayı kolundan tutup mahkemeye vermek pekâlâ mümkündür. Sistemin icabı olarak bu hususu düşünmemiz ve kendisini techiz etmemiz mecburiyeti vardır. Bu sebeple maddenin aynen kabulünü istirham ediyorum.

Adnan Başer arkadaşımızın söylediği hususa gelince : Rüşvet suç olduğu müddetçe ve

atbikatına mâni bir hal olmadığı müddetçe bu suçtan dolayı hakkında takibat yapılacaktır. Kanunlar bakanlara bâzı yetkiler tanımıştır. Fakat bu yetkiler suiistimal edildiği takdirde onun karşısına cezai hükümler de konmuştur. Bu hükümler olduğu gibi tatbik edilecektir. Bakanın her hangi bir suçunun takibe mâruz kalması için bu fiili işlemesi kâfidir. Göreviyle ilgili hususlar için Yüce Divana, diğer suçlar için ise aid olduğu mahkemeye gidecektir.

BAŞKAN — Önergeleri okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

104 ncü maddenin başlığında «siyasi» kelimesinin çıkarılarak «görev ve sorumluluk» şeklinde kabulünü arz ve teklif ederim.

Hıfzı Oğuz Bekata

Yüksek Başkanlığa

104 ncü maddenin aşağıdaki şekilde kabulünü arz ve teklif ederim.

Hıfzı Oğuz Bekata

Görev ve sorumluluk

Madde 104. — Başbakan, Bakanlar Kurulunun başkanı olarak, Bakanlıklar arasında iş birliğini sağlar ve Hükümetin genel siyasetinin yürütülmesini gözetir.

Başbakan ve Bakanlar, bu siyasetin yürütülmesinden birlikte sorumludurlar.

Her Bakan, kendi yetkisi içindeki işlerden ve emri altındakilerin eylem ve işlemlerinden ayrıca sorumludur.

Bakanlar, dokunulmazlık ve yasaklamalar bakımından Türkiye Büyük Millet Meclisi üleriyle aynı durumdadır.

Temsilciler Meclisi Başkanlığına.

Bakanların görev ve siyasi sorumluluklarına ait 104 ncü maddenin ikinci fıkrasından sonra aşağıdaki fıkranın konmasını arz ve teklif ederim.

Emin Soysal

İlâve edilecek fıkra :

«Bakanlar, hiyanet, irtikâp ve irtişa, görevini kötüye kullanma, kanunları tatbikte hata, vatandaşların hürriyet ve tasarruf hakları aleyhine hareket, Devlet emvalinin israf gibi hallerinden sorumludur.

Cumhurbaşkanının sözlü ve yazılı emri, vekili sorumluluktan kurtaramaz.»

EMİN SOYSAL — Sayın Başkanım, izin verirseniz sözünün izahatından sonra takririmi 148 nci maddede tekrar savunmak üzere geri alacağım.

(Hıfzı Oğuz Bekata'nın birinci önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyonun mütalâası var mı efendim?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Katılmıyoruz efendim.

HIFZI OĞUZ BEKATA — Takririmi geri alıyorum efendim.

BAŞKAN — İkinci takririnizi de geri alıyormusunuz?

HIFZI OĞUZ BEKATA — Hayır efendim.

BAŞKAN — Şimdi ikinci takriri okutuyorum.

(Hıfzı Oğuz Bekata'nın ikinci önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılıyor mu?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Bunun ikinci fıkrasına iştirak edemeyeceğiz. Arkadaşımız tasvip buyurlurlarsa değişikliği ikinci fıkra ile takdim edelim. Takririni geri alsınlar.

TURHAN FEYZİOĞLU — Efendim, ayrı ayrı oylayın.

BAŞKAN — Komisyonun yeni teklifi okunacak.

III. Görev ve siyasi sorumluluk

MADDE 104. — Başbakan, Bakanlar Kurulunun başkanı olarak, Bakanlıklar arasında işbirliğini sağlar ve Hükümetin genel siyasetinin yürütülmesini gözetir. Bakanlar Kurulu, bu siyasetin yürütülmesinden birlikte sorumludur.

Her Bakan, kendi yetkisi içindeki işlerden ve emri altındakilerin eylem ve işlemlerinden ayrıca sorumludur.

Bakanlar, dokunulmazlık ve yasaklamalar bakımından Türkiye Büyük Millet Meclisi üeleriyle aynı durumdadır.

HIFZI OĞUZ BEKATA — Efendim, komisyonun teklifine katılıyorum.

BAŞKAN — Yeni şekliyle okunmuş olan 104 nci maddeyi yüksek oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

IV. Bakanlıkların kurulması ve Bakanlar

MADDE 105. — Bakanlıklar, kanunun koyduğu esaslara göre kurulur.

İzinli veya özürlü olan bir bakana, diğer bir bakan geçici olarak vekillik eder. Aneak, bir bakan birden fazlasına vekillik edemez.

Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla Yüce Divana verilen bir bakan, bakanlıktan düşer.

Her hangi bir sebeple boşalan bakanlığa en geç on beş gün içinde atanma yapılır.

BAŞKAN — Muhittin Gürün.

MUHİTTİN GÜRÜN — Efendim, bir hususu belirtmek için huzurunuzu işgal etmiş bulunuyorum. Ayrıca bu hususta vuzuha da varmak lâzımdır. Maddenin ikinci fıkrasında «İzinli veya özürlü olan bir bakana diğer bir bakan geçici olarak vekillik eder.» deniyor. Şimdi izinli ve özürlü olma hali burada açıkça derpiş edilmiş bulunmaktadır. Fakat açık olan vekâlet derpiş edilmemiştir. Gerçi son fıkrada açık bakanlığa 15 gün içinde tâyin yapılır, deniyorsa da 15 gün için bakanlık boş mu kalacak? Bu sebeple fıkraya açık bakanlığın da kaydının konması lâzımdır. Hattâ evvelce kanunun sonuna birtakım notlar ilâvesiyle bu iş halledilmişti. Yeni bir kanun yaparken meseleye vuzuh vermekte fayda mütalâa etmekteyim.

SÖZCÜ TURAN GÜNEŞ — Efendim, bu maddede kâfi sarahat vardır. Ama, yok, diyorlarsa daha sarıh bir hale getirelim. Bir takrir varsa katılalım.

MUHİTTİN GÜRÜN — Takrir takdim ediyorum, efendim.

Temsilciler Meclisi Başkanlığına

«Açık olan bakanlığa» kelimesinin ilâvesini arz ve teklif ederim.

Muhittin Gürün

SÖZCÜ TURAN GÜNEŞ — Komisyon bu maddeyi bu teklif karşısında komisyona almak mecburiyetindedir. Tetkik edelim, iki müessese birbirine karışıyor, gibi geliyor, bize.

BAŞKAN — Komisyon maddeyi geri istemektedir. Önerge ile birlikte maddenin komisyona verilmesini kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiş, madde komisyona verilmiştir.

Komisyonun 106 nci madde hakkındaki yeni metnini okutuyorum :

V. Tüzükler

MADDE 106. — Bakanlar Kurulu, kanunların uygulanmasını göstermek veya kanunun emrettiği işleri belirtmek üzere, kanunlara aykırı olmamak şartıyla ve Danıştayın incelemesinden geçirilerek, tüzükler çıkarabilir.

Tüzükler, Cumhurbaşkanınca imzalanır ve kanunlar gibi yayımlanır.

VASFİ GERGER — Tüzüklerin Anayasaya mugayereti konusu üzerinde durmuş mudur?

TURAN GÜNEŞ — Bu 106 ncı madde, eski Anayasamızdaki içtüzükler hakkındaki hükmün aynıdır. İdari tasarruflar kazai rejime tâbi olacaktır. İdare hukuku prensiplerine göre de vaziyet birincisinden ayrıdır. Danıştayın mütalâası alınarak sevk edilmiş olan eski madde de tetkikten geçirilmek suretiyle eski rejimde her hangi bir değişiklik yapıyormuş intibamı vermemek için bu yeni teklifi getirdik. Mesele bundan ibaret.

BAŞKAN — Muhittin Gürün.

MUHİTTİN GÜRÜN — Efendim, gerekçede de izah edildiği gibi bu maddenin aynen eski metinden alındığı bildirilmektedir. Fakat eski metinle bu madde arasında bir fark vardır. Eski metinde şöyle deniyor : «Kanunlara aykırı olmamak ve yeni bir ahkâm getirmemek şartıyla nizamnameler Şûrayı Devletin tetkikından geçirilmek suretiyle tedvin edilir.» Halbuki elimizdeki metinde, «Kanunlara aykırı olmamak şartıyla ve Danıştayın mütalâası alınarak tüzükler çıkarılabilir.» denilmektedir. Bu sebeple eski hükümle, yeni hüküm arasında meydana gelen bu farkın komisyonca tazvihinde fayda vardır, kanaatindeyim.

BAŞKAN — Rıza Göksu.

RIZA GÖKSU — Efendim, 106 ncı maddenin tedvin şekli itibariyle, «mütalâası alınarak» kaydı yerine; Danıştayın tetkikinden geçirilmesi kaydının konulmasını ve biz önergemizde yaptığımız teklifle bunun böyle değiştirilmesi ricasında bulunmuştuk. Yoksa komisyonda bu noktai nazara katılmış bulunuyor. Bu suretle Danıştaya gelecek tüzük tasarıları eskiden olduğu gibi Devlet Şûrasından geçirilmiş bulunuyor. Bu itibarla, bu konu üzerinde daha başka bir ilâveyi bendeniz lüzumlu görmüyorum.

Kanunlara aykırılık meselesi de derpiş edilmiştir, metinde yer almıştır. Yalnız, bir teyim üzerinde daha duracağım; «Kanunun emrettiği

şeyler» diyor. «Emrettiği konular» veya «hususlar» denseydi bunun ifade ettiği mâna daha şâmil ve umumi olurdu. Bu hususta komisyon ne düşünüyor? Bilmiyorum. Mâruzatım bundan ibarettir. Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Komisyon.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Muhterem arkadaşlar; eskiden ahkâmı cedide vardı. Biz kaldırdık, kanunlara aykırı dedik. Fakat ahkâmı cedide tâbiri uzun boylu münakaşalara sebebiyet veren bir tâbirdi. Ragıp Sarıca hocamın da belirttiği gibi, ahkâmı cedide yapıyoruz. Kanunun tereddüt uyandıracak hükümlerinin açıklanması için hüküm getiriyoruz. Kanunun sınırını aşamıyoruz ama, kanunun çizdiği istikamette yeni hükümler koyuyoruz, bu aşıkârdır. Böylece, ahkâmı cedide tâbiri hakiki mânasına irca edilmiş oluyor.

Kanunun emrettiği işleri belirtmek; evvelece de Anayasada, yürütme organı meselesi görüşülürken söylendiği gibi yürütmenin kendisine has bir yetkisi olmadığı ve bunun kendisine kanunlarla tanındığı belirtilmiştir. Bu bakımdan burada (işler) demek bize daha uygun görüldü. Kanunda belirtilen hususlar bir nevi tevsi gibi geldi bize. Bunun için bize (işler) demek daha vazihdir. Bu tâbir daha yerinde görülmüştür.

ENVER KIRKER — Efendim, kanunlarla ilgisi dolayısıyla idare merciinin Anayasa ile de ilgisi olduğuna göre, bu durumda Anayasa Mahkemesi ile de ilgisi olabilir mi? Olamaz mı?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Anayasa Mahkemesi Anayasaya aykırı bütün hususları tetkik etmez. Anayasa Mahkemesi kanunların Anayasaya aykırılık veya uygunluğunu tetkik eder. Bir tasarruf hangi kaza merciinde tetkik edilecekse oraya gidecektir.

ENVER KIRKER — Nizamnamelerin durumu ne olacaktır?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Nizamnameler için Anayasa Mahkemesine gidilmez. Bu dâvalar idari mahkemelerde yani Danıştayda görülecektir.

BAŞKAN — Vecihi Tönük.

VECİHİ TÖNÜK — Bu madde ile tüzükler konusunda komisyon iki yenilik getirmiş oluyor. Bunlardan birisi tüzüklerin kanunlara aykırılığı iddiasının gözümlerinin Büyük Millet

Meclisi olduğu hakkında 1924 Anayasasının 52 nci maddesinin son fıkrasıyla konulmuş olan hükmün kaldırılmış bulunmasından ibarettir. Bu fıkranın yeni Anayasaya aktarılmamış veya buna tenazur edecek başka bir hükmün yeni Anayasaya konmamış olması itibariyle tüzüklerin gerek Anayasaya ve gerekse kanunlara aykırılığı iddia edildiği takdirde bu yoldaki bir uyumsuzluğun halli için Danıştayda iptal dâvası açılabilir. Komisyon bu tarzda hareket etmekle yani idarenin umumi, gayri şahsi ve âfakî mahiyette bir tasarrufundan başka bir şey olmıyan tüzükler aleyhine iptal dâvası yoluyla Danıştaya müracaat kapısı açmakla çok iyi ve övmeğe değer bir iş yapmış oluyor. Bu husus zaten ötedenberi ünlü âmme hukukçularımız tarafından da ileri sürülmekte ve savunulmakta idi. Bu itibarla Anayasa Komisyonumuzun böyle bir teklif ile gelmesi cidden tebrik ve teşekküre sezadır.

Komisyonun 1924 Anayasasına nazaran getirdiği ikinci değişiklik, yine bu Anayasasının 52 nci maddesinde yer almı olan «Yeni hükümleri muhtevi olmamak» sınırının kaldırılmış olmasıdır. Gerçekten bu 52 nci madde incelenecek olursa bu madde ile iki çeşit tüzük derpiş edildiği müşahade olur: Bunlardan birisi, kanunların tatbik suretini gösteren tüzükler; ikincisi de kanunların emrettiği hususları tesbit eden tüzüklerdir. Bu itibarla «Yeni hükümler ihtiva etmemek» kaydının «kanunların tatbik suretlerini gösteren tüzükler»'e bir şümül ve sirayeti bulunmaması tabii ve zaruri ise de ne de olsa metnin yazılış tarzı tereddüt ve şüphelere meydan veriyordu. Bu sebeple bu kaydın kaldırılmış olması da iyi ve isabetli bir hareket tarzı telâkki edilmek lâzımdır. Zira kanunların emrettikleri hususiyetleri tesbit ve tâyin eden tüzükler hakiki mânasıyla bir législation délégée «Ziyaret yoluyla teşri» demektir ki bu gibi tüzüklerin yeni hükümler ihtiva etmesi gayet tabiidir. Gerçekten, bâzı kanunlarımız esas ve ilkelerini vermek suretiyle teferruatın tanzimini tüzüklere bırakmaktadırlar. Nitekim Danıştay'mızca de ötedenberi bu iki çeşit tüzük birbirinden tefrik edilmiş ve birinciler Tatbik nizamnameleri ikinciler ise (Emrî nizamnameler) diye adlandırılmış bulunmaktadır. Bu (Emrî nizamnameler) zaten yeni hükümler

getirmediği takdirde kanunun emrettiği hususları tanzim ve tesbite imkân da hâsıl olamaz. Bu itibarla yeni Anayasa tasarısı bu konuda bir vuzuh da getirmiş oluyor. Bu değişikliklere mukabil komisyon (kanunlara aykırı olmamak) tarzında maddeye yeni bir kayıt ilâve etmiş bulunuyor ki haddi zatında buna lüzum olmakla beraber zait bir faide telâkki edilebilir. Çünkü Anayasa ve kanunlara aykırı olmamak kayıt ve şartı zaten her idari ve hukuki tasarrufu muteberiyet rükünlerinden, unsurlarından biridir. Yalnız bendeniz burada bu madde ile alâkalı diğer bir hususu mevzuubahis etmek istiyorum ki o da şudur: Gerek 1924 Anayasasının 52 nci maddesi metninde ve gerekse komisyonun getirdiği yeni metinde «Danıştayın incelemesinden geçirildikten sonra» kaydı mevcuttur. Bu kayıttan maksat nedir? Bu kayıt acaba Danıştayın sadece istişari mahiyette bir mütalâasının alınmasından mı ibarettir? Yoksa burada Danıştayın bağlayıcı bir fikir ve mütalâası veya bir kararı mı bahis konusudur? Bu cihetin komisyonea açıklanması faydalı olur kanaatindeyim. Malûmdur ki idare hukuku; tasarrufların ittihaz ve tekemmülünde ve bunların muteberiyetinde başka başka sonuçlar doğuran üç türlü mütalâadan bahseder. Bunlardan birincisi ihtiyari mütalâadır ki Fransızlar buna Avis facultatif diyorlar. Bu, adından da anlaşılacağı veçhile alınıp alınmaması tamamıyla arzu ve ihtiyara muallâk bir mütalâadır. İkincisi istişari mütalâadır ki Fransızlar buna Avis consultatif diyorlar. İstişari mütalâanın mahiyeti itibariyle kanunun emrettiği yerlerde alınması mecburi ve fakat buna uyulması mecburi değildir. Üçüncüsü emrî mütalâadır ki Fransızlar buna da Avis impératif diyorlar. Bu kabil mütalâalar ise idareyi bağlar ve idare bu mütalâalar dışında tasarrufat ve tatbikatta bulunamaz. İşte bunun içindir ki tüzükler konusunda «Danıştayın incelemesinden geçirilmek şartıyla» kaydından bu mütalâa çeşitlerinden hangisinin kastedildiği bu kürsüden açıklanırsa çok iyi olur, kanaatindeyim. Her ne kadar tatbikatta şimdiye kadar Bakanlar Kurulunun Danıştayca tanzim edilen tüzük metinleri üzerinde tâdilât yaptığı nâdirse de bu vâkıdır. Bu itibarla sayın Anayasa Komisyonu acaba bu konuda ne düşünüyor? Bizi tenvir buyururlarsa müteşekkîr kalırız. Mâruzatım bundan ibarettir. Saygılarımla.

BAŞKAN — Komisyon.

KOMİSYON BAŞKANVEKİLİ EMİN PAKSÜT — Arkadaşlar; huzurunuzu sadece iki dakika işgal edeceğim. Burada mevzuubahsolan Bakanlar Kurulunun bir idari tasarrufundan, tüzük çıkarma fonksiyonu yahut faaliyetinden ibaretir. «Devlet Şûrasının mütalâasını alarak» dediğimiz zaman sadece «şu mahiyette bir tüzük yapacağı ibareyi ne buyurdular?» gibi bir durum hâsıl olmasın diye biz, teklif veçhile, eski haline icra etmiş bulunuyoruz. Burada Devlet Şûrası, taşıdığı isme uygun olarak, mütalâa veriyor; idareye emir vermiyor. Ama bilmukabele yüksek idari kaza olarak o idari tasarrufu da binnetice denetliyecektir. Şimdi bir arkadaşımız da söyledi; denetleme suretiyle bir kanunu iptal dâvası, Danıştay bir kazai organ olduğu için, câri olacağı gibi, bir tüzük dolayısıyla Anayasaya muhayenet iddia edilirse ve Danıştay bir kazai organ haysiyeti ile, Anayasaya aykırılık iddiasını varit görürse, durumu incelenmek üzere Anayasa Mahkemesine intikal ettirilecektir.

ADNAN BAŞER — Sorum var: Tüzükler çıkarılmadan tatbik edilen kanunlar vardır. Bu kanunların tatbikatında yetkili bakanlıklar, kanunun hükmünü kararnamelerle açıklar mahiyette tebliğler çıkarmaktadırlar. Bunların idari mahkemelerce iptali ne olacaktır?

SÖZCÜ EMİN PAKSÜT — Efendim bunlar halen de incelenmektedir.

BAŞKAN — Turhan Feyzioğlu.

TURHAN FEYZİOĞLU — Muhterem arkadaşlar, şimdi verilen izahatın tatbikatta bâzı güçlüklerle yol açabileceği endişesiyle huzurunuzda geldim.

Madde, esas itibariyle eski 52 nci maddeye göre çok daha iyi kaleme alınmış ve aynı hükümlere istinadetmemekle Anayasa Komisyonu iyi davranmıştır. T. B. M. Meclisi yerine bir idari makamı ikame etmek yıllardan beri bütün angajelerin düşündüğü bir fikirdir. Yalnız Anayasaya ve kanunlara aykırılığından dolayı bu tüzük aleyhine kazai mercilere müracaat edeceğim. Bütün idari tasarruflar aleyhine olduğu gibi bu husus açıkça ifade edilecektir. Bu merci bütün idari dâvalar için Devlet Şûrası murakabe mercii olduğuna göre Devlet Şûrası olacak diye buyurulmuştur. Yalnız bir suale cevaben bir tüzüğün Ana-

yasaya aykırılığı mevzuubahsolursa bu takdirde Anayasa Mahkemesine müracaat edilmek suretiyle Anayasa Mahkemesinin bu husustaki noktai nazarı Devlet Şûrasınca alınacaktır, buyuruldu. Bu hususun zabıtlarda bu suretle kalması tatbikatta büyük mahzurlara sebep olabilir. Bu mahzurların önlenmesi için bu noktanın açıklanması, vazife bakımından, tüzüklerin murakabesi eğer vazifesi ise, gerek kanun ve gerekse Anayasaya aykırı bir hususla karşılaşırsa, mütalâa almadan iptaline karar verebilir veya...

Esasen bugün, bir idari kararın kanunlara aykırılığını tesbit ettiği zaman iptal kararı verilmektedir. Devlet Şûrası, Anayasaya aykırı bir karar verilirse, Bakanlar Kurulunun veya bir bakanın verdiği kararı iptal edebilir, esasen bunlar görülmüştür.

Binaenaleyh, mevzuubahsolan tüzüğün kanuna olduğu gibi, Anayasaya da aykırılığını, Danıştay murakabe yetkisine sahiptir, böyle olması gerekir.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ EMİN PAKSÜT — Doğru, doğru.

TURHAN FEYZİOĞLU (Devamla) — Aca-ba, Danıştayın mütalâası alınmak suretiyle yapıldığına göre tüzüklerin kazai murakabesinde binnetice Danıştay tarafından bâzı mahzurlar hatıra gelmez mi? Malûm olduğu üzere önemli istişari mütalâalar Danıştay Genel Kurulundan geçirilmek suretiyle verilmektedir. Fakat Danıştayın ilgili daireleri arasında bâzı değişiklikler, geliş gidişler olur. İdari bir dairede çalışmakta olan bir üyenin bilâhara kazai bir daireye verildiği malûmdur. Bir tüzük Danıştayın 4, 5, 6 ncı Dairesi gibi belli bir dairesine gitmiyecektir. Esasen kanun son şekliyle Bakanlar Kurulu kararlarının Devlet Şûrası Dâva Daireleri Genel Kurulunda görüşülmesini âmirdir. Bir tüzüğün iptali mevzuubahis olursa işte bu işe bu Devlet Şûrası Dâva Daireleri Genel Kurulu bakacaktır. Bu Genel Kurul da çok muhteremdir ki; bâzı âzalar bu tüzük hakkında istişari mütalâa istendiği zaman o dairede istişari mütalâa beyan etmiş kimselerden biri olsun. Ya lehinde mütalâa vermiştir. Binaenaleyh aykırılık mülâhazası karşısında bir nevi kendi eseri mevzuubahis olacaktır. Veyahut da «hayır böyle olmasın» demmiştir. Ve Bakanlar Kuruluna başka bir mütalâa vermiştir. O evvelki mütalâasını ortadan kaldırmak

gibi bir durumla karşı karşıya kalarak, evvelki mütalâasının aksine bir mütalâa vermek gibi bir düruma düşebilir. Tatbikatta birtakım karışıklıklara yer verilmiş olur. Dâvada üç beş kişinin mütalâası karşılaşmış olabilir. Bu yol, bâzi karışıklıklara sebeb olabilir. Tüzüğe itiraz mühim bir mevzudur. Tüzüklerin iptali bahis konusu olduğu zaman, Devlet Şûrası, Tüzüğün Anayasaya aykırı olup olmadığını da inceliyebilir.

Tüzüğün Anayasaya aykırılığı mevzu bahis olduğu zaman, Devlet Şûrası Anayasa Mahkemesinin de fikrini alsa, acaba bu usulü muamele için ne denir, nasıl karşılanır? Komisyonun bunun lehinde ve aleyhindeki fikirleri nelerdir?

Bu usulü tatbik eden memleketler vardır. Bir tüzüğün iptali deyip geçmemeli. Tüzük iptali de hukuk hayatında, idari hayatta ciddi, hattâ kanun iptali kadar ciddi yankılar uyandırabilecek olan bir karar, bugüne kadar Danıştayca verilmemişken Türkiye Büyük Millet Meclisince verilmiş bir karar, acaba Anayasa Mahkemesince verilmek suretiyle, bu gibi kararların iptali hususunda ilgili daire aynı daire olmasa bile bu muhik olabilir mi?

Anayasa Komisyonunun bu husustaki mütalâasına iltihak edeceğim. Yalnız fikirlerini öğrenmek istiyorum. Anayasaya aykırılık söz konusu olmasa dahi Devlet Şûrasının iptal kararı vereceğini beyan etsinler; zabıtlara böyle geçsin.

Teşekkür ederim efendim.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ EMİN PAKSÜT — Muhterem arkadaşlarım; cevap verirken ifade de biraz vuzuhsuz olmuş. Müstakil bir idari kazayı kabul ediyoruz. ve tüzük yapma işini idari tasarruf olarak kabul ediyoruz. Müstakil bir idari kazayı tanıyınca ve tüzük yapmayı da kabul edince, tüzüğün iptali dâvası Devlet Şûrasında görülür. Bunda tereddüt yok. Benim demin açıklamak istediğim husus şudur; Eskiden kanun ve nizamlara mugayeret halinde iptal dâvaları Devlet Şûrasında görülürken idari tasarruf, ister salâhiyet, ister şekil, ister maksat bakımından olsun, kanunlara veya nizamnamelere mugayereti ortaya koymak ve ispat etmek kâfi idi. Şimdi diyoruz ki, bir idari tasarrufun dayandığı kanunun Anayasaya aykırılığı da söz konusu olabilir. Bunu tavzih ediyorum., zabıtlara geçmesi isteği üzerine.

Diğer taraftan biz, tüzükler bakımından, iptal dâvası hususunda Anayasa Mahkemesini merci olarak kabul etmeyi uygun bulmuyoruz. Önce şunu tespit etmeden geçemiyeceğim ki, idari kazada üst bir mahkeme haysiyeti ile Devlet Şûrası, idari tasarrufu iptal dâvasını rüyet etme durumundadır. Bu kazai organda tarafsızlık kökleşmiş bir ideal halindedir. Hattâ bu tarafsızlık ideali o kadar gelişmiştir ki, bu yüksek mahkeme bizzat vermiş olduğu bir hükümü tashihi karar yoluyla refeder. Kaldı ki bu konularda Danıştay Kanununda birtakım tanzim edici hükümler vaz'ı düşünülebilecektir. Meselâ istişari kararların falan veya filân daireden verilmesi gibi hususlar tanzim edici hususlardır. Fakat her halükârda; bir tüzük hakkındaki kararın bir idari mahkeme kabul ettiğimiz Danıştaydan alınması bize uygun gelmemektedir (Doğru doğru sesleri)

BAŞKAN — Efendim, bu hususta bir önerge var. okuyoruz.

Yüksek Başkanlığa

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa tasarruflarının 106 ncı maddesinin aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

Hulûsi Selek

Rıza Göksu

Madde 106. — Bakanlar Kurulu, kanunların uygulanışını göstermek veya kanunun emrettiği hususları belirtmek üzere, kanunlara aykırı olmamak ve Danıştayın incelemesinden geçirilmek şartıyla tüzükler çıkarabilir.

Tüzükler, Cumhurbaşkanınca imzalanır ve kanunlar gibi yayınlanır.

BAŞKAN — Komisyon esasen bir kısmını düzeltmişti. İştirak ediyor mu?..

KOMİSYON SÖZCÜSÜ EMİN PAKSÜT — Hayır.

BAŞKAN — Oyunuza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Reddedilmiştir.

Maddeyi Komisyonun son teklif ettiği şekilde okuyoruz.

Madde 106. — Bakanlar Kurulu, kanunların uygulanmasını göstermek veya kanunun emrettiği işleri belirtmek üzere, kanunlara aykırı olmamak şartıyla ve Danıştayın incelemesinden geçirilerek, tüzükler çıkarabilir.

Tüzükler Cumhurbaşkanınca imzalanır ve kanunlar gibi yayımlanır.

BAŞKAN — Maddeyi kabul edenler... Etmeyenler... 106 ncı madde kabul edilmiştir..

Saat 14.30 da toplanmak üzere Oturumu kapatıyorum.

Kapanma saati: 12,25

İKİNCİ OTURUM

Açılma saati : 14,30

BAŞKAN — Lütfi Akadlı

KÂTIPLER : Coşkun Alev, Rifat Çini

BAŞKAN — Oturumu açıyorum efendim.

T. C. Anayasa tasarısının 107 nci maddesinin müzakeresine devam ediyoruz.

VI. Millet Meclisi seçimlerinin Cumhurbaşkanınca yenilenmesi

MADDE 107. — Anayasanın 88 nci ve 103 ncü maddeleri uyarınca verilen güvensizlik oyu sebebiyle, on sekiz aylık bir süre içinde, Bakanlar Kurulu iki defa düşmüş ve üçüncü defa güvensizlik oyu verilmiş olursa, Başbakan, Cumhurbaşkanından, Millet Meclisi seçimlerinin yenilenmesini isteyebilir. Cumhurbaşkanı, Meclislerin Başkanlarına danışarak, seçimlerin yenilenmesine karar verebilir. Yenilenme kararı Resmî Gazetede yayımlanır ve hemen seçime gidilir.

BAŞKAN — Sayın Fahri Belen.

FAHRİ BELEN — Muhterem arkadaşlarım, Anayasa tasarısı, teşriî hayatımıza birçok yenilikler getirmiştir. Bu tasarının tümü üzerinde konuşulurken bundan duyduğum bahtiyarlığı arz etmiş ve komisyonumuza şükranlarımı sunmuşum.

Arkadaşlar, şunu da itiraf etmek isterim ki, bu yeniliklerin yanında bâzı gerilemeler de var. Bu benim şahsi kanaatimdir. Asıl garip olan mesele, bu yenilikler kendi bünyemizde yokmuş da güya bir yenilik olarak Batıdan sızmıştır. İşte şimdi müzakere konusu olan 107 nci madde de bunlardan biridir. Bu madde bir Hükümet buhranı halinde Hükümete seçimlerin yenilenmesi yetkisini yani fesih yetkisini veriyor.

Muhterem arkadaşlar; Parlamenter rejimlerin çoğunda Hükümetlere bu yetki verilmiştir. Fakat niçin böyle olduğunu burada izah etmeye zamanımız müsait değildir. Yalnız meseleyi kısaca kendi zaviyemizden tetkik etmek isterim.

Arkadaşlar; dünyada bu fesih yetkisinden Türklerden ziyade, bizim Devlet ve milletimizden ziyade ıstırap çeken bir millet daha göstermek mümkün değildir. Biliyorsunuz ki; Sultan Hamid bu yetkiye dayanarak Meclisi kapatmış ve Türk milleti kırk senelik istipdat devrine, karanlık bir dünyaya girmiştir. Biz bunun ıstırabını çeken nesillerdeniz. Arkadaşlar, hatırlarsınız, dün de yine böyle bir mevzua temas edilirken konuşmuşum. Eski Anayasamızda olmadığı halde, teşriî hayatımıza bir de gayrimesullük müessesesi getirilmiştir. Bu da Avrupa Anayasalarında vardır. Yine bilirsiniz ki, mülkades ve gayrimesul bir Padişah devri, inkılâpçılıkla, dünyanın hiçbir devrinde görülmemiş bir şekilde halledilmiştir. Bunu eski Anayasamıza, koymuşlardır. Bunun değiştirilmesi bir yenilik değildir.

Arkadaşlar, Cumhurbaşkanı gayrimesuldür ve sonra Devletin başında bir semboldür. Bunu kabul ettikten sonra burada bir arkadaşımız çıktı, Cumhurbaşkanına «Devletin babasıdır» dediği için, bir kaşık suda fırtına koparıldı.

Şimdi bu fırtına koparılırken, «biz artık başımızda baba vaziyetinde birtakım şefler görmek istemiyoruz» mânasında konuşmalar oldu. Böyle konuşmalar oldu ama, şimdi de onu fesih yetkisi veriyoruz.

Arkadaşlar, bu tezatları belirtmek için söyle-
necek çok söz vardır. Fakat zaman müsait de-
ğildir. Bana öyle bir kanaat gelmiştir ki, bu da ka-
bul edilecektir. Fakat istirham ediyorum ki, bu
yetkiyi biraz daraltalım. Takrir vermeyeceğim.
Bunu ehline terkediyorum. İnsafınıza terk edi-
yorum. Takdirinize bırakıyorum.

Sayın arkadaşlar, Hükümet buhranından kor-
kuluyor, hangi Hükümet buhranından korkulu-
yor? Allah bu memlekete bir iki senede bir Hü-
kümetlerin düşmesini gösterebilir. Dünün Başbaka-
nını, Reiscumhurunu gördük, süngüleri göster-
medikçe gitmediler.

Hangi Hükümet buhranından korkuyoruz?
Kimseye, böyle adamlara bir milletin mümessili
olan Meclisleri feshetme yetkisini veremeyiz. Ben
tarihi vazifemi yapıyorum.

Hiçbir takrir vermiyorum.

Hürmetle selâmlarım. (Alkışlar)

BAŞKAN — Hıfzı Oğuz Bekata.

HIFZI OĞUZ BEKATA — Muhterem arka-
daşlarım; zannedirim ki; bu bahsin son dere-
cede mühim bir maddesi üzerindeyiz.

Önce huzurunuzda maddeyi tahlil etmek isti-
yorum : Hükümetler gensoru sebebiyle ve gü-
ven oyu alamadıkları için bir buçuk yılda iki
defa düşmüş ve üçüncü olarak güvensizlik oyu
ile karşılaşmışsa ne oluyor?.. Başbakan, bu üç
hâdiseyi mütaakıp Reiscumhura, Meclisin feshi-
ni isterim, diyor. Reiscumhur bunun üzerine
Meclislerin Reislerine danışıyor ve Meclisi feshi
gidebiliyor. Durum budur. Bu, bize ister iste-
mez, siyasi hayatımızda, parlamento veya icra-
nın hâkimiyeti gibi mühim bir konuyu önümüze
getiriyor.

Seçim Kanununda kabul etmek istediğimiz
sistem, nispi temsil sisteminin, Meclisin terek-
küp tarzı itibariyle bâzi ihtimallere müsaidol-
duğu doğrudur. Fakat, Meclisin, Başbakan ile
Cumhurbaşkanının birleşmesi suretiyle feshe
gidilmesi hâdisesi, bir taraftan Hükümet bu-
hranını önliyelim, derken, öte yandan çok daha
büyük buhranlara bu memleketi sürükleyebilir.
Bu halin ilerde bir muvazene değil; bir muva-
zenesizlik âmili olmasından endişe duyduğumu
arz etmek isterim.

Bu fesih yetkisi, memleketin âtisi bakımın-
dan tehlikeli olma istidadını gösterebilir.

Bu, Anayasanın 6 ncı maddesinde, «yürüt-
me görevi, kanunlar çerçevesinde, Cumhurbaş-

kamı ve Bakanlar Kurulu tarafından yerine ge-
tirilir.» denilmektedir. Demek ki, Cumhurbaş-
kanı ve Bakanlar Kuruluna ait görünen yürüt-
me görevinin başındadır. Başbakanı kim seçer?
102 ncı maddeye göre Cumhurbaşkanı tâyin
eder. O halde, pek tabii Başbakan, Cumhurbaş-
kanının mutemedi olan zattır.

Şimdi, her hangi bir Cumhurbaşkanının
Meclisin feshine gitme arzusunun bulunduğunu
bir an için farz edelim. Bu mekanizmayı işlet-
mek, kullanmak mümkün. Başbakanın, Cumhurbaş-
kanı ile birleşerek Meclisi feshetme yolunu
açan bir problem karşısındayız.

Hükümette istikrarı sağlamak için bâzi ted-
birlere ihtiyaç var mı? Var. Ama bu tedbirler
bu tek taraflı maddenin içinde iyi halledilmiş
değildir. İşte tereddüdüm burada. Bu hususta
bir takririm yoktur. Komisyonun bize, bu Ana-
yasa ile getirdiği maddenin yarınki avakibin-
den endişeli olduğumu Anayasada belirtmek isti-
yorum. Geçmiş teşrii hayatımızda, bu kadar
ağır bir maddenin bulunmayışına ve Meclisin
feshi yetkisinin yine Mecliste olmasına rağmen
çok çeşitli hâdiseler getirdiğini gördük. Bu
yetki, Devlet Reisiyle Başbakanın birleşmesi
suretiyle Meclisin feshine kadar genişlediğine
göre, icranın bir nevi hâkimiyetine yol açacak-
tır. İşte ben bu sebeple bu maddenin istikbalin-
den endişe duyuyorum. Hükümetin ahenk ve
istikrarını sağlıyalım, derken, Meclisi ahenk-
siz, istikrarsız ve teminatsız duruma getirmeye-
lim. Asıl bu yüzden memleket, çok daha ciddi
rahatsızlıklara mâruz kalır. Bu maddenin üze-
rinde çok durulmasını ve tadil zarureti taşı-
dığını arz etmek istiyorum. Hepinizi hürmetle
selâmlarım.

BAŞKAN — Buyurun Sayın Turan Güneş..

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ —

Muhterem arkadaşlar, birtakım yanlış anlama-
ları önlemek için, muhterem arkadaşlarımın
irşatlarından, ikazlarından evvel söz almak zo-
runda kaldım.

Evvêlâ, önemli teknik meseleleri arz etmek
isterim. Maddenin matlabında ve içinde; «se-
çimlerin yenilenmesi» tâbiri geçmektedir. Gene
kabul buyurulmakta olan Anayasanın 108 ncı
maddesinde yenilenme kararı verildikten, ikinci
Meclis gelinceye kadar eski Meclisin yetkileri-
nin devam edeceği tasrih edilmiştir.

Binaenaleyh fesih kelimesi kullanılmamalıdır. Çünkü, bu müesseseye fesih isminin verilmesinin imkânsız olduğunu evvelâ belirtmek isteriz.

Bu madde ne getiriyor?

Muhterem arkadaşlar, Parlamenter bir rejimin esasını kabul etmiş olan bu Anayasa tasarısında bu prensibin kabulü yüksek tasviple rinize mazhar oldu.

Parlmanter rejimlerde, icraya, Hükümete, daha hususi olarak Bakanlar Kuruluna esas itibariyle mutlak bir fesih yetkisi, bizimkinden farklı olarak bir fesih yetkisi tanınmıştır. Şöyle ki :

Güvensizlik müeyyidesi karşısında icranın da elinde Meclisi feshetmek yetkisi vardır. Bunlar karşılıklı kullanılır ve en nihayet seçimlere gidilerek icra ile teşri arasında çıkacak bir ihtilâfın hakemliğini halk yapar. Bununla beraber Parlmanter sistemi kabul eden bu Anayasa da fesih yetkisi kabul edilmek istenmemiştir. Çünkü komisyon düşünmüştür ki; demin çok Sayın Fahri Belen Paşanın temas ettiği gibi umumiyetle bu memlekette icranın bizatihi bir kuvveti, bir mümtaz mevki vardır. Mümkündür ki; komisyonunuz tarafından Parlmanter mekanizmayı küracağız ve Parlmanter rejim üzerinde münakaşa edilmeyen unsurlarını buraya getireceğiz, bir hazır elbise yapacağız diye Türk hukukuna böyle bir mutlak fesih yetkisinin sokulması pek uygun değildir. Bunda Türkiye için çıkacak mahzurlar vardır.

Aslında huzurunuzda gelen tasarıda fesih unsuru bulunmayan bir Parlmanter düzen getirilmiş olmaktadır.

Bununla beraber, her ne kadar evvelce olduğu gibi değişmez başbakanlar arzu edilmezse de, şimdi de her Allahın günü değiştirilen Başbakanın varlığının da memleket için faydalı olmayacağını düşündük. İkinci Meclis kurulu-yor, bu İkinci Meclisin mevcudiyeti sebebiyle, büyük bir ihtimal ki ayrı ayrı seçim sistemlerine gidileceğine göre, icra, esas itibariyle eskiye nazaran çok daha az kuvvetli hale gelmektedir. Mümkün ve mutasavverdir ki, meclislerin bundan evvel de olduğu gibi mutlak çoğunlukları, büyük çoğunluklar bulması pek zor olacaktır. Bu çoğunluk bulma, umumiyetle pek çok memlekette belirli bir hal almıştır. Hükümet istikrarsızlığı, icranın eziciliği ölçüsünde korkulu

bir şeydir. Bu sebeple feshin mahzurları düşünülerek, istikrarı temin edici asgari bir mekanizmanın kabulünde zaruret görüldü. Bir, seçimlerin yenilenmesi mekanizması kuruldu. Sayın Bekata'ya teminat vereyim ki; bir defa bu yetki Cumhurbaşkanına değil aslında Başbakanı tanınmış bir yetkidir. Cumhurbaşkanının kabul mecburiyeti yoktur. Cumhurbaşkanı ancak Başbakan talebettiği takdirde, Başbakan mekanizmayı harekete getirdiği takdirde, biraz sonra arz edeceğim şartlar içinde, bu arzuya katılabilir. Ama dikkat edilsin ki; meclislerin başkanlarına danışacaktır. Elbette ki Meclis başkanlarıyla bağlı değildir, şüphesiz. Ama Meclisin her iki kanadının başkanının bir mânevi ağırlığı olacağı da şüphesizdir. Sayın arkadaşım diyorlar ki; «Cumhurbaşkanıyla Başvekil anlaşarak ve bir iki Kabine buhranı yaratarak 18 ay içinde üç tane kriz meydana getirebilirler.» Bu böyle değil. Çünkü, 88 ve 103 nci maddelerde olduğu gibi bir Hükümet buhranı olursa, böyle bir hakkın kullanılması bahis konusu olabilecektir. Zannedirim endişe ettikleri noktaları izah edebildim.

Endişe edebilecekleri muhtemel bazı misaller vereyim. Meselâ Cumhurbaşkanı Meclisten itimat oyu alamıyacak olan bir Başbakan tayin edecek, o Başbakan da Meclisten itimat oyu alamıyacak. Arkasından itimat almasına imkân olmayan bir başkasını getirecek, o da itimat alamıyacak. Bunun üzerine itimat ettiği, kendisinin tuttuğu birisini Başbakanlığa tayin edecek, o zaman yine Meclis itimat etmeyecek. Üçüncü defa Kabine buhranı olduğu için fesih kararı verecek. Böyle şey yok. Böyle değil.

Bir defa Hükümet Meclisin önünde itimat alacak. İtimat alması lâzım ki, Hükümet haline gelebilmiş olsun. Aksi halde, Hükümet kurulmamış demektir.

Binaenaleyh, Cumhurbaşkanının, Mecliste çoğunluk sağlayabilecek bir şahsı Başbakan tayin etmesi lâzım. Aksi mümkün ve mutasavver değil. Güven oyu alınmadan Hükümet kurulamayacağına göre, Meclisin yenilenmesine sebep olacak kriz de vukubulacak sayılamaz. Çünkü, 102 nci maddede, hükümetlerin, Bakanlar Kurulunun ne şekilde kurulacağı ve nasıl itimat alacağı yazılıdır. Fakat, bu maddede, 103 nci maddeden bahsedilmemiştir. 88 nci ve 104 nci

maddede bahsedilmiştir. Bu maddelerde söz konusu olan hükümetler, daha evvel, kuru'duğu zaman, Meclislerin huzuruna gelmiş, programlarını okumuş, listelerini tanzim etmiş, güven oyu almıştır.

Cumhurbaşkanının, bu bakımdan yasama organı üzerinde hâkim olması da mümkün değildir. parlamenter rejimlerden farklı olarak burada Cumhurbaşkanına behemahal Meclisi feshetmesi mecburiyeti de yüklenmemiştir. Malûmdur ki, İngiltere'de Başvekil Kıral veya Kraliçeye Meclisin feshini teklif ettiği zaman, rica ettiği zaman, kral meclisi feshetmeye mecburdur. Burada böyle bir mecburiyet dahi yoktur. Şimdi, dün de arz ettiğim gibi, farz edelim ki, şu parlamento oyununda hakem durumunda olan Cumhurbaşkanına bir Başvekil bu 18 ay içinde ben üçüncü hükümetim, güvensizlik oyu aldım, Meclisi feshet» dedi. Cumhurbaşkanı baka-cak; eğer hakikaten Meclis içinde yeni bir ekseriyet varsa yani başka bir ekseriyet ile bir şahsı Başbakanlığa getirmek ve kabine kurdurmak imkânı varsa tabiatıyla başkanın bu talebini reddedecektir. 18 ay içinde birbiri peşisıra tevali eden krizler sebebiyle Mecliste kabine kurabilecek bir ekseriyet kalmamış olabilir. Cumhurbaşkanının böyle bir ekseriyetin kalıp kalmadığını iyice anlamış olması, teşhis etmesi için parlamento ile münasebetleri çok daha sıkı olan meclisler başkanlarının mütalâasını alması şart koşulmuştur.

Üçüncü buhranda, müstekar bir kabine kurulamayacağı anlaşılırsa, Cumhurbaşkanı, Meclis başkanlarını çağırarak, «Ey Meclis başkanları, hakikaten bir kabine kurmak için ekseriyet kalmamış mıdır? Yoksa mevcut ekseriyet ile kabine kurmak, bir Hükümeti bu ekseriyete istinad ettirmek mümkün müdür?» diye soracak. Meclis Başkanları da falan şahsın, falan partinin etrafında bir çoğunluk sağlaması mümkündür. Şeklinde bir mütalâa beyan edebilirler.

Binaenaleyh, arkadaşlar endişe buyurmasınlar; Cumhurbaşkanının, ne kabineyi düşürmesi ihtimali var, ne de başka bir şey. Seçimlerle teşekkül etmiş olan bir Meclisten, bir Başbakan tâyin edip ona Hükümeti kurduracaktır.

102 nci maddeye göre Hükümet, güven oyu istedi, alamadı. Bir daha, yine alamadı. Bu devam edecek ve bu krizler seçimlerin yenilenmesi müessesesi bakımından dikkat nazarına alın-

mayacaktır. Yahut aksine, bir kabine itimat rey-i aldı, çalışıyor. 10 ncu ay sonunda güvensizlik oyu ile düştü. Cumhurbaşkanı, yerine bir diğeri başvekil tâyin etti. Bu başvekil kabinesini kurdu, Meclise geldi, Meclis itimat rey-i vermedi. Bu üç kabineden bir tanesi sayılamaz. İtimat oyu almadığı için tâbir caizse bu hiç mevcut değil demektir. Binaenaleyh, bu kabil oyunlara Cumhurbaşkanının müracaat edebilme imkânı yoktur ve Türkiye'de muhtemel bir istikrazsızlığı önleyici, teminatlı, garantili ve Cumhurbaşkanına meclisler üzerinde bir yetki tanımayan bir maddedir. Suitefehhümleri önlemek ve arkadaşlarımı yormamak için peşinen bu kadarlık arz etmeyi vazife bildim.

BAŞKAN — Zeki Baltacıoğlu.

ZEKİ BALTACIOĞLU — Muhterem arkadaşlarım, muhtemel Hükümet buhranlarını önleme bakımından Anayasada böyle bir madde-nin mevcudiyeti şarttır. Bu maddeye muhalif değilim. Çok sayın Turan Güneş üstadımız, bundan evvelki mufassal izahatında bir noktayı açıktaki bıraktı. Bunu kendileri de kabul edeceklerdir. Bu açıktaki kalan nokta şudur: Millet Meclisindeki partilerin ekseriyet durumları burada istikrarlı bir Hükümet kurulmamasına sebeb olması halinde, nazarı itibara almamak derpiş edilmiş, sadece bu nal göz önünde tutulmak suretiyle, madde tedvin edilmiştir. Turan Güneş'in, mufassal izahatında bildirdiği bütün sebeplere rağmen, bendeniz, yine de bu buhran hususunda, Cumhurbaşkanı ile Başbakanın ittifak etmek suretiyle bir buhran yaratabilecekleri hakkındaki kanaatimi muhafaza ediyorum. Filhakika, 103 ncu maddeye göre, bir Hükümet teşkil edilip ancak güven oyu aldıktan sonra çalışmaya başlayacak ve bundan sonra düşmesinde ayrı bir Hükümet krizinden bahsedilecektir. Ancak Cumhurbaşkanının tâyin ettiği Başvekilin her zaman için Meclisin güven oyuna münceer olabilecek şekilde bir program neşrettikten ve bu programı Meclisten geçirdikten sonra derhal icra mekanizmasının güven oyuna başvurmamasının neticesinde, 103 ncu maddeye göre, güvensizlik oyu alması mümkündür. Kendileri de bahsettiler, Sayın Fahri Belen'de izah ettiler; memleketimiz Meclisin feshi meselesinde acılar çekmiş bir millet olmak itibarıyla burada biraz daha hassas davranmak mecburiyetin-

deyiz. Bendeniz Cumhurbaşkanının Başvekille anlaşmak suretiyle bir ihtimalin açık bulunduğunu, maddede bunun tamamen önlenmiş olduğu kanaatiyle bu maddeye bir fıkra ilâvesini teklif etmiş bulunuyorum. Seçimlerin yenilenmesinden sonra tekrar Cumhurbaşkanı seçiminin yapılması için bir hükmün maddeye ilâvesini teklif edeceğim. Belki Cumhurbaşkanının Başbakanla anlaşması pek zayıf bir ihtimaldir. Hükümet buhranları tahakkuk edebilecektir. O takdirde, Cumhurbaşkanı bir vâkıa ile karşı karşı kalacak ve fesih kararı üzerinde Başbakanla anlaşması güç olacaktır. Cumhurbaşkanı meclisleri yenileme hususunda çok daha dikkatli davranmak zorunda kalacaktır. Bu teklif ettiğim hüküm, Cumhurbaşkanını kendi mevkiini kaybetmemek için, daha iyi bir karar almaya sevk edecektir. Bu fıkranın kabul edilmesi lâzımgeldiğine kaaniim. Kabulünü istirham ediyorum. Saygılarımla, efendim.

BAŞKAN — Buyurun Sırrı Atalay.

SIRRI ATALAY — Muhterem arkadaşlarım; bâzı arkadaşlar, bilhassa Sayın Hıfzı Oğuz Bekata, bu hükmü siyasi hayatımıza yeni gelen bir hüküm olarak ifade ettiler. Zannedersem bu, siyasi hayatımızda, üzerinde en çok durulan eski bir hükümdür. 35 nci madde, Meclisin feshedilip edilmemesi meselesi siyasi hayatımızda on gün geceli ve gündüzlü münakaşa edilmiş, mâzisi uzun ve çok tartışmalı geçen bir hükümdür. 1924 Anayasasında 35 nci maddenin hikâyesi sebebiyledir ki, feshi istiyen talepler kabul edilmemişti. Aksi olan metin o zaman kabul edilmişti; komisyonun metni hakikaten yerindedir. Çok partili siyasi hayata girdiğimiz andan itibaren istikrarı temin için Meclislerin feshi bir zarurettir. İtalya bunun en demokratik şekilde tatbik eder ki, bizim tasarısındaki barajlar da yoktur. Orada Cumhurbaşkanı kayıtsız ve şartsız olmak üzere sadece yasa organlarının ayrı ayrı başkanlarına danışır, feshe gider ama Cumhurbaşkanı bunu yaparken Başvekilin tahriki, son 18 ay içinde Hükümetlerin 2 kere düşmüş 3 ncü defa itimat oyu alınması kayıt ve şartını koymamıştır.

Bizde de birçok kayıt ve şartlar vardır. Ama Turan Güneş'in ifadesinde bir nokta var ki, yerinde değildir, gerçek olan şudur, salâhiyet Başvekilin değil Cumhurbaşkanınındır. Başvekil ancak tahrik ediyor. Ben komisyondan bir hususu öğrenmek istiyorum. Acaba Cumhurbaşkanı,

bu fesih yetkisini bütün endişeleri bertaraf etmek için seçim devresinin son yılı içinde kullanırsa durum ne olacaktır? Çeşitli ihtimalleri düşünmek lâzım. Bir tarafta istikrar, öbür tarafta gider ayak bir Reisicumhura Meclisi fesih yetkisini vermek doğru olur mu? Olmıyacağı kanaatindeyim. Bu salâhiyet demokratik memleketlerde kayıtsız şartsız verilmesine rağmen son 6 ay içinde hiçbir memleket Cumhurbaşkanının bu fesih yetkisini kabul etmemektedir. Benim sadece bu maddeden arzu ettiğim husus, arzu ettiğim cihet, bu hususun nazara alınmasıdır. Bir takrir verdim, bilhassa Yüksek Heyetinizin nazarı dikkate alınmasını rica edeceğim.

BAŞKAN — Ali İhsan Göğüş.

ALİ İHSAN GÖĞÜŞ — Muhterem arkadaşlarım; bu maddenin meydana getirdiği Anayasa sistemi, önümüzdeki devrin siyasi hayatının teminatı olmaktadır. Bu madde olmadığı takdirde siyasi hayat, yeni getirdiğimiz sistemle çıkmaz hale gelir. Bu sistem ile icranın kötülükleri ve barajlar, Anayasa Mahkemesi ile, keyfî icraat bertaraf edilecektir. Keyfî icraatı önlemek için burada kazai murakabe tesis edilmiştir. Kötü politikacılar için bu madde baraj halindedir. Politika oyunlarına bu madde baraj olmaktadır. Memleketimiz, ihtilâlden sonra yaralı olarak; iktisadi hayatımız süratle kalkınma içine girecektir, buna mecburdur. Cemiyetimiz yaralı olduğundan süratle onu iktisaden tarsin etmek mecburiyeti vardır. İcra birtakım parlamento oyunlarına gittiği takdirde memleketin ıstırapları dinmez, bilâkis artar. Kötü ve keyfî icraat, bir Başbakanın muhalefetin haklarına hükmetmeye kalkması takdirinde bir teminat vardır. Temenni ederiz ki, Allah bizi birkaç ayda Başvekilleri değiştirebilen bir devre ulaştırсын.

Arkadaşlarım, hikmeti Hükümet bizi nasıl istibdada götürürse, özenti de evvelâ anarşiye sonra da istibdada götürür. Binaenaleyh, özenti-den ve hikmeti Hükümetten sakınmamız lâzımdır. İşte getirdiğimiz Anayasa nizamı ile icranın frenlenmesi temin ve bu madde ile de parlamento oyunlarının fireni tesis edilmektedir. Fesih keyfiyetinden bizim kadar ıztırap çekmiş bir millet yoktur. Abdülhamit 1878 de Osmanlı - Rus Harbini bahane ederek Meclisi feshettikten sonra 33 sene bu memleketi istibdat altında idare etmiştir. Anayasa ne diyor? Meclisin fesih kararı Resmî Gazetede neşredildikten sonra seçime gi-

dilir. Binaenaleyh hakem millettir. Cumhurbaşkanına da Meclisi feshetme yetkisinin verildiğini bazı arkadaşlarımız söylüyorlar. Hayır Başbakan talep etmedikçe Cumhurbaşkanının feshetme yetkisi yoktur, madde sarıhtır. Demek ki, fesih için Başbakan talep edecektir. Ne diyecektir? «Hükümet çalışamaz durumdadır» diyecektir. Millet önüne çıkacak, «Hakem sizsiniz, Ben mi haklıyım, bunlar mı haklı?» diye soracaktır.

Bundan daha demokratik bir müessese var mıdır?

Arkadaşlarım, yeni girdiğimiz siyasi hayata ve yeni hazırladığımız bu Anayasada bu madde lüzumludur. Bunun kabulünü komisyonun görüşüne uyarak istirham ediyorum. Hürmetlerimle.

BAŞKAN — Muharrem İhsan Kızıloğlu.

MUHARREM İHSAN KIZILOĞLU — Sayın Başkan, aziz arkadaşlarım. Bu maddenin Anayasamızda yer almasını ben şahsen millî gerçeklere uygun bulmadım. Tamamen aykırı bir maddedir. Sebep? Meclisin feshi ve seçimlerin yenilenmesini gerektiren hâdiseler için müddetler konulmuştur. Diğer maddelerden de anlaşıldığına göre Cumhurbaşkanı ve Başvekil aynı partiden gelecektir. Anlaşmalar gayet kolaydır. Yarı nispi temsil veya diğer bir sistemle arzu edilmiyen bir Meclis veya muhalefet olduğu takdirde, ekseriyeti elinde tutan bir parti her zaman bunu yapabilir, bu politik oyunları yapabilir. Bu bakımdan, millî bünyemiz bakımından bunu tehlikeli buluyorum. Geçmiş hâdiseler, tarihimiz, ve memleketimizin psikolojik bakımından çok önemli tarafları olduğu için komisyon sözcüsü arkadaşımızın izahları da bendenizi tahmin etmedi. Bizim bütün tarihimizde tek partili ve 1946 dan sonraki çok partili devirde, realite olarak icra daima Meclise hâkim olma yolunu tutmuştur. Ve bu yola gitmedir ki 27 Mayıs İhtilâlini doğurmuştur. Bu tasallüt daima olmuştur, bunda şüphe yoktur. Bu hüküm bu şekilde çıkarsa memleketimize büyük zararları olur, huzursuzluk menbaı olarak kalır.

Ali İhsan Göğüş arkadaşımızın ileri sürdükleri sebepler maddede temin edilmezse prezidansiyel sistem; yeni ruh ile doğmuş olan icra kuvveti için mantıklı olabilir.

Siyasi hayatın teminatı olmadığını beyan ettiler Ben bunun siyasi hayatın teminatı değil,

tahribatı olarak vasıflandıracağım, kusura bakmayın. Başbakan ve Cumhurbaşkanı her ikisi aynı partiye mensuptur. İster koalisyon kabinesi olsun, ister % 50 - 51 gibi âzami ekseriyet kabinesi olsun, her zaman için % 49 muhalefet seçime gitmek için türlü hâdiseler ihdas edecektir. Onun için ben bu maddeyi Meclis olarak tehlikeli ve icra olarak milletin kayıtsız ve şartsız hâkimiyetini taşıyan Meclise uygun bulmuyorum. Meclis, kendi kendisini feshedebilir. Hangi halde Başbakan, Cumhurbaşkanı ile anlaşacak. Güvensizlik oyununda mı?

TURAN GÜNEŞ — Ne fark var.

MUHARREM İHSAN KIZILOĞLU (Devamla) — İkisi de Mecliste itimatsızlığa uğramıştır, Meclisi feshetmek suretiyle hincını alacaktır, kendi arzusuna uygun bir Meclisi meydana getirmek için bu yola gidecektir. Bizim tarihimizde vâkıdır. 1923 ikinci büyük Meclis seçimini hatırlıyanlara misal vermeyi lüzumsuz addederim. Binaenaleyh, Başbakan ve Cumhurbaşkanı bu işe tam bir anlaşmaya vardığı zaman, ki her ikisi aynı partidedir, icradan sorumlu olmıyan Cumhurbaşkanı icradan sorumlu olan bir başbakanla anlaşacak ve Meclisi feshedecektir. Hiçbir milletin tarihinde böyle bir şey olamaz. Millî demokratik hayatı esas tutan böyle bir Mecliste ve bu milletin Anayasasını gecenin geç vakitlerine kadar hazırlamakla meşgul bulunan bu Mecliste böyle bir hüküm çıkarılamaz. Takdir Yüksek Heyetinizindir.

BAŞKAN — Turhan Feyzioğlu.

TURHAN FEYZİOĞLU — Muhterem arkadaşlarım, fesih kelimesi bizim siyasi tarihimizde çok sevimsiz hâtıralar bırakmış bir kelimedir. Bu itibarla maddenin şiddetle aleyhinde konuşan arkadaşlarımın hissiyatını anlıyorum. Birinci meşrutiyetteki fesih hâdisesi, ikinci meşrutiyetin meşhur 35 nci maddesi malûmudur. «Bir gün padişah siz çoğunluk mebuslarını, Meclisi feshedip filânca yere gönderecektir.» sözünü de biliyorsunuz. 1924 Anayasası hazırlanırken Mustafa Kemal'e Meclisi feshetmek yetkisini vermemek için o Meclisin direnmesi, fesih kelimesine bağlı hâtıralarımız, cümlemizin malûmu. Bu defa getirilen fesih yetkisinin evvelki fesihlerle pek alâkası yoktur. Değişik bir şey bu. Bir gün Millet Meclisi-

nin vereceği güvensizlik oyu, üç defa güvensizlik halinde harekete getiriyor. Fesih sebebi olarak bir hal ihdas ediyor. Fesih sebeplerinin yerinde olup olmadığı Büyük Millet Meclisinin elindedir. İkincisi, bu yetki 1876 da kullanılmış, bir de 1908 de padişah kullanmıştır. Bu talep siyasi partilerin, yani Mecliste büyük bir grubu olan, Meclise hâkim olan insanlar yarısının çoğunluğu ile sağlanabilecektir. Ufak gruptan insanlar talebedecek değildir. Kaldı ki, bu küçük gruptaki insanlarla bir koalisyon hükümeti kurmak imkânı olmuyor. İşin içinden çıkmak, Hükümet kurmak için Meclis içinden fırsat vermesini rica edeceğim.

Devlet Reisiniñ feshetmesi ile Padişahın feshi arasında fark vardır. Yazılıştaki hâkim olan ruh malûm.

Eski Meclisin yetkileri, yeni Meclis gelinceye kadar devam edecektir. Burada Meclis kalması mevzu bahis değildir, yenileme kararı veren Meclis bütün kusurları ile sevapları ile yeni Meclis gelinceye kadar iş başında olacaktır. Yenisi devraldığı zamandır ki, vazifesi sona erecektir. Bu itibarla, tarihi tecrübelerin korkunçluğu ve kelimenin sevimsizliğine rağmen arkadaşlarımızın, getirilen teklifin mahiyet itibarıyla bir hayli-farklı olduğunu teslim etmeleri gerektir.

Yalnız, bir noktayı tanzih etmelerini rica edeceğim. Fesih halinde kim başbakan olacak? Feshi teklif eden zat mı? 108 nci maddede sözü geçen geçici Bakanlar Kurulu teşkil edilecek mi? Teşkil edilecekse Sayın Kızıoğlu'nun engelleri vârit değildir. Çünkü, bütün muhalefet grupları temsilcilerinden mürekkep bir Bakanlar Kurulu teşkil edilecektir. Muhalefetin de iktidara iştirak etmesi, ekseriyeti elinde bulunduran hükümetin : «Buyurun, Hükümeti bundan sonra beraber idare edeceğiz, çoğunluk partisi olarak tek başıma Hükümet değilim.» demesi gerekecek. Böyle bir teminat varsa, muhalefetin tasfiyesi gibi bir şey bahis mevzuu değildir.

Yalnız, çok ehemmiyetsiz gibi görünen bir noktayı tanzih etmelerini rica edeceğim. Başvekilin istemesi bahis konusudur, Cumhurbaşkanı da Meclis başkanlarına danışacak, şimdi kötü niyetli bir devlet reisinin, başbakan istedi, diyerek, başbakanın şifahi bir isteğinden bahsederek, «böyle bir taleple karşılaştım» diye bir

emrivâkı karşısında bu memleketi bırakmaması için başbakanın Meclisin yenilenmesi isteğini, üç defa güvensizlik oyu verildiğini söylemek suretiyle yazı ile yapacağı bir talep üzerine Cumhurbaşkanı'nın harekete geçeceğinin daha sarih olarak maddeye dercedilmesinde fayda mülâhaza etmekteyim. Bu maddenin fazla işlemesinden, suiistimal edilmesinden değil, tatbikatta, Fransa'da olduğu gibi hiç işlememesinden endişe etmek mümkündür. İşlemeyecek zannediyorum. Fransa'da 1875 Anayasasında bu hüküm vardır. Aşağı - yukarı benzer bir müessese halinde, «18 ay zarfında şu kadar defa güvensizlik oyu almak şartı ile» deniliyordu 1946 Anayasasında da mevcuttu. Fransız hükümetleri bu güvensizlik oyları ile düşmüşlerdir. Tatbikatta bu düşünüş bilhassa Meclis gruplarında olmuştur. Hükümetler güvensizlik oyu almadan evvel grup odalarında durumları belli olmuştur. Hükümet buhranlarını madde önliyecektir.

Fransa'da Hükümet haftalarca vazifesini görememiş, Anayasada hüküm mevcud olduğu, şartlar tahakkuk ettiği halde feshin zuhur ettiği görülmüştür. Türkiye'de tahmin etmiyorum bu hal hâsıl olsun, bu madde işlemeyecektir. Alman Anayasasında mevcuttur, Fransa'da maddenin pek çok mahzurları olduğu tatbikat ile anlaşılmıştır. Hükümet istikrarını temin alanında; bu hükmü nasıl karşılıyorlar? Bir meclisin bir hükümete güvensizlik oyu izhar etmesi kâfi değildir. Seçimler vesilesiyle, mücadele yapmak hissiyle söylenmiş olabilir. Fakat Anayasaya göre bir Başbakanın düşmesi için, Meclisin, o Başbakanı istemediğini ifade ettikten sonra falan falan Başbakan olabilir diye reyini ısdar etmesi lâzımdır. Falan falan Başbakanlığa razı demeyince, «falanı Başbakan olarak istemiyorum» diyen hırçın bir meclisin, Hükümeti devirmek için ortaya çıkmasına imkân yoktur. Ne istediğini söylese neyi istememiş olduğunun hükmü vardır. Bu hükmü nereden bulsun? Yazılı talep üzerine.

BAŞKAN — Fethi Çelikbaş.

FETHİ ÇELİKBAŞ — Muhterem arkadaşlar, çok partili hayata nispi temsili tatbika başladıktan sonra, nihayet Devle işlerinin müstekar hükümetler tarafından yürütülmesi zarureti kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bu itibar-

la ben Türkiye'nin müstakbel siyasi hayatının selâmetle cereyanı bakımından, müstakar hükümetlerin de emniyet altında, kanuni teminat altında, kanuni teminat altında bulundurulması zarureti duyanlarla beraberim. İşte bu sebeple komisyonun maddesine katılıyoruz. Sayın Feyzioğlu'nun tadil tekliflerine iştirak ederlerse, onunla da beraber olurum. Mekanizmanın işlemesi için birbuçuk sene içinde üç güvensizlik oyu alınması lâzımdır. Bu demektir ki, hergün Hükümet değişmeyecektir. Bu itibarla Sayın Fahri Belen arkadaşımızın endişesi yer bulmayacaktır, sanırım. On yıl bir Başbakanın her ne pahasına olursa olsun iş başında kalması, vatan daşları ve bilhassa o siyasi parti içinde mücadele edenleri bezdirir. Fakat maddenin yazılışına göre bir yılda kabine güvensizlik oyu almış ise bu hüküm işlemeyecektir. 1,5 yıl içinde üç defa güvensizlik oyu verilmiş olmalıdır. Bu maddenin menşei olan Fransa'da çok kere gruplar, sabah akşam hükümetleri çalışamaz hale getirmeye gayret etmişlerdir. Bir istatistiğe göre 40, diğer bir istatistiğe göre 60 küsur günde kabine değişmiştir. Halen iktisaden geri kalmış bir memlekette Hükümet istikrarının muhassenatını da düşünmek ve tedbirini almak lâzımdır, kanaatindeyim. Sonra arkadaşlar, ademi itimat reyini alan Başbakan, talepte bulunacak da Cumhurbaşkanı re'sen hiçbir siyasi olayı kıymetlendirmeden karar verecek değildir.

Muhterem arkadaşlar, Reiscumhur ve Başbakan mevkiine geçen bir insanın gününü gün etmek için o makamlarda bulunacağını düşünmek daima doğru değildir. Bunların mesul kimseler olduklarını müdrük olmaları gerekir. Bu memleketin siyasi hayatında partisinin mağlûbiyetini bile bile tarih karşısında vazifesini yapmaktan çekinmemiş Reiscumhur ve Başbakan görülmüştür. Daima vazifesini kötüye değil, iyiye kullanmaları da düşünmemiz lâzımdır. Bunu da hesaba katmak gerektir. Kanaatimce bu makamlarda kanunun teminatından ziyade bir adamın şahsı, onun prestiji büyük teminattır. Ve bu teminat kanun teminatının üstündedir. arkadaşlar.

Bu bakımdan Reiscumhurumuzun, ekseriyet partisi ile birlikte olacağını, düşünmek yerinde değildir. Artık Reiscumhurun, bilâhara senato üyesi olacağına göre seçilme endişesi yoktur, ki Başbakanla birlikte hareket zorunda kal-

sın. Belki yarın, hiçbir parti ekseriyeti alamıyacaktır. Ve üç buçuk parti bu arada Hükümet kuracaktır. Yeni Anayasamız bâzı yenilikler getirmektedir. Artık bütün bunlardan sonra çok acı tecrübeler de geçirdiğimiz için koridorlarda aleyhte konuşup Umumi Heyette lehte oy verecek gafiller de pek olmayacaktır. Sonuç olarak, nispî temsilde müstekar Hükümet mevzuunu da düşünmeye mecburuz. İşte bu sebeple, güvensizlik oyu verecek milletvekili birbuçuk yıl içinde üç defa güvensizlik oyu vermenin akibetinin, kendisinin de kaderini tâyin edecek bir akibet olduğunu idrak ederek hareket etsin. Bu bakımdan maddenin yazılışına taraftarım. Daha komplike bir mekanizmadır, Feyzioğlu'nun teklifine komisyon katılıyorsa, ona da iştirak ederim.

EMİN SOYSAL — Muhterem arkadaşlarım, bendeniz bu metnin memleket için iyi neticeler vereceğine asla kaani değilim. Bir defa milletvekilleri, Meclisin feshedilmesi korkusu ile daimî surette karşı karşıya kalacaktır. Ve bu korku dolayısıyla bizzat murakabe vazifesini yapmaktan çekinir hale geleceklerdir. Her şey akla gelebilir. Bir Başbakan bir Reiscumhurla elele verdiği zaman, icabında Hükümet kurulamadı şeklinde bir hava yaratarak Meclisi feshetme yoluna gidebilirler. Bunu da düşünmemiz lâzım. Her şeyin başında Meclisin ve mebusların cesaretle, çekinmeden Hükümetin icraatını murakabe etmek duygusunu içlerinden azaltmamak lâzımgelir. Son birkaç yıllık tecrübeler bize bunu göstermiştir. Hele Başbakan bir de parti genel başkanı olursa, milletvekili, Başbakanı hiç tenkid edemez. Memleket işlerine ait fikirleri müdafaa edemez durumda bulunursa bu memleket son zamanlarda olduğu gibi sürüklene sürüklene gayrisamimî ve anormal bir idareye münecer olur. Bu vaziyette Cumhurbaşkanı Meclisi feshetmek yetkisinin doğrudan doğruya bu şekilde verilmesi asla caiz değildir. Her halükârda bu memlekette bir iki kişinin diktatoryası bu suretle kendi kendine meydana gelir. Bu yolda başka memleketler bâzı tedbirler düşünmüşlerdir. Cumhurbaşkanı seçimin yenilenmesi kararını verirken yalnız kendi düşüncesi ile değil, bir organın kararına başvurmak suretiyle bunu yapabilecektir. Fransa'da böyle olmuştur. Seçimin yenilenme kararını Cumhurbaşkanı verdiği zaman Başbakan da karışmayacak. Binaenaleyh bendeniz Hulûsi Selek ar-

kadaşımızla birlikte bir taktir verdim : «Cumhurbaşkanı Millet Meclisi Başkanı ile istişarenden sonra Cumhuriyet Senatosunun salt çoğunlukla vereceği karara dayanan muvafakat üzerine seçimin yenilenmesine karar verebilir.»

Taktirimiz bu mealdedir, kabulünü rica ederim.

Başbakan da karışmıyacak. Başbakan vaziyeti görüyor. Reisicumhur Senatonun mütalâasını, üçte iki çoğunluğun vereceği mütalâayı, Senato karar vereceğine göre, Meclisin feshe-dilmesi lüzumunu, Senato karar vereceğine ve kararın Senatonun üçte iki çoğunluğuna dayanacağına göre Reisicumhur da buna dayanarak seçimlerin yenilenmesi kararını verecektir. İndi bir mütalâa ile değil, suni havalara dayanarak değil. Seçimin yenilenmesi yoluna gitmesi kaydı hakkında bendeniz bir taktir verdim. Senato ve Cumhuriyet Meclisi başkanlarının mütalâaları alınmak şartıyla kaydı konmuştur. Kabulünü rica ederim.

BAŞKAN — Muammer Aksoy.
MUAMMER AKSOY — Vazgeçtim.

BAŞKAN — Turan Güneş.
KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ
— Muhterem arkadaşlarım, izahatıma vuzuh vermek lüzumunu hissediyorum.

Arkadaşlar «Reisicumhura fesih hakkı verilmesi doğru değildir.» dediler. Mutabıkım. Komisyon da doğru bulmuyor. Onun için hak vermemiştir.

Kızıloğlu arkadaşımız, «Seçimlerin yenilenmesi ile fesih aynıdır.» dediler. İkisinin aynı olduğu kanaatinde değilim. Bunlar birbirinden tamamen ayrı hukuki müesseselerdir. Aynı yoldan gidilir diye Romo ile Vatikan elçiliğinin aynı olduğu telâkki edilmesinin imkân dâhalinde olmaması gibi.

Muhterem arkadaşlar; o bakımdan biz yalnız maddemize taallük eden meseleler üzerinde durmak istiyoruz. Bir arkadaşım dedi ki, «Başvekil yenileme istiyor, aslında Cumhurbaşkanı yenilemektedir.» Hukuki tasarruf olarak hakları vardır, Cumhurbaşkanı yenilemektedir ama, siyasi müessese olarak Devlet Başkanının yenileme hakkı ile Başbakanın yenileme hakkı mekanizması birbirinden ayrıdır. Bizim buraya getirmek istediğimiz, Başvekilin seçimleri yenilemesi mekanizması yâni Ministeryel bir dissolüs-

yondur. Sonra şeklen Cumhurbaşkanının bir kararname ile seçimlerin yenilenmesine karar verilecektir. Yenileme kararı Resmî Gazetede yayınlanır. Yenileme kararının altında Başbakanın imzasının bulunması lâzımgelir. Çünkü Cumhurbaşkanının bilcümle kararları Başbakan ve alâkalı bakanlar tarafından imza edilmek lâzımgelir. Bu da aynı prosedüre tâbidir. Arkadaşlar ilk defa memleketimizde tatbik edilecek olan seçimlerin yenilenmesi kararı hakkında bir açıklama yapmak imkânını verdiler teşekkür ederim. Bu, bu şekilde yapılacaktır. Nasıl kararnameleri Bakanlar Kurulu hazırlar ve Cumhurbaşkanına imza ettirirlerse burada da Başbakan Cumhurbaşkanına götürerek imza ettirecektir. Ancak bundan evvel iki meclisin de başkanlarının mütalâalarını alacaktır. Bu hukuki tasarrufun formülü bu şekilde bulunmuştur. Bu mütalâaların yazılı olması da lüzumlu değildir. Parmanter âdetlerde Cumhurbaşkanları bâzi istişareleri her zaman yaparlar. Buradaki, mecburi bir istişaredir. Seçimlerin yenilenmesi kararı böyle bir kararname ile Cumhurbaşkanı tarafından karar altına alındığı zaman dahi 108 nci madde hükümleri işliyecektir. Başbakan bulunacak, fakat bakanlar kurulu geçici mahiyette bakanları değiştirerek işleri yürütecektir, Yüksek Heyetinize kabul edilirse.

Bu maddenin işleminde zorluk olacaktır, bunu haklı olarak belirttiler. Bu madde Fransız Anayasasında da işler bir madde halinde değildir. Yüksek Heyetiniz bu mevzuda hassas bulunuyor, komisyonunuz da fesih mevzuunda aynı hassasiyeti aynı ölçüde göstermiştir. Bu sebeple zor bir mekanizma koymuştur. Bon Anayasasının Hükümet istikrarı sağlıyan ademiittimat reyinin yeni bir Başbakan seçilmesine bağlıyan usulü komisyonda konuşuldu. Sistem farklı; zaten orada Birinci Başbakanı Reisicumhur değil Meclis seçmektedir, Reisicumhur tasdik etmektedir.

İkincisi bunun Türkiye'de ne netice vereceğini bilmiyoruz. Fahri Belen arkadaşımızın belirttikleri gibi, değişmez başbakanlar çıkmasın. Türkiye'de siyasi partilerin bünyelerinin nasıl inkişaf göstereceğini kestirmek imkânı yoktur. Mümkündür ki, Başbakan bulamadıkları için meclisler hakikaten iş başında kalmasında mahzur görülecek Başbakanı yerinden atmak imkânı olmuyor. Yahut da öyle şeyler olacaktır ki,

bir Başbakanın yerine diğer bir başbakanı getirmek maksadiyle Mecliste sık sık yeni başbakanlar seçme yoluna gideceklerdir. Onun için müessese, hakikaten Almanya'da çok iyi neticeler vermekle beraber bizim için çok meçhul bir istikbalde ne olacağını kestiremediğimiz bir müessese olarak kabul edilebilir. Bu bakımdan biz klâsik, alışılmış bir müesseseyi kabul etmeyi daha uygun bulduk.

Muhterem Sırrı Atalay arkadaşımız, «Son yılda kullanılmazsa daha iyi olmaz mı» buyurdular. Böyle hükümleri ihtiva eden Anayasalar da vardır. Fakat bizim Cumhurbaşkanını 7 yıl için ve bir defaya mahsus olmak üzere seçilmektedir. Binaenaleyh kendi seçim endişesiyle böyle bir mekanizmayı işletme temayülünde olmasını görmek pek mümkün olmasa gerektir. Prezidansiyel bir dissolüsyon da bahis konusu değildir. Bu bakımdan böyle bir yasağı zaruri görmedik.

Senatodan mütalâa alınması meselesine gelinece; 1875 Fransa Anayasasından mülhem alınıyor. Orada üyelerin mensubolması itibariyle demokratik olmaktan ziyade başka bir maksatla konulan 1875 Anayasa rejimi hususi bir rejim idi. Binaenaleyh, aslında bu bir defa Fransada tatbik edilmiştir ve bir daha da fesih hakkını Fransızların ağızlarına almamasını icabettiren neticeler doğmuştur. Bundan doğabilecek mähzurlar şunlardır: Meclisi feshetti. Meclis aynı şekilde geldi. Bu, senatoyu namütenahi yaralar. Sonra bir Meclisin hayatını diğer bir Meclise bağladığımız zaman iki meclis arasındaki münasebetler bir iştirak ve beraber iş görme münasebeti olmaktan ziyade birbirine yan gözle bakmalarını icabettirecektir. Bendeniz bu kanaatteyim.

BAŞKAN — Hıfzı Oğuz Bekata.

HIFZI OĞUZ BEKATA — Muhterem arkadaşlar, mevzuun vicdanında vebalinin hissettiğim için yüksek huzurunuzu işgal ediyorum. Sayın Güneş'in son sözü de benim buraya çıkmamı icabettirdi. Bu mevzu ister istemez şuna münecer oluyor: Bundan sonraki siyasi hayatımızda kurulacak Meclislerde icranın üstünlüğü mü, yoksa Meclisin üstünlüğü mü esastır?

Şimdi arz edeceğim, sayın sözcü icranın üstünlüğünü hazırlıyor. Kanaatime göre, metin bu şekilde olursa icranın üstünlüğü sağlanmış

olacaktır. Tarih boyunca mücadelesini yaptığımız bir meseledir bu.

Maddeye göre Meclis ile icra arasında bir ihtilâf çıktı mı, Meclis, Hükümete güvenlik vermemek suretiyle durumunu tesbit ediyor. Sonra ihtilâfın hakemi olan millete; seçime gidilsin deniyor. İhtilâfın milletin reyini ile halli yoluna gidilince, kendisine itimat reyini verilmeyen Başbakan da yerinde kalıyor, Meclis değişiyor. (Mecliste kalıyor sesleri) Şeklen öyle, hakikatte değil. Yeni Meclis seçimi ne kadar, eski Meclis vazifesinde şeklen kalıyor. Aslında Meclis dağılmıştır. Halbuki Başbakan yerindedir. Bu da gösteriyor ki icraya üstünlük tanıyan bir hâl hâsıl oluyor, bu bir. İkincisi Reiscumhurun Meclislerin başındaki zevat ile yani Meclis Başkanları ile konuşması, tamamen istişari mahiyettedir. Meselâ Senato Başkanı, «seçim doğru değildir» dese; Millet Meclisi Başkanı da «seçim doğru değildir» dese, Cumhurbaşkanını yine seçime gidebilir. Meclisler Başkanlarının mütalâaları Cumhurbaşkanını bağlamıyor. Netice şu: Başbakanla Cumhurbaşkanını birleştirebilir mi ve muayyen bâzı formaliteleri yerine getirdiler mi her zaman Meclisi dağıtır ve seçime gidebilirler. İşte beni rahatsız eden ve huzurunuzda konuşturmuş bu endişedir. İcranın Meclise hâkim olacağı endişesi.

Ben önümüzdeki zamanın getirebileceği büyük problemi böylece kaydediyorum.

Hükümette istikrar lâzım mı? Evet. Fakat bunu sağlayalım derken Meclisi zaafa uğratmaya; Mecliste buhran yaratmaya hakkımız yoktur. Meclis, icranın karşısında «ben Hükümete güven oyu vermediğim takdirde feshedilirim» korkusu içinde tam vazife yapamaz. Böyle tazyik altında Meclis olamaz. Bu itibarla, mevzuun üzerinde, eğilip durmakta isabet vardır. Madde işler veya işlemez, mademki Anayasada yer alıyor, işi ciddiye almaya mecburuz. Madde ister işlesin, ister işlemez; bu müessesenin adı fesihdir. Sayın sözcü sürcü lisan ile değil; ağırlığı vicdanında duyduğu içindir ki, o da fesih demmiştir. Çünkü bu, Meclisin normal olarak seçime gitmesi değildir. Hâdiseler çok mühimdir: Meclis ve Hükümet ihtilâfını anormal sayarak her hangi bir zamanda Reiscumhurun; Başkanvekillin talebi üzerine, icra yanında müdahalesi ve Meclisi dağıtması küçük bir mesele değildir. Bunun için üzerinde dur-

makta isabet vardır. Ama buradaki müzakere-ler uzar, düşünceyle ve sabrınızı suiistimal etmemek için, çok önemli olan bu maddeyi komisyonun bir defa daha gözden geçirmesini ve tatmin edici yeni bir şekil bulmasını rica edeceğim.

BAŞKAN — Sahir Kurutluoğlu.

SAHİR KURUTLUOĞLU — Efendim, ben maddede iki nokta üzerinde komisyondan ricada bulunacağım. Birisi tescil, diğeri tavzih bakımında. Tavzihine ait ricam: Maddenin inşa tarzı ve getirdiği hükümler göstermektedir ki, Kabinenin üç defa güven oyu alamaması halinde Başbakanın bu salâhiyeti mutlak olarak yer almış. Feshi talep etmek hakkı sadece Başbakana ait oluyor. Ancak burada «Başbakan, Cumhurbaşkanından, Millet Meclisi seçimlerinin yenilenmesini isteyebilir.» dedikten sonra «Cumhurbaşkanı, Meclislerin Başkanlarına danışarak seçimlerin yenilenmesine karar verebilir.» denilmektedir.

İleride bunun talep üzerine konulmasına rağmen talebin bir hak şeklinde yanlış mânalara gelecek şekilde tefsirine müsaade verir. Komisyon kabul ediyorsa «Başbakanlığın bu isteği üzerine» ibaresini ilâve edelim.

EMİN PAKSÜT — Kabul ediyoruz, «Başbakanın bu isteği üzerine» ilâvesini kabul ediyoruz. Takririniz var mı?

SAHİR KURUTLUOĞLU — İltihak buyuruluyorsa, sizler tarafından tanzimi, önergeye ihtiyaç hissettirmez.

İkinci nokta; burada da bir hususu tescil bakımından komisyonun fikrinin zabıtlara girmesinde zaruret olduğuna kaaniim.

Reisicumhur, Meclis Başkanlarına danışacak, yeni bir müessese bu. Bunun tatbikatını görmedik, müessesenin tatbikatta karşı karşıya kalacağımız, seçim sistemleri bakımından, Meclisin tarzı terekübü zaviyesinden, iki Meclisin işleme bakımından tatbikatını görmedik. Müesseselerin birtakım hususları tasrih etmesi lâzımdır. Burada Meclislerin Başkanlarına danışmak, etbetteki, bu gibi memleketin siyasi kaderine tesir ıera edecek hâdiselerin cereyanı, zannetmem ki, bir lâubalilik içinde cereyan etsin. Cumhurbaşkanı konuştuğu Meclis Başkanlarıyla vâkı konuşmalarının mutlak surette bir protokola raptı lâzımdır. Bu cihetin Anayasada yer almasına imkân yoktur. Ancak bu mânada işe, komisyon bu şekilde

olduğunu kabul ediyorsa, bu konuşmaların bir protokolle tesbitinin zaruri olduğu hususu bu kürsüden ifade edilmek ve zapta geçmek suretiyle tescil edilirse ileride tatbikat bakımından faydalı olacaktır.

İki türlü mesuliyet iki müesseseye teveccüh etmektedir. Birisi Cumhurbaşkanının karar verme mesuliyeti, Meclis Başkanlarının feshe lüzum olmadığı yolundaki mütalâalarına rağmen Cumhurbaşkanının Meclisi feshe gitmesi. O halde buradaki deruhdei mesuliyet ve bunun karşısında Meclislerin yenilenmesine lüzum olmadığı yolundaki mütalâa, bunlar bir kâğıt üzerine intikal ederek, Türk milletinin istikbali ile alakalı vesâik olarak tesbit edilmesi faydalıdır.

Muhterem sözeü arkadaşım bu mevzuda bizi tenvir ederlerse hakikaten kendilerine minnettar kalacağım.

BAŞKAN — Fethi Çelikbaş.

FETHİ ÇELİKBAŞ — Muhterem arkadaşlarım, komisyon bir mazbata yapılır şeklinde değil de bizim yazdığımız metinde «Meclis Başkanlarının mütalâasının alınması keyfiyetinin yazılı olması da derpiş edilmiştir.» derse ifade daha iyi olur. Tatbikatta Devlet Başkanlığı mesuliyetini müdrük olan bir Devlet Reisi her hangi bir konsültasyondan sonra «Benimle vâkı konuşmalarınızda serd ettiğiniz hususları bir de yazılı olarak vermenizi rica edeceğim» der. Bu sebeple bu maddeye ilâvesini zait görürüm. Anayasamızı tetkik eden yabancılar bu çeşit hükümler görmemelidir. Komisyon milletvekillerinin, ademi itimat reyini verirken birtakım lider veya liderciklerin kulis faaliyetlerine uyarak onların peşlerinden gitmemesini sağlayacak bir müessese vaz'etmiştir. Meclisin muayyen şartlarda feshi bu gibi lider ve lidercikler kendi arkadaşlarını peşlerinden sürüklerler. Halbuki milletvekilleri yeni bir seçimle vatandaşın karşısına çıkacağız diye düşünerek bunun işlerine gelmeyeceğini anlayabilirler. Vasatı 6 ayda olabileceğini düşünürsek, bu fesih yetkisi yerindedir. İş başına gelenler ancak 3,5 ayda işleri öğrenebilmektedirler.

Amerika'da Başkan Kennedy bile politika içinde yetişmiş bir kimse olmasına rağmen. Reisicumhur olunca, Reisicumhurluk makamına gelince Cenevre'de yapılacak Nükleer Silâhlar Toplantısı için dosyayı tetkik edeyim diyerek toplantının üç ay sonraya tehirini talep

etmiştir. Bu bakımdan madde iyi düşünülmüştür, zararsız olarak Türkiye'de tatbik edileceği kanaatindeyim.

Bu itibarla maddenin aynen muhafazası faydalı olur. Yalnız yazılı mütalâa teklifinin maddede yer alması aleyhindedir. Komisyon aynı maksadı temin için bu beyanda bulunmuştur ve bu husus zapta geçerse mesele kalmamış olur.

BAŞKAN — Suallerin cevaplarını...

KOMİSYON ADINA EMİN PAKSÜT — Sahir Kurutluoğlu'nun teklifine iştirak ettik. «Bu istek üzerine» teklifine iştirak ettik.

TURAN GÜNEŞ — Bâzi arkadaşların protokolde tesbit edilsin kâfi diyorlar. İtiraf ediyim ki, bu doğrudan doğruya geleneklere bağlı bir şeydir. Meclis Başkanlarının yazılı olarak mütalâa vermeleri mümkün görülüyor. Normal olarak bu kaydı koyamayız. Zira seçimlerin yenilenmesi mekanizmasının mesuliyeti Başvekilden, Reisicumhurdan Meclis Başkanına doğru yayılan bir grup mahiyeti alamaz. Reisisumhur istişarede bulunduğu zaman «Meclis Başkanı ile istişarede bulunulmuştur» diyecektir veya bu istişareler arasında yazılı bir vesika, tarihî bir mesuliyet taşıyan Cumhurbaşkanını ile onlar arasında tesbit edilecektir.

BAŞKAN — Komisyon maddeyi yeni şekilde teklif ediyor. Teklif ettiği yeni şekli okutuyorum.

VI. Millet Meclisi seçimlerinin Cumhurbaşkanınca yenilenmesi

MADDE 107. — Anayasanın 89 ncu ve 103 ncü maddeleri uyarınca verilen güvensizlik oyu sebebiyle, on sekiz aylık bir süre içinde, Bakanlar Kurulu iki defa düşmüş ve üçüncü defa güvensizlik oyu verilmiş olursa, Başbakan, Cumhurbaşkanından, Millet Meclisi seçimlerinin yenilenmesini isteyebilir. Bu istek üzerine, Cumhurbaşkanı, Meclislerin Başkanlarına danışarak, seçimlerin yenilenmesine karar verebilir. Yenilenme kararı Resmî Gazetede yayımlanır ve hemen seçime gidilir.

BAŞKAN — Şimdi önergeleri okutuyorum.

Temsilciler Meclisi Başkanlığına

Millet Meclisi seçimlerinin yenilenmesine ait 107 nci maddedeki fıkranın Cumhurbaşkanını Millet Meclisi Başkanıyla istişareden son-

ra Cumhuriyet Senatosunun salt çoğunlukla vereceği karara dayanan muvafakatı üzerine seçimin yenilenmesine karar verebilir, şeklinde kabulünü oya konmasını arz ve teklif ederiz.

20 . 4 . 1961

Hulusi Selek

Emin Sosyal

T. Meclisi Yüksek Başkanlığına

107 nci maddedeki on sekiz aylık müddetin 12 aya indirilmesini arz ve teklif ederim.

Fahri Belen

Yüksek Başkanlığa

107 nci maddenin ikinci cümlesinin başındaki «Cumhurbaşkanı» kelimesi yerine «Başbakanın yazılı isteği üzerine Cumhurbaşkanı» kelimesinin konmasını arz ve teklif ederim.

Turhan Feyzioğlu

Yüksek Başkanlığa

107 nci maddenin son fıkrasının son cümlesinden önce, aşağıdaki kaydın yer almasını arz ve teklif ederiz.

Sırrı Atalay

Sait Erdinç

Cumhurbaşkanı bu yetkiyi vazifesinin son bir yıllık müddet içinde kullanamaz.

Yüksek Başkanlığa

107 nci maddeye aşağıdaki fıkranın ilâvesini arz ve teklif ederiz.

Zeki Baltacıoğlu Şinasi Özdenoğlu

Fıkra: Millet Meclisi seçiminin yenilenmesi halinde Cumhurbaşkanı seçimi de yenilenir.

BAŞKAN — Önergeleri teker teker okuyarak oylarımıza sunacağım.

(Hulusi Selek ve Emin Sosyal'ın önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon iltihak etmiyor. Önergeyi oyunuzaya sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

(Fahri Belen'in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon iltihak etmiyor. Önergeyi oyunuzaya sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Turhan Feyzioğlu'nun önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon iltihak ediyor mu? **KOMİSYONUN SÖZCÜSÜ EMİN PAKSÜT** — Değişik şekilde kabul ettik efendim.

TURHAN FEYZİOĞLU — Aşağı yukarı karşılıyor, geri alıyorum.

(Sırrı Atalay'ın ve Sait Erdiç'in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon iltihak etmiyor. Önergeyi oyunuzda arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir, efendim.

(Zeki Baltacıoğlu ve Şinasi Özdenoğlu'nun önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon iltihak etmiyor. Önergeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

107 nci maddeyi Komisyonun son teklif ettiği şekliyle oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... 107 nci madde kabul edilmiştir.

VIII. Seçimlerde geçici Bakanlar Kurulu

MADDE 108. — Millet Meclisi genel seçimlerden önce Bakanlar çekilir ve Başbakan, seçim süresince görev yapmak üzere, geçici bir Bakanlar Kurulu kurar. Millet Meclisindeki siyasi parti grupları, geçici Bakanlar Kurulunda, Millet Meclisindeki oranlarına göre temsil edilirler.

Geçici Bakanlar Kurulunda temsil edilmek istemiyen veya teklif olunan Bakanlığın kabul etmeyen parti gruplarına düşen veya sonradan çekilme yüzünden açılan Bakanlıklara, bağımsızlar arasından atanma yapılır.

Geçici Bakanlar Kurulu için güven oyuna başvurulmaz.

BAŞKAN — Alp Kuran

ALP KURAN — Efendim, 108 nci madde, bu maddenin esbabı mucibesine göre, seçimlerin tarafsız bir hava içinde cereyanını sağlamak üzere sevk edilmiş bulunmaktadır. Ancak 108 nci maddenin seçimler sırasında bu şekilde koalisyon kabinesi kurması tam tarafsızlığı ve istenilen gayeyi temin edemez kanaatindeyim. Filhakika bu madde gereğince seçimle iş başına gelmiş olan bir ekseriyet Hükümeti seçimlere munhair kalmak üzere çekilecek ve yerine bir koalisyon kabinesi gelecektir. Millet Meclisi seçimlerinde iktidara gelen parti eğer tek başına Hükümeti teşkil edecek bir şekilde gelmişse, dört yıl müddetle ve istediği gibi Kabinayı kurabilmesi bunu teşkil eden Meclis çoğunluğunun kabine üzerinde söz hak-

kına sahip olması gerek seçimle gelen Meclisler için kabul edilen siyasi vekâlet nazariyesi icabı gerekse amme hukukunun icabı olarak bize daha uygun gözükmektedir. Bundan başka diyelim ki, seçim sırasında bir koalisyon kabinesi teşkil edilmektedir. Azınlıkta bulunan partinin Hükümetteki vekili, iktidarda bulunan partinin seçimlerde bir takım yolsuzluklar yapmakta olduğu iddiası ile koalisyon kabinesinden çekilecek olursa seçimlerin meşruiyeti ve tarafsızlığı daha çok şüphe altına düşebilir. Bu sebeple seçimlerin meşruiyetini ve tarafsızlığını daha fazla şüphe altına sokabilecek olan bu maddenin tasarıdan çıkarılması istiyorum.

108 nci maddenin son fıkrası ile güven oyu esası da kaldırılmış bulunmaktadır. Bunun parlamenter bir rejimde uygulanmasının doğru olmadığını da ayrıca arz ederim. Gelecek seçimlerin tarafsızlığı bakımından maddenin tay edilmesini daha uygun buluyorum. Bu hususta bir takrir takdim ediyorum. Takdir yüksek heyetinizindir.

BAŞKAN — Sırrı Atalay.

SIRRI ATALAY — Netice itibariyle Alp Kuran ile birleşeceğiz. 108 nci maddenin bendeniz de çıkarılmasını istiyorum. Fakat gerekçeler itibariyle birbirimizden ayrılacağız.

Muhterem arkadaşlar; yeni Anayasamızda biz seçimlerin kaderini, artık tamamen siyasi iktidarın her türlü tasarruflarından ve her türlü yetkilerinden almış bulunuyoruz ve bulunmaktayız. Bu bakımdan artık siyasi iktidarlara ve politikacılarımıza pek itimatsızlık gözü ile bakmıyalım, politikacıları kötü kişiler olarak ve daima kendisinin menfaatlerini gözetecek şekilde afişe etmeye de yer yoktur. Biraz da memleket kaderini elinde tutanlara itimat etmeliyiz. Siyasi hayatımızı bir itimat üzerine kurmaya mecburuz.

Bu itibarla, ben 108 nci maddenin çıkarılmasını teklif edeceğim. Kaldı ki, tenkit bakımından da bir çok mahzurları mevcuttur. Muayyen iştirakler istenecektir. İştirak etmiyeceklerden boşalan yerlere bağımsızlardan istenecektir. Nispi seçim sistemini kabul ettikten sonra bir Mecliste bağımsız mebus bulamayacaksınız. Bulsanız bile açık olan bakanlığa münasip olup olmadığını bilmediğiniz halde bağımsızdır diye oraya getireceksiniz. Belki taraf tutan bir kimse

o makamda daha faydalı olabilir. Bu mahzurlar da karşımıza çıkacak. Şimdiden bunları önlemeye mecburuz. Zannedirim bu hüküm artık demokratik Anayasalarda itibarını kaybetmiş bulunmaktadır.

Bir mânevi unsur olarak politikacılara artık itimat edilmesi lâzımgeldiği kanaatiyle ifade edeyim: Biz demokratik hayatımızı müesseseler, bağımsız kurullardan daha emin ve garantili olarak fertlerin ahlâk duygu ve viedan davranışlarına dayamalıyız. Politikacıları hep kötü niyetli farz etmek ve bu zihniyette devamın mahzurlu olacağını zannedirim. Böyle bir yenileme halinde seçim zamanına mahsus bir kabine-nin kurulması hususunu demokratik bünyeler terk etmektedir.

Biraz önce 107 ne madde muvacehesinde yani Cumhurbaşkanına muayyen şartlar içerisinde Meclisi feshetme yetkisi verildiğine göre burada başvekilin durumu biraz düşünülebilir. Bu şartlara mahsus olmak üzere, bu kayıt ve şartlar; seçimlere mahsus olmak üzere, geçici bir kabine-nin kurulması düşünülebilir. Fakat normal halde geçici bir kabinenin kurulması asla bahis mevzuu olamaz. Başka memleketlerde müstakil bir seçim kabinesi yoktur. Bâzi bakanlar kendiliğinden, meselâ Adliye ve Dahiliye vekilleri, düşer Biz yeni bir şey icat ediyoruz. İstanbul'ta tasarı-sında başvekil de düşecek, yeni bir başvekil gelecek. 107 ne maddeye göre seçimi yenilemiye karar verdiğimiz zaman, yine başvekil olarak bulunacak ama diğerleri değişecek. Bütün bu mahzurları nazarı itibara alarak, 108 ne madde-nin tasarıdan çıkarılması zannederseniz daha iyi olacaktır. Komisyonun bu husustaki görüşü elbetteki bize ışık tutacaktır. Hümetlerimle.

BAŞKAN — Şefik İnan.

ŞEFİK İNAN — Muhterem arkadaşlarım; 108 ne madde milletvekilleri seçimlerinden önce, geçici bir Bakanlar Kurulu kurulmasını derpiş etmektedir. Fakat dikkat buyurulursa, sadece milletvekili seçiminden önce; ne Cumhuriyet Senatosu ve ne de ara seçimleri için bahis mevzuu değildir. Bu madde Anayasa Komisyonu tarafından, bu Meclise hâkim olan iyi niyetin bir ifadesi olarak tasarıda yer almıştır. Bu iyi niyet; gayet iyi bir Anayasa yapalım, gayet iyi bir Seçim Kanunu yapalım, kararından ibarettir. Bu maddede bu Meclise hâkim olan

bu düşüncenin aynı şekilde Anayasa Komisyo-nuna da hâkim olmasının bir mahsulünden başka bir şey değildir. Ancak, bu iyi niyetin mahsulü olan bu madde gereğince milletvekilleri seçimlerinden önce yani seçimin başlangıç tarihinde geçici, bir koalisyon kabinesi kurulacaktır. Bu kabinede Meclisteki muhtelif partilerin milletvekilleri sayıları oranında, o partilerin mensubu bakanlar olacaktır. Bu şu demektir: Bütün bir seçim devresi sırasında Devlet işleri tamamen durmasa bile çok yavaşlayacaktır. Hükümetin vazifesi sadece günlük işleri görmekten ibaret kalacaktır. Bu ise mahzurludur. Seçim olacak, diye Devlet işlerinin 2 - 3 ay durması büyük bir mahzurdur.

Diğer taraftan, çok iyi bir niyetin mahsulü olan bu madde aynı iyi niyetin mahsulü olarak çıkarılmış bulunan seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri hakkındaki Kanunla ortaya çıkan seçim mekanizması ile pek bağdaşmamaktadır. Yani kurulan seçim mekanizması öyle bir mekanizmadır ki, işi başından sonuna kadar müstakil hâkimlere tevdi etmiştir. Henüz nasıl müstakil hâkimler? Anayasa tasarısı ile yüzde yüz istiklâline kavuşmuş bir adalet sistemi içinde yer alan hâkimlerimize tevdi edilmiştir. İdarenin hiçbir dahli kalmamıştır. Hal böyle iken Devlet işlerinin durmasına, yavaşlamasına müncer olacak bir tedbir düşünmek hakikaten yerinde değildir. Arz ettiğim gibi, bu çok iyi bir niyetin mahsulü olan bir maddedir. Fakat, sadece memleketin işlerinin durmasına ve yavaşlamasına müncer olacak bir maddedir. Aynı zamanda seçimler üzerinde bâzi tereddütler uyandırabilecek bir maddedir.

Meselâ, seçimlere karar verildi. Bir koalisyon kabinesi kuruldu. Meclisteki siyasi teşekküllerin mümessilleri kabineye girdi.

Bir parti tasavvur edelim, onun temsilcileri Hükümettedir. Fakat bu parti, seçimler yaklaştıkça kazanma şansının azaldığını görüyor. Ne yapacak? O partinin mümessilleri bir bahane icadederek, hattâ hiç de vârit olmayan bâzi sebepleri ilân ederek, kabineden çekildiklerini düşünelim. Meselâ, çekilirken dedi ki, Bakanlar Kurulu ve Başbakan seçim işlerine karışmaktadır; seçim emniyetini ihlâl etmektedir, gibilerden yuvarlak lâflar söyleyerek kabineden çekildi. Müstakil hâkimlerin eliyle iera

edilecek bir seçim olduğu halde, bir seçim emniyeti üzerine bir gölge ve bir leke getirilmiş, hattâ bir çamur atılmıştır. Halbuki belki de seçim çok normal ve eşit bir şekilde cereyan etmiştir. Çünkü, müstakil hâkimlerimiz elinde tahakkuk edecek bir seçimdir. Üzerinde hiç gölge olmayan bir seçimdir. Buna rağmen gölgelemiştir. Bu da arkadaşlar, büyük bir mahzurdur. Ve iktidarların, yüzde yüz tertemiz bir seçimle gelmiş olan iktidarların meşruiyeti üzerine gölge düşmesine sebeb olabilecektir.

Onun için ben de benden evvel konuşan arkadaşlarımız gibi bu maddenin bu Anayasadan çıkarılmasını teklif edeceğim. Sayın komisyonun da bunu desteklemesini rica edeceğim.

BAŞKAN — Ferhan Arkan.

FERHAN ARKAN — Muhterem arkadaşlar, bu maddenin gerekçesinde, maddenin, seçimlerin tarafsız olarak yapılmasını temin etmek maksadıyla konmuş olduğu ifade edilmektedir. Bu gerekçe, böyle bir maddenin Anayasaya konması için kâfi bir sebep değildir, kanaatindeyim. Kaldı ki, İstanbul tasarısında da ittifakla varılmış bir karar değildir. Sayın Ragıp Sarıca ve Lûtfi Duran bu hususta yazmış oldukları muhalefet şerhlerini uzun uzun izah etmiş bulunmaktadırlar. Bu geçici hükümetin maksat ve neticesinin anlaşılmanmış olduğu ifade edilmektedir. Şimdi arkadaşlar, normal bir seçimle gelmiş bir hükümet seçime kadar daima itimat rey almış, seçim zamanı geldiğinde «Siz gidin, biz size itimad etmiyoruz yeni bir geçici hükümet gelecektir.» böyle şey olmaz arkadaşlar.

Arkadaşlar, normal zamanda siyasi faaliyetini, itimatla vazifesini yapmış olan bir hükümete seçim zamanında da aynı şekilde itimad etmek mecburiyetindeyiz. Bugün seçimler gerek Anayasa ve gerekse Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri hakkındaki Kanunla birçok teminat ve esaslara raptedilmiş bulunmaktadır. Hemen hemen icranın hiçbir rolü kalmamıştır. Bakanların tarzı hareketlerine kadar tahdid edilmiştir. Resmî otomobili binemeyecek, açılış merasimleri yapamıyacaktır. Bütün bu şartlar hazırlandı mı göre geçici bir Hükümet kurulması tesadüfen bir Anayasada bulunmuş ve buraya alınmış gibi geliyor bana. Nihayet Şefik İnan arkadaşımızın izah ettiği gibi, bir de seçimlerin neticesini gölgelemek gibi bir şey mümkün olacaktır. Farz edelim ki, se-

çim zamanı hükümet çekilecek, yeni bir hükümet kurulacak. Meclis, partilere müracaat edecek; muhalefetten birisi seçim şansını kaybetmiş olduğunu bilerek diyecektir ki, «ben koalisyon kabinesine girmiyorum.» Bir de bahane yürütecek. «Efendim iktidardaki parti seçimlerde şunu karıştıracaktır, bu şekilde hareket edecektir. Böylece yapılmakta olan seçimlerin üzerine bir gölge düşürecektir. Bu bakımdan ben geçici hükümet kurulmasına taraftar değilim.»

Nihayet arkadaşlar; başbakan duruyor, sadece kabine üyeleri değişiyor. Esas başbakan dır. O duruyor. Hattâ o kadar duruyor ki, ademiîtimat oyu ahvalinde dahi seçimlere gidiliyor, fakat başbakan duruyor hükümet âzaları değişiyor, geçici bir hükümet kuruluyor. Geçici Hükümetin mânasını izaha mahal bir hal tarzı olmamaktadır.

Nihayet arkadaşlar, bir netice daha vardır ki, büyük memleket işlerinin aksamasını inta ettirir. Gelecek olan bakanlar geçici olduklarını bildikleri için her hangi bir hizmete ve işe el sürmemek gibi bir yola gidebilirler.

Bu sebeple, büyük ölçüdeki mahzurları karşısında küçük bir mesele için böyle bir madde konmasının doğru olmayacağına kaaniim.

Bu maddenin kaldırılması için bir de önerge veriyorum. Kabulünü rica ederim.

BAŞKAN — Fethi Çelikbaş.

FETHİ ÇELİKBAŞ — Maddenin lehinde konuşacağım. Muhterem arkadaşlarım, bu Anayasa tasarısında en çok beğendiğim ve bir koalisyon hükümeti ile unumi seçimler yapılacağı manâsını taşıyan bu hüküm iyi düşünülmüştür. Nasıl, Büyük Millet Meclisinde, Cumhuriyet Senatosunda ve Millet Meclisinde müzakerelerin selâmet içerisinde geçmesi için divan teşekkülünde siyasi parti gruplarının mevcuduna göre oranlı bir nispet kabul etmişsek; nihayet bütün vatandaşların gözü önünde cereyan edecek umumi siyaset mücadelesinde aynı maksatla bitaraf bir hükümet teşkilindeki favda da izahtan vârestedir. Bunun memleketimiz için faydası, sayılan mahzurların çok üstündedir. Bir kere siyasi mücadele içinde olanlar artık sen hükümetten kuvvet alıyorsun, sen falana baskı yapıyorsun diyemeyeceklerdir. Bu madde artık vatandaşın isabetli olarak oyunu kullanmasına imkân vermeyen, sadece sınırları bozan şeyler

üzerinde değil, siyasi tercihler üzerinde, dâvalar üzerinde münakaşa edilmesini ilgilileri zoruyacaktır. Bu bakımdan, bu memlekette siyasi mücadelenin vasatını yükseltmek ve siyaset adamlarını fikirler üzerinde münakaşaya zorlayacak bir müeyyede vafında görüyorum, bu maddeyi.

Mahzur olarak 15 gün süre ile devlet işleri yürütülemez diyorlar. Bu olsa olsa tıpkı bir kabine buhranında olduğu gibi olababilir. Hat-tâ daha az tesirleri olacaktır. Seçim sırasında dış münasebetler bakımından seçimlerin neticesinin alınmasına esasen intizar edilir. Devletler, mutlak surette bununla alâkalıdır. Nasilki bir kabine buhranında yeni hükümet kuruluncaya kadar eskisi, cari işleri yürütmeğe devam ederse, seçim devresinde kurulacak hükümette bu şekilde vazife görmeğe devam edecektir. Grupların kaybetme endişesi karşısında kabinede vazife almamak keyfiyeti radyo meselesinde olduğu gibi önemli değildir. İera Vekilleri Heyetinde kendisine verilen sandalyayı almıyan bir partinin mensupları şunu söyleyecek, bunu söyleyecek. Partinin seçimde şans görmediğine söylemeğe mani olmayacak. Arkadaşlar, köylerimiz ve köylülerimiz daima bunları takdir edecek vaziyettedirler. Bu bakımdan vaziyet radyoda olduğu gibi değildir. Nihayet, yine bu mevzuda bâzı arkadaşlarımız da bağımsızlardan bahsettiler. Hakikaten önümüzdeki seçimlerde bağımsızların parlâmentoda yer alması güçtür. Ama Meclislerin dışından da bakan tâvin edilebileceğine göre hariçteki bitaraf vatandaşların uhdesine de boşalan bakanlıkları tevdi edebiliriz.

Arkadaşlar, böyle bir koalisyon kabinesinin idare ettiği seçimlerden sonra hiç kimse ve hiç bir parti, seçimlerde şöyle oldu, böyle oldu, hükümet şu baskıyı yaptı diye aylarca yıllarca dedikodu yapamayacaktır. Bunun memleketimiz için önemi az mıdır? Hayır arkadaşlar, bu maddeyi kabul etmek zaruridir arkadaşlar. (alkışlar)

BASKAN — Turhan Feyzioğlu.

TURHAN FEYZİOĞLU — Arkadaşlarım, söylemeğe hacet yok, çok mühim bir madde üzerindeyiz. Bu madde bu günkü şekliyle bâzı mahzurlar doğurabilir. İkinci fıkranın yeniden yazılması ve mahzurları önliyecek bâzı tedbirlerin alınması gerektiğine inanıyorum, şayet tayy hakkında teklifler kabul edilmezse.

Evvelâ, Millet Meclislerindeki oranlarına göre bir koalisyon Kabine teşkil edileceği, yazılıyor. Fakat bir seçim atmosferi, gerginliği içinde her siyasi partiden kaç üyenin katılacağı konusunda kararın kim tarafından verileceği tasrih edilmemiştir. Bu kararı Başbakan verecekse, Bakanlıklarla kabili taksim rakam ele geçmez. Öyle güçlüklerle karşılaşacaklardır ki, Başbakan daha sayılarını tesbit ederken taraf tutmakla itham edilecektir. Bunun için Millet Meclisi Başkanının siyasi parti gruplarından kaç üyenin katılacağını tesbit ederek Başbakana bildirme yoluna gitmeliyiz. Tarafsız Millet Meclisi Başkanına bu sayının tesbit işini vermeliyiz. Parti gruplarının tam olarak temsil edilebilmesi için bu işe kimin karar vermesi lâzım geldiği belirtilmelidir. Burada bir yetki verilmemiştir. Başbakan parti gruplarına bana iki kişi gönder diyemez. Parti gruplarına iki kişi gönder dediği zaman ahenkli bir kabine kurmak ihtimal dâhilinden kalkar. Gruplarla Başbakan arasında; «Ben şu bakanlığı isterim, ben Dahiliyeyi, ben Milli Savunmayı isterim» münakaşaları çıkabilir. Bunların sonu alınmaz. Gruplar içinde de birtakım hâdiseler olabilir. Hiç değilse, maddenin tatbikatta yürütebileceği bu çeşit hâdiseleri önlemek için, Başbakanın, Millet Meclisi Başkanı tarafından kendisine bildirilecek sayıları göz önünde tutmak suretiyle muhtelif gruplar mensuplarına baş vurarak falan gruptan üç, falan gruptan da üç kişiye baş vurarak teklifleri yapma yolunu kabul etmeliyiz. Bu takdirde bahis konusu gruplar tesbit edilen oran dâhilinde Hükümette vazife almış olacaklardır. Teklifler reddedildiği takdirde, teklifi reddedenin yerine Başbakan bağımsızlardan tâyin etme cihetine gitmelidir.

Meselâ, gruplardan birisi, efendim, biz kendi aramızda münakaşa ediyoruz, bir iki gün daha vakit verin gibi yollara baş vurabilir. Bu bekleme müddetinin hangi güne kadar devam edeceği, kaç gün bekleneceği gibi haller bu suretle önleneciktir. Bütün bu teferrüatı Anayasanın maddesinde derpiş edemeyeceğimiz gibi, hiç değilse yazılış tarzını değiştirmeyeceğimize göre hiç değilse yazılış tarzında, «Gruplarının mümessillerini seçmek» değil, «...» şeklinde bir değişiklik yapmak lâzımdır.

Madde kalkmadığı takdirde, mahzurların önlenbilmesi için şu tekliflerimin kabulünü encü-

imenden ve arkadaşlarımdan rica edeceğim. Takririmi de biraz sonra takdim edeceğim.

BAŞKAN — Şemsettin Günaltay.

ŞEMSETTİN GÜNALTAY — Arkadaşlar, seçim zamanlarında ve seçimlerden sonra memleketimizi devamlı huzursuzluğa sevk eden âmil-leri ortadan kaldırmak ve millete emniyet ve huzur vermek için bu maddenin lüzumuna kaani bulunuyorum.

İkinci bir noktadan da buna lüzum vardır. Maksadımız bu memlekette hakiki bir demokrasi ruhunu yerleştirmek ve bunu vatandaş kafasında şuurlu bir hale getirmektir. Bu da bu rejimiri yani seçimle kurulan idarenin, kendi iradesi neticesi olduğuna tereddüt bırakmaktadır. Bu madde bu hususu temin ediyor. Bu itibarla bu maddenin kabulünü rica edeceğim.

Bir Hükümet ne kadar âdilâne hareket ederse etsin seçim neticesinde muarızlarını tatmin etmesine imkân yoktur. Daima bir suîniyet atfedilecektir. Bu madde kabul edilecek olursa bu nevi propagandalar ortadan kalkacak ve vatandaşlar arasındaki huzursuzluk bertaraf edilmiş olacaktır. Başheca huzursuzluk buradan ileri geliyor. İktidarda bulunan partinin, iktidarda bulunduğu için kendi lehine çalışıyor denebilir. Bu olmazsa bile bu kanaat hâsıl olacaktır. O halde vatandaşın emniyetini temin etmemiz şarttır. Bu emniyetin teessüsü memleketimizde seçim ahlâkının yerleşmesine sebeb olacaktır. Tekâmül eden memleketlerde bir seçim ahlâkı vardır. Bu seçim ahlâkının bizim memleketimizde de yerleşmesi lâzımdır, şarttır. Seçimlerde suniniyetle birtakım entrikalara doğru gitmenin kötülüğünü bu usul kaldıracaktır.

Bir arkadaşımız, seçimlerde partilerden birisinin seçimi kaybedeceği kanaati ile koalisyon tekliflerini kabul etmiyerek birtakım propagandalara baş vurmasının ihtimalinden bahsettiler. Ben, böyle bir parti zuhur etse bile, bunun etkâ rı umumiyeye tesir edeceğine kaani değilim. Çünkü, teşekkül eden Kabinede her hangi bir partinin kuvveti ile iltizam edileceğini gösterir hiçbir emare yoktur. Bütün partiler müsavi olarak bu Kabineye giriyorlar. Başbakanın vazifesi de, bu topluluğun faaliyetini idare etmekten ibaret kalıyor.

Bir itiraz daha serd edildi: «Devlet işleri durur.» dendi. Evvelâ arkadaşlar bu fikri değiştirmek lâzımdır. Devlet faaliyetini, başbakanlar,

bakanlar değil, Devlet teşkilâtı yürütür. Böyle bir Devlet teşkilâtı kurmak her şeyden evvel düşüneceğimiz mevzudur. Bakan, siyasi bir şahıstır. Bir düşünce ile gelir, bir düşünce ile gider. Ama Devlet mekanizması devam eder. Bunu temin edecek müsteşarlar, müdürü umumiler yetiştirmek lâzımdır. Bu suretle, kabineler değiştikçe Devlet mekanizmasının bozulmamasını temin etmek lâzımdır. (Alkışlar)

Biz müstakil bir Devlet yaşatmak istiyorsak bu husus da çok mühim ve lüzumludur. Eğer esaslı, kifayetli müsteşarlar, müdürü umumiler yetişirse bakanın değişip değişmemesi, öbürünün olup olmadığının hiçbir tesiri olmaz. Bu İngiltere'de de böyledir. Fransa'da kabine uzun zaman kurulamadığı halde Devlet mekanizması uzun zaman işlemektedir. Binaenaleyh, bu maddeyi kabul ettiğimiz zaman memlekette huzursuzluk, seçimlerden sonra, bertaraf edilecektir. Kazanan parti kendisinin tam mânasıyla milletin itimadı ile geldiğine kanaat getirecek ve vatandaşlar da bu iktidarın icraatını teyid edeceklerdir. Öteki partiler de kaderlerine razı olacaklardır. En iyi adalet yolu kanaatimizce budur. Hürmetlerimi sunarım. (Alkışlar)

BAŞKAN — Mehmet Göker.

MEHMET GÖKER — Arkadaşlar; Anayasamızın 74 neü maddesinde müstakil bir adalet müessesesi olarak yüksek seçim kurullarını teşkil ediyoruz. Ona bağlı olarak, Seçimlerin temel hükümleri ve Seçmen kütükleri Kanununa göre, kütüklerin tanzimini dahi tamaniyle adliye mensuplarına tevdi etmiş bulunuyoruz. Bu 74 neü maddenin 1 neü fıkrası ile Yüksek Seçim Kurulunun nasıl hareket edeceği, hangi işleri kontrol edeceği, seçimin başından itibaren sonuna kadar neler yapacağı tesbit edilmiş bulunmaktadır.

Şimdi, 108 neü madde ile, orada kabul ettiğimiz esasın işlemesinde, çalışmasında yahut adli makamın ilerdeki idarenin şu veya bu şekilde bir hareketine alet olacağını kabul etmiş gibi bir netice çıkıyor. Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Kanununa göre sarıh olarak vazife ve mesuliyetleri ve murakabeleri tesbit edilen seçim kurulları karşısında, bu şekilde seçim zamanında Hükümette yapılacak bir değişiklik bir nebze itimatsızlık gibi bir şey olur. Muhterem hocamız Çelikbaş'ın de-

diği gibi, seçim zamanında Hükümetin değişmesi, koalisyon veya müstakil gruplara tevdi edilmesi doğru değildir. Çünkü, seçimin bir tek divanı, bir tek makamı vardır. O da adli makamlardır. Bundan başkasının seçim işlerine karışması kanunun ruhuna aykırıdır.

İkinci olarak, seçim zamanında geçici olarak tayin edilen bakanlar, bakanlık içinde huzursuzluklara sebebiyet verebilir. Zira bakanlıklarda, yüksek dereceli memurların nasbı ve azli gibi hususlar bakanın uhdesine verilmiştir. Bu sebeple geçici bir bakan, huzursuzluk sebebi olacaktır.

Bu maddenin tasarıdan çıkarılması hakkında taktir veren arkadaşlarımızın tekliflerine iştirak ediyor ve bu taktirlerin kabulünü rica ediyorum.

BAŞKAN — Bu madde üzerinde lehte ve aleyhte 8 arkadaşımız konuştu. Şimdi kifayet taktiri geldi. Daha 9 arkadaşımız söz almıştır. Binaenaleyh, evvelâ komisyona söz veriyorum. Ondan sonra bir arkadaşımıza söz vereceğim. Bundan sonra da kifayeti oylarımıza arz edeceğim.

Söz komisyonundur.

SAHİR KURUTLUOĞLU — Üzerinde konuşma olmadı, üzerinde konuşacağım.

BAŞKAN — Komisyon.

KOMİSYON ADINA NURETTİN ARDIÇ OĞLU — Muhterem arkadaşlarım, komisyonunuz İstanbul tasarısında ve orada 114 ncü madde olan bu maddeyi tadilen kendi projesine alırken, memlekette bugüne kadar seçimin sevku idaresinde görülmüş olan aksaklıkları, gelişmiş olan ıstırapları şüphesiz ki, birinci plânda nazara almıştır.

Birçok arkadaşlar bu kürsüde, bu Anayasanın bir reaksiyon Anayasası olduğunu belirttiler. Bir bakıma hakikaten haklıdır. İşte asıl reaksiyon bu maddede mütalâa edilmelidir. Hepimiz seçimlere girdik ve seçimler idare ettik; herhalde şu son 10 yıl zarfında, seçimlerin idaresinde, ieranın neleri yapmaya muktedir olduğunu, hangi hileli yollardan gidip de, kanuna ve adli teminata rağmen, neler yaptığını gördük.

Ben 1957 seçimlerinde partinin genel merkezinde seçimlerin idaresi ile meşgul oldum. Şu kanaate vardım ki, Türkiye'de o günkü şartlar

ve bundan sonra gelecek olan şartlar ne olursa olsun, kabul edilecek sistem ne olursa olsun, eğer seçim süresince iktidar partisi hükümetini doğru yola getirmeye imkân olmazsa, neticenin dürüstlikle istihsali mümkün olmuyor. Benim samimî kanaatim budur.

Komisyonunda da bu hususu müdafaa eden arkadaşlar bilhassa bu nokta üzerinde durdular.

Arkadaşlar, bâzı hâtipler burada, 74 ncü maddeden bahsettiler. Seçimlerin adli organların murakabesinde olduğunu ifade ettiler. Arkadaşlar, adli teminat bu memlekette yeni değildir. 1957 seçimlerinde de adli teminat vardı. 1957 de Yüksek Seçim Kurulu, seçim faaliyeti devam ederken radyo neşriyatının durdurulması hakkında karar verdiği halde, saat 14 te radyo bangır bangır seçim neticeleri hakkında yayın yapıyordu. İlerde bunlar olmayacaktır diyen arkadaşlara ben katılmıyorum. Bu Anayasayı 3 - 5 sene için yapmıyoruz. İstikbalin neler getireceğini şimdiden kestiremeyiz. Muhtemel mahzurları şimdiden bertaraf etmek için müeyyideler düşünmek, tedbirler düşünmek zorundayız. Bugün kadroları hüsnüniyetli olabilir. Fakat yarın daha az hüsnüniyetli kadrolar da iş başına gelebilir. Bunu Anayasa koyucuları olarak nazardan uzak tutmamak mecburiyetindeyiz.

Arkadaşlar, bu memlekette seçimlerde adli sisteme rağmen böyle haller olmuştur ki, Millî Savunma Bakanlığının cipleri ve askerler köylerde oy pusulası toplamak üzere memur edilmiştir. Elimizde, parti arşivlerinde bunlara ait resimler var.

Eğer icra uzvuna bağlayıcı teminat koymazsanız az veya çok seçimlerin furyası ve fırtınası içinde bu kabîl kötü hareketlere mâni olamazsınız. Komisyon bu maddeyi bir teminat olarak kabul ediyor. Ne mahzuru vardır. Aleyhinde konuşan arkadaşların ileri sürdükleri fikirlere iştirak edemiyoruz. Evvelâ bu hususta çekilen ıstırapları unutmuyalım.

İkincisi biraz evvel kabul edilen madde ile Hükümetin güven oyu alamayışından dolayı Meclisin yenilenmesine gidilirse durum ne olacaktır?

Vaziyet şudur : Kabul ettiğiniz maddede, kabine kuruluyor fakat Başbakan güven oyu alamıyor ve binaenaleyh kabine teşekkül edemiyor. Başbakan, Cumhurbaşkanına başvuruyor

ve Cumhurbaşkanı seçimlerin yenilenmesine karar veriyor. Bu seçimi hangi hükümet yapacaktır? Kabine kurulmuyor. İşte arkadaşlar, bu madde kabul edildikten sonra, arazi olarak bunun tabii neticesi olarak geçici hükümet formülünü kabul etmenin zarureti vardır. Ne olacaktır? Güvensizlik oyu aldığı için kabineyi kuramayan Başbakan, yeni geçici hükümeti kuracaktır ve bunun için de gruplardan ve tarafsızlardan istifade edecektir. Böylece seçime gidecektir. Hükümete bir seçim yapılamıyacağına göre, bu yolu tercih etmemizde zaruret vardır.

Komisyonun görüşünü çok güzel bir şekilde ifade eden Muhterem Şemsettin Günaltay ve Fethi Çelikbaş arkadaşlarımıza da ayrıca teşekkür ederim. Birçok mütalâalara cevap verdiler. Müsaade buyurulursa ben de bir iki noktaya temas edeceğim. Fazla vaktinizi almak istemiyorum.

Şefik İnan Bey arkadaşımız, «Daha evvel kabul ettiğimiz Seçim Kanunu mekanizması ile bu madde bağdaşmıyor» dediler. Ben bağdaşmayan bir tarafını göremedim. Diğer taraftan Seçim kanunları Anayasaya uydurulur. Anayasanın bir Seçim Kanununa uydurulması şıkkı, müdafaa edilebilir bir şık değildir.

Yine aynı arkadaşımız dedi ki, «Diğer seçimlerde, senato seçiminde yok. Bu seçimde var.» Arkadaşlar Birinci Meclise daha büyük bir ehemmiyet atfetmektedir. Binaenaleyh, asıl bunun seçiminde, kabinenin istifa etmesi kâfidir. Diğer Meclis için de kabul edecek olursak, o zaman iki senede bir koalisyon kabinesine gidecek işi iptizale uğratmış oluruz. Zaten o seçimlerde iktidar değişikliği bahis mevzuu değildir. Birinci Mecliste iktidarın değişmesi veya kalması bahis mevzudur. Tâbirimi mâruz görün, asıl fırtına orada kopuyor. Senato seçimlerinde zaten elli kişilik bir yenileme olacaktır. Bunda ihtiyaç yoktur.

Bu maddenin vücudu, seçimlerin meşruiyetine, Hükümetin meşruiyetine gölge düşürür, dedikodu olur, buyurdular, bazı arkadaşlar.

Biz tamamen aksi kanaattayız. Sayın Şemsettin Günaltay'ın da ifade buyurdıkları gibi, bilâkis çıkabilecek dedikoduları ortadan kaldıracaktır. Bu maddenin en büyük hususiyetlerinden birisi her türlü dedikodu ve şüpheleri bertaraf edeceğidir. Hiç kimsenin söz söylemeye hakkı kalmaz; Hükümet şunu yaptı, şu parti-

yi tuttu diyemez. Onun için süzannı davet edecek mahiyetteki her türlü dedikoduları önlemenin en iyi yolu bu maddenin vücuduna yer vermektir.

Bâzı arkadaşlar, bu geçici hükümet dolayısıyla Devletin işleri durur, dediler. Arkadaşlar, zaten seçim döneminin sonuna gelinmiştir. 45 - 60 günlük bir zaman vardır. Bir hükümet dört sene iktidarda iken bütün işler kalmış mıdır? Bütün ehemmiyetli işleri devre sonuna mı bırakılmıştır? Bu olmaz arkadaşlar.

Çelikbaş arkadaşımızın dediği gibi zaten dış işleri sahasında hakikaten diğer memleketlerde seçimlerin sonuna intizar ederler. Bu, dış münasebetlerde bir aksaklık tevlihetmez. Yani dış münasebetler bakımından, bir mahzur mevzu bahis değildir.

İçteki işlere gelince; Bütün işlerin bu altmış günlük müddete bırakılması veya sıkıştırılması varidolamaz. Olsa bile bu müddet zarfında işlerin durması bir bakıma faydalıdır da. Daha evvel kabul ettiğimiz seçimlerin temel hükümleri ve Seçmen kütükleri hakkındaki Kanunla temel atma törenlerini hattâ Hükümet ricalinin seyahatlerini ve saireyi dahi durdurduk. Yani Hükümetin tam seçim dönemi içinde iş yapar görünmesini, iş görme şeklinde kendini göstererek rey avcılığı yapmasını ortadan kaldırdık. Bu bakımdan Seçim Kanunu ile Anayasaya konulan sistem birbirine tetabuk etmektedir. Varsın işler, 60 gün için dursun, bir iş yapılmamasın. Seçimlerin meşruiyeti hakkındaki bir dedikodu 4 sene devam edecektir. Bu, Meclisin haysiyetini yıpratacaktır. Seçim zamanı işler bir müddet için dursun. Süzannı davet edici dedikodular da dursun. Yapılan seçimler üzerine bir gölge düşmesin. Turhan Feyzioğlu arkadaşımız ikinci fıkra için bazı mahzurlar gördüğünü ifade ettiler, bir teklifte bulundular. Fakat şunu ifade edeyim ki, bu fıkranın çıkarılmasına taraftar gibi göründüler. Ben şahsen üzüldüm. (Tadil teklifi sesleri)

Feyzioğlu arkadaşımız, geçici Hükümete girecek parti üyelerinin sayısını Meclis Başkanı tesbit etmelidir, buyurdular. Fakat söyledikleri ikinci noktayı pek iyi anlıyamadım, affımızı rica ederim. Yazılı olarak vereceklerini söylediler, takrirlerini lûtf buyursunlar, arkadaşlarla görüşelim ikinci fıkra hakkında.

Mâruzatım bukadardır. Bu maddenin hiçbir mahzuru yoktur. Üstelik asgari mânası ile munzam bir teminattır; kabulünü istirham ediyoruz.

BAŞKAN — Şahir Kurutluoğlu.

SAHİR KURUTLUOĞLU — Muhterem arkadaşlar, 108 nci maddenin gerekçesi bir satırdan ibarettir. (Seçimlerin tarafsız bir hava içinde cereyan edebilmesi için bir madde sevk edilmiştir.) deniliyor. Halbuki maddenin ihtiva ettiği hükümler gerekçenin çok üstünde birtakım mekanizmaların işletilmesi mecburiyetini getirmektedir. Evvelâ seçimlerin tarafsız bir hava içinde cereyan etmesini elbette ki, gönülden isteriz. Geçmişteki misallerden ziyade gelecekteki seçimlerin havasına bir istimran temin için, seçimlerde emniyeti temin için bu madde yerindedir; fakat kâfi değildir. Seçimlerde bir millî anlayış havası içinde toplanacak kabine elbetteki bize ferahlık verecektir. Bir Seçim Kanunu ne kadar emniyet havası içinde getirilirse getirilsin oy verme dolayısıyla yapılacak ithamın icrai tesirini bertaraf edemeyecektir. Bu tesir dolayısıyla namesru hareketlerin kabul edilmesi muhtemel olduğuna göre icra içinde gönüllere ferahlık verecek birtakım müesseselerin yer almasından munzam bir teminat hissedilmiyor. Bunun haricinde dostça seçime girmenin elele verip seçimlere müdahale etmemenin bir terbiye olduğunu ve bu terbiyenin de memleketimizde yerleşeceğine bendeniz inanmış bulunuyorum. Bu itibarla inandırılmasında fayda görüyorum. Ancak arz ettiğim maddenin birtakım eksiklikleri vardır. Seçimlerden önce kabine çekilir. Yine malûmlardır ki, seçimler normal bir şekilde yapılacaksa seçimin başlangıç tarihi olacaktır. Seçimlerin yenilenmesi bir

madde evvel kabul buyurduğunuz veçhile feshih diye kabul ettiğiniz müessesenin harekete geçebilmesi, ancak ilândan bir müddet sonra vukubulacaktır. Bu bakımdan bir tereddüdüm var. Sonra, madde metninde şayanı dikkat olan bir hususa temas etmek istiyorum. Malûmuâliniz seçim süresi, seçime başlandığı tarihte oy verme günü arasında geçen müddettir. Yalnız oy verme müddeti zamanında, seçimlerin neticesi alınmaya kadar kabine vazife görme yetkisine sahibolamıyacaktır, elimizdeki metne göre. Bu boşluk nasıl doldurulacaktır. Bu itibarla yeni Meclis toplanmaya kadar kabinenin devamını temin etmek için, seçim süresinden neyin kastedilmiş olduğunun izah edilmesi lâzımdır. Bu bakımdan bir noksanlık olduğu kanaatindeyim. Bunun ifadesinde elbette bir zaruret vardır. Siyasî parti grupları kendilerine tahsis edilen sandalyeleri kabul etmedikleri takdirde bir istifa, bir inhilâl vukubulacağına göre bağımsızlardan birtakım zevatın atanacağına dair hüküm mevcuttur. Eğer Mecliste bağımsız bir zat veya bu boşluğu dolduracak başka zevat yoksa kabine hiçbir suretle doldurulamıyacaktır ki mahzurludur. Bu itibarla madde lâzımdır, ama arz ettiğim gibi kâfi değildir. Bu boşlukların doldurulması için aksaklıkların kaldırılması hususunda komisyon aynı zarureti hissediyor zannedirim.

Bu sebeple bir defa bu konuyu incelemelidir.

BAŞKAN — Yeterlik önergesi geri alınmıştır. Bu itibarla müzakereye devam edeceğiz. Ancak saat beşi beş geçiyor. Saat 17,35 te toplanmak üzere Oturuma ara veriyorum.

Kapanma saati: 17,05

ÜÇÜNCÜ OTURUM

Açılma saati : 17,35

BAŞKAN — Lûtfi Akadlı.

KÂTIPLER : Coşkun Alev, Oktay Ekşi.

BAŞKAN — Oturumu açıyorum. Anayasa tasarılarının 108 nci maddesi üzerindeki müzakerelere devam ediyoruz. Buyurun Mehmet Salim Hazerdağlı....

MEHMET SALİM HAZERDAĞLI — Söylüyecceklerimi arkadaşlarım, ifade ettiler, vazgeçtim.

BAŞKAN — İbrahim Öktem.

İBRAHİM ÖKTEM — Muhterem arkadaşlar, bu madde üzerinde söz alan arkadaşlarımızın büyük bir kısmı maddenin lehinde bulundular. Bendeniz de, lehinde olan bütün tahlillere yürekten iştirak ediyorum. Bilhassa Şemsettin Günaltay Hocamızın tarihî bir neticeyi buraya getirmiş olmasını da bir halihayır telâkki ediyorum.

Her şeyden evvel memleketimizdeki seçim tatbikatının bir ana huzursuzluğa sebeb olduğunu kabul etmek lâzımdır. Yeni Anayasaya dayanacak olan parlamenter sistemimizin ilk merhalede en emin ve tarafsız bir seçim tatbikatından geçmesinde faide ve zaruret olduğunu görenlerdenim. 108 nci maddenin getirdiği hüküm bu emniyet ve tarafsızlığı en kesin ölçüde tahakkuk ettirmektedir. Bir defa koalisyon hükümetinin nezareti altında yapılacak olan bir seçime şaibe getirmek kolay olmayacaktır. Muhterem Turhan Feyzioğlu arkadaşımız bunun tatbikat güçlüğünden bahsetti, bunu inkâr etmek mümkün değildir. Bir defa lehinde olan delillere bendeniz şunu eklemek lüzumunu duyuyorum. Bugüne kadar, Parlâmento içinde iktidar ve muhalefet olarak, partiler karşılıklı vaziyet alıyor ve millî hâdiselerde müşterek bir hareket temin etmek mümkün olmuyordu. Bugün meydana getirdiğimiz sistem bu neviden müşterek mesuliyet ve müşterek siyasi hareketleri mümkün kılacak mahiyettedir. Ancak, bunun birinci merhalesi seçim olacaktır. Her şey-

den evvel koalisyon hükümetinin nezareti altında yapılacak bir seçim Türk efkârı umumiyesini huzura götürecektir. Bu bakımdan koalisyon hükümetinin nezaretinde bir seçimin yapılmasında büyük faydalar vardır. Bu hususta bâzı müşküller ortaya konulabilir. Bunlardan bir tanesi, Başvekilin koalisyon hükümetini kuracağı zaman gruplara başvurma zarureti ile meydana çıkmaktadır. Bu hususu maddenin 3 ücü fıkrası bu şekilde ifade etmektedir.

Bendeniz Turhan Feyzioğlu arkadaşımın bir görüşüne iştirak ediyorum. Normal zamanda Reiscumhur tarafından kabinesini kurmak için vazifelendirilen bir başvekil namzedi, mensup bulunduğu ekseriyet grupundan güven oyu almak suretiyle kabinesini meydana getirebilir. Nihayet kendi grubunun ekseriyeti isteği üzerine bir koalisyon kabinesi kurmaya teşebbüs eder. Burada Başbakanın iptidai yetkisi üzerinden hareket etmesi lâzımgelir. Yani grubunun müsaadesine başvurmadan oranları nispetinde diğer gruplar üyelerini kabineye davet etmelidir. Ve bu kabineye davet edilen şahıs kendi grupundan itimat almalıdır. Eğer şayet bu grup buna itimat vermezse o zaman Başbakan kendi yetkisini kullanır. Gruplara başvurmak suretiyle grupların kendi aralarında seçecekleri şahısları kabineye vermesi grupların birbiri arasında birtakım sürtüşmelere yol açacağı tabiidir. Bu bakımdan maddede böyle bir tadilin yapılmasını uygun görmekteyim. Muhterem Turhan Feyzioğlu arkadaşımız bir başka noktaya daha işaret ettiler. Bendeniz bunun faidesine kaani olamıyorum. O da seçim kabinesi kurulacağı zaman Millet Meclisi Başkanının rol oynayabilmesini düşünmek faydeli değil, bilâkis zararlı olduğuna kaaniim. Evvelâ, Meclis Reisinin veyahut Riyaset Divanının vazifesi dışında çıkan ve onun tarafsızlığının şu veya bu şekilde ihlâl edilmesine taraftar değilim.

Buna iltifat etmeye imkân yoktur. Heyeti umumiyesi ile bu maddenin kurmakta olduğumuz yeni parlamenter sistemde dayanak rolü oynayacak kadar mühim olduğuna inanmaktayım. Bendeniz yapılacak bir tadil ile seve seve bu maddeye reyimi vereceğim.

BAŞKAN — Cemal Reşit Eyüboğlu. (Yok, sesleri) Ragıp Sarıca.

RAGIP SARICA — Muhterem arkadaşlar, hakkımda lûtfkâr reylerinizle bendenizi de içine kattığımız Anayasa Komisyonunuz her bakımdan çok değerli sözcülere mâlik olması hasbebiyle bugüne kadar şahsım adına olsun bu kürsüye çıkmak lüzumunu hiçbir an duymadım. Fakat çok değerli bir arkadaşım biraz evvel bir konuşma yaptılar. Lûtfetmişler : Bendenizin İstanbul tasarısı hakkındaki muhalefeti okumuşlar. Ve gene lûtfetmişler ki, İstanbul tasarısının 114 ncu maddesi hakkındaki noktai nazarıma hak etmediğim bir kıymet izafe etmişler.

Bu sebeple her hangi bir iltibasa mahal verilmemesi lüzumunu hissettim. Gerçekten İstanbul Anayasa tasarısının 114 ncu maddesine muhalif kaldım. Ve bu hususu belirttim. Ancak, İstanbul tasarısının 114 ncu maddesi ile bugün tartışma konusu olan 108 nci madde arasında müessese bakımından hayli fark mevcuttur. Şöyle ki, İstanbul tasarısına göre bundan sonraki iktidarı Cumhurbaşkanını Başbakanın isteği bahis konusu olmaksızın re'sen Meclisi feshedebilirdi. Saniyen Cumhurbaşkanını istediği kimseyi Başbakanlığa getirebilirdi. Üçüncüsü Cumhurbaşkanını seçim konusunda kilit mevkileri teşkil eden Adalet Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığına yine dilediği kimseleri getirebilirdi. Başkaca bir fark olarak da yine Cumhurbaşkanını, Meclis gruplarının oranlarını göz önünde tutmakla beraber, bütün Hükümeti istediği gibi teşkil edebiliyordu. Bu saydığım cihetlerle bugün müzakere konusu olan 108 nci madde arasında hiçbir benzerlik mevcut değildir. Bugün Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı için, hele Başbakanlık için Cumhurbaşkanının kendisine has bir yetkisi yoktur. Diğer kimseleri seçerken de Meclis gruplarının muvafakatini alması bugünkü tasarımızda mevzuubahistir. Bu suretle Meclisin heyeti mecmuasını teşkil eden geçitli gruplar Hükümete girecek adamları seçmek hususunda, yahut bunlar hakkında muva-

fakat vermek hususunda rol oynarlar. Bu suretle gruplar delâletiyle bütün Meclis Hükümet teşkili hususunda o Hükümet hakkında bir irade izhar etmiş olur. Bu, eski sistemde hiç mevzuubahis değildir. Esasen İstanbul tasarısında fazla yetkilerle teçhiz edilen ReisiCumhura bir de dilediği gibi Hükümet kurma salâhiyetinin verilmesini mahzurlu telâkki ettiğim için muhalefet etmişim. Fakat bugün huzuru nuza getirilen maddeyle tamamen mutabakat halindeyim. Bu sebeple bu hususları açıklamak zaruretini duydum. (Alkışlar)

BAŞKAN — İki tane yeterlik önergesi var okuyacağız.

KOMİSYON ADINA NURETTİN ARDIÇ-OĞLU — Verilmiş olan takrirleri nazarı itibara alarak biraz sonra maddeyi getirmek üzere, maddenin komisyona iadesini teklif ediyoruz.

BAŞKAN — Komisyon maddeyi geri almaya niyetli midir? Yalnız evvelâ önermeleri okuyalım.

Yüksek Başkanlığa

Anıyasanın 108 nci maddesi hakkında yapılan görüşmelerle durum tamamen aydınlanmıştır.

Bu sebeple görüşmelerin yeterliğini arz ve teklif ederiz.

İ. Selçuk Çakıroğlu Suphi Doğukan
Bedri Karafakıoğlu

Yüksek Başkanlığa

Madde hakkında kâfi derecede konuşulmuştur. Müzakerenin yeterliğini teklif ederim.

C. Sait Barlas

BAŞKAN — Aleyte söz Turhan Feyzioğlu'nun.

CEMİL SAİT BARLAS — Geri alıyorum.

TURHAN FEYZİOĞLU — Muhterem arkadaşlar bir kifayet takririnin aleyhinde konuşmak pek sempatik hareket değildir. Fakat bu konunun aydınlanmamış bâzı noktaları olduğuna kaaniim. Açık kalmış bâzı meseleler vardır. Kifayet lehinde rey vermeden evvel bunlara nazarı dikkatinizi celbetmek isterim. Bakanlar Kurulu normal seçime girilmesi halinde ne kadar önce istif edeceklerdir? Seçiminin yenilenmesine karar verilmesi halinde bunun zamanı ne olacaktır? Kabine teşkilinde oram kim tesbit eder? Meclis Başkanı mı, yoksa Başbakan mı? Partiler Kabineye

girecek olanları kendileri mi seçerler, ismen mi tesbit edilir, yoksa Başvekil mi grup üyeleri de başta olmak üzere muayyen şahısları davet eder? Başvekil bu sayıya dâhil midir, değil midir? Parti grubunun olması mı şarttır, o siyasi parti grubu mensubu mu olması şarttır? Başvekil şu Bakan mı istiyor derken, hangi Bakanlığın verileceği hususunda gruplarda münakaşa mevzuu olacak mıdır? Başvekil dilediğine dilediği vazifeyi verecek midir? Bir kimse Bakanlık vazifesi aldıktan sonra partisinden ihraç edilmek ve partisinden istifa suretiyle ayrılması ve alâkası kesildiği takdirde yerine başkası alınacak mıdır, yoksa akla gelen en pratik çare olarak vazifeye mi devam edecektir. Meselelerin komisyon sözcüsü tarafından kısmen zapta geçirilmesi ve tavzihi bakımından, kısmen de madde metninin ıslahı zaruretiyle müphemiyetin ortadan kaldırılması yerinde olacaktır. Bu itibarla hiç değilse birkaç arkadaşımız daha konuşsun, mesele aydınlansın. Bu bakımdan kifayetin reddini istirham ediyorum. Aksi takdirde metnin geri alınmadan oylamaya geçilmemesi en isabetli bir hareket tarzı olacaktır.

BAŞKAN — Yeterlik önermelerini yüksek oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Yeterlik önermeleri kabul edilmiştir.

Diğer önermeleri okuyoruz.

T. Meclisi Yüksek Başkanlığına

108 nei maddenin tasarıdan çıkarılmasını arz ve teklif ederim.

Alp Kuran

Yüksek Başkanlığa

108 nei maddenin tasarıdan çıkarılmasını arz ve teklif ederim.

Sırrı Atalay

Yüksek Başkanlığa

108 nei maddenin tasarıdan çıkarılmasını arz ve teklif ederim.

Feyyaz Köksal

Yüksek Başkanlığa

Şifahen belirttiğim sebeplerle maddenin tasarıdan çıkarılmasını arz ve teklif ederim.

Şefik İnan

Yüksek Başkanlığa

108 nei maddenin Anayasa tasarisından çıkarılmasını arz ve teklif ederiz.

Selçuk Çakıroğlu

Ferhan Arkan

Yüksek Başkanlığa

108 nei maddenin sonuna aşağıdaki hükmün eklenmesini arz ve teklif ederim:

«107 nei maddeye göre seçimin yenilenmesi halinde, geçici Bakanlar Kurulunu, güvensizlik oyu alan Başbakan kuramaz.»

Hıfzı Oğuz Bekata

BAŞKAN — Komisyon tadilnamelerle beraber maddeyi geri almak istiyor. Tüzüğümüzün 118 nei maddesi gereğince iade ediyoruz.

MUAMMER AKSOY — Takrirler oylanmadan iadesini rica ediyoruz.

BAŞKAN — Efendim, tüzüğün 118 nei maddesi sarihtir. Komisyonun mazbata muharriri tadilnamelerin Komisyona verilmesini dilerse tadilnamelerin Komisyona verilmesi zaruridir. Binaenaleyh tadilnameleri istiyorlar, veriyoruz. Tadil teklifinde bulunan arkadaşlar varsa onlar da Komisyona versinler.

MEHMET GÖKER — Tadilnameden başka bir de maddenin mevzuu vardır. Maddenin kaldırılıp kaldırılmıyacağı Yüksek Heyetinize arz edilir, ondan sonra konuşma yapılır. (Alkışlar)

FERDA GÜLEY — Maddeyi de vereceksiniz. Maddeyi de vereceğiniz için şimdi oya koyun.

BAŞKAN — 109 neu maddeyi okutuyorum.

VIII. Millî Savunma.

a) **Başkomutanlık ve Genelkurmay Başkanlığı.**

MADDE 109. — Başkomutanlık, Türkiye Büyük Millet Meclisinin mânevi varlığından ayrılmaz ve Cumhurbaşkanı tarafından temsil olunur.

Silâhlı Kuvvetlerin komutası, barışta Genelkurmay Başkanına; savaşta, Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine, Cumhurbaşkanı tarafından atanacak kimseye verilir.

Genelkurmay Başkanlığı Başbakanlığa bağlıdır; görev ve yetkileri kanunla gösterilir.

BAŞKAN — Söz alan arkadaşların adlarını okuyacağım. Adını okuduğum her arkadaş lehte, aleyhte ve üzerinde mi konuşacağımı beyan buyursun.

İsimleri okuyorum :

Kenan Esengin, üzerinde.

Fahri Belen, üzerinde.

Ferda Güley, aleyhinde.

Cemil Sait Barlas, aleyhinde.

Etem Boransü, üzerinde.

Hüseyin Ataman, üzerinde.
 Enver Sökmen, üzerinde.
 Halim Önalp, üzerinde.
 Necip San, üzerinde.
 Abdülkadir Oktay, (yok.)
 İsmet Giritli, (yok.)
 Alp Kuran, üzerinde.
 İhsan Kabadayı, üzerinde.

Şimdi sıradaki arkadaşımıza söz veriyorum.

Sayın Kenan Esengin.

KENAN ESENGİN — Muhterem arkadaşlarım, 109 ncu maddenin 1 nci ve 2 nci fıkraları malûm olduğu üzere eski Anayasamızın esaslarıyla aynıdır. Burada her ne kadar Başkomutanlık Meclisin mânevi şahsiyetinden ayrılmaz Cumhurbaşkanlığı tarafından temsil edilir deniyor. Yeni Anayasa sisteminize göre bu husus üzerinde konuşacak değilim. Ancak 3 ncu fıkrasının üzerinde çok derin düşünmemiz lâzımdır. Bu beni çok üzümüştür. Yani Genelkurmay Başkanlığının Başbakanlığa bağlanması sistemi. Bu sistem tamamen eskimiş, terkedilmiş ve dünyaca artık itibar edilmeyen bir sistemdir. Komisyon bunu neden getirdi onu da bilmiyorum. Öyle zannediyorum ki Komisyon, şu geçen yakın yılların acı tecrübelerinden ötürü getirmiştir. Ancak geçmiş yılların acı tecrübeleri bize sistemden gelmemiştir. Zihniyetlerden gelmiştir. Binaenaleyh bir taraftan geçmişin kötülüklerini kapatmaya çalışırken diğer taraftan geleceğin icap ve ihtiyaçlarını yıkamayız. Genelkurmay Başkanlığının, memleketin savunmasının kabine içinde direk usullerinden birisi olan Millî Savunmadan ayrı Başbakanlığa bağlanması tehlikeli bir iştir ve yine öyle zannediyorum ki, geçirilen acı tecrübeler dolayısıyla Genelkurmay Başkanlığına bir hüviyet verilmesi düşünülmüştür. Geçmişte salâhiyetlerini kötüye kullanan politikacılar olmuştur. Millî Savunma Bakanı, kabine Devlet Başkanı da bir çok müdahalelerde bulunmuşlardır. Eğer Genelkurmay Başkanlığı Başbakanlığa bağlansaydı ne olurdu? Daha kötü olacaktı. Müsteşarın emrinde Tapu Kadastro Umum Müdürünün vaziyetine düşecekti. 1954 senesinde bir politikacı da aynı şeyi söylemiştir. Genelkurmay Başkanlığı dünyanın her tarafında mukaddes bir makamdır. Salâhiyet ve mesuliyetlerini kullanan insanlarla Bakan ve Genelkurmay Başkanına aynı zamanda iyi bir salâhiyet vermemiz icabe-

der. Başbakanlığa bağladığımız takdirde Başvekilin bununla meşgul olmasına imkân yoktur. O da işi müsteşara devredecektir ve ondan emir alınacaktır. On seneden beri bunun tatbikatını gördük. Başbakanlığa bağlı bir Orgeneral'e bir araba temin edilemedi. Arkadaşlar, Genelkurmay Başkanlığı bir Hususi Kalem Müdürlüğü değildir. Herşeyden evvel bu makam bir şahsa bağlanamaz. Zaten o şahsın bu işle meşgul olmasına imkân yoktur.

Sorarım Sayın Komisyona, bizimle beraber Nato camiasına dâhil batılı memleketlerden kaçtanenin Genelkurmay Başkanlığı Başvekiline bağlanmıştır. Kısaca arz etmiye çalıştım, bir de takdir hazırladım. Memleketin geleceğinden bir Genelkurmay Başkanlığının Millî Müdafaa Vekilinin bütün tesirleri dışında memleketi topyekûn müdafaa ve harbe hazırlanmasında müstakil bir hale getirilmesini istiyorum. Millî Savunma Başkanlığı Genelkurmay Başkanlığına hiçbir suretle müdahale etmesin. Genelkurmay Başkanlığını memleket müdafaası için gerekli tedbirleri alan ve zamanında gerekli plânları hazırlayan bir makam olarak düşünelim. Arkadaşlarımın bu meseleyi hisleriyle değil, mantıklarını kullanarak düşünmesini Komisyonun da sıraya gelmesini rica ederim; (Alkışlar)

BAŞKAN — Sayın Fehmi Belen.

FAHRİ BELEN — Muhterem arkadaşlarım, tarih boyunca Başkomutanlık hükümdarlara veya cumhurbaşkanlarına verilmiştir. Bunun istisnaları pek azdır ve zararlı olmuştur.

Osmanlı padişahları serdarı ekremlik vazifesini sadrazamlara ve onlar da seraskerlere bıraktıktan sonra imha meydan muharebelerine veda edilmiştir ki bunların başarısızlıkları sevk ve idare kudretlerinin azlığından ziyade merkezden kâfi yardım gömemeleri entrika ve rekabetlere uğramalarından ileri gelmiştir.

Muhterem arkadaşlarım, sivil veya asker, en münasip Başkomutan Devlet'in yürütme sorumluluğunu alan adamdır. İstiratej olmak için de mutlaka üniformalı olmağa lüzum yoktur. Ancak Devlet adamlarının kendilerini bu vazifeye de hazırlamaları lâzımdır.

İkinci Cihan Harbini Devlet Başkanlarının veya başkanların idare ettikleri malûmdur. 1970 Harbinde Molteke'nin Bismark'tan, Fosun'

da Klemanso'dan aldığı kuvvet onları zafere götüren sebeplerin başında gelmektedir. Buna mukabil imparator vilhelimlik mütakil Genelkurmay başkanları muvaffak olamamışlardır. Bunlar hâtıralarında Hükümetten kâfi derecede yardım görmediklerini anlatmaktadırlar.

Son yüz yılda askerî usulleri Almanya'dan aldığımız halde, Osmanlı Devletinin onun müstakil Genelkurmay sistemine iltifat etmesinde büyük isabet vardır.

İstiklâl harbindeki Erkâm Harbiyei Umumiye Vekâleti kâfi gelmediği için Hükümet Reisine Başkumandanlık salâhiyeti vermek lüzumu duymuştu. Zaferden sonra da tekrar müstakil Genelkurmay usulüne rucu edilmiştir. Bizde Genelkurmayın geçirdiği med ve cezir üzerinde durmağa kâfi zamanımız yoktur.

Askerî idarede görülen iki başlılığı, gayri tâbiiliği ortadan kaldırmak, mütteliklerimizin askerî teşkilâtına uymak için Genelkurmay Başkanlığının Millî Müdafaa Vekâletine bağlandığı malûdur.

İstanbul tasarısında olduğu gibi müstakil Silâhlı Kuvvetler Kumandanlığı düşünmek ve bunun muvaffak olacağını tasavvur etmek hatalı bir görüştür ki komisyonun buna yer vermemesi takdire lâyiktir.

Ancak komisyonun eski Anayasadaki hükümü yani müstakil Genelkurmay usulünü onu Başbakana bağlamak gibi bir değişiklikle tekrar huzurunuzda getirdiği görülmektedir.

Eski Anayasada ve müzakere ettiğimiz tasarıda biri mânevi, diğeri temsilci, üçüncüsü de tathiki olmak üzere üç başlı kumandanlık yer almaktadır ki böyle bir teşebbüse ne tarihte, ne de zamanımızda tesadüf etmek mümkün değildir.

İçinde bulunduğumuz Nato camiasında Devlet başkanları başkumandandırlar. Genelkurmaylarda Millî Savunma Bakanlıklarına bağlandırlar.

Modern harblerin icapları müdafaa teşkilâtını birliğe doğru götürmektedir. Bu maksatla büyük devletler Kara, Deniz, Hava bakanlıklarına ayrıca bir Millî Müdafaa Bakanı idaresine vermişlerdir.

Bir de kifayetsiz Millî Müdafaa bakanlarının ellerinde Genelkurmayın oyuncak hale gelmesi, Genelkurmayın Başbakana bağlanması isteğini meydana getirmiştir. Bu işi Mil-

lî Müdafaa teşkilâtını parçalamadan kuvvetli birlik kuracak tarzda halletmek gibi çok dikkat istiyen bir vazife karşındayız.

Bunun içinde Genelkurmayı dünyadaki gelişmelere uygun olarak plânlama ve memleket savunması işleriyle başbaşa bırakmak, kuvvetlerin müşterek müdafaa işlerinde nâzım bir hale getirmek lâzımdır. Böyle bir Genelkurmayın Başbakana bağlanmasında bir mahzur kalmaz. Eğer bugünkü haliyle onu Başbakana bağladığımız takdirde Millî Müdafaa Bakanı siyasi bir müsteşar halinde gelir, mesuliyeti ile ilgili bütün teşkilâtı kurmak zorunda kalır. Bu hal bize muzaaf teşkilâta, büyük karargâhlara götüreceği gibi ihtilâtlara ve ihtilâflarla da yol açar.

Bunlara meydan vermemek için sevk ve idareyi parçalıyarak birliğini sağhyacak bir önergeyi yüksek huzurunuzda sunuyorum. (Alkışlar)

RAİF AYBAR — Usul hakkında söz istiyorum.

BAŞKAN — Buyurun.

RAİF AYBAR — Sevgili arkadaşlarım, şu anda hepimizin duyduğu bir lüzumu belirtmek için kürsüye çıkmış bulunuyorum. Milletimizi alâkadar eden çok mühim bir dâvanın ne suretle Anayasa içerisinde yerleşeceğini tesbit etmek üzere bulunduğumuz bu maddenin müzakeresinde, beş dakika içerisinde konuşularak bu şekilde zabıtlara geçirmek doğru değildir. Bu maddeye mahsus olmak üzere konuşmaları serbest bırakalım, tarih huzurundayız, alınmış olan tahdidi kaldıralım. (Alkışlar.)

BAŞKAN — Bu maddenin müzakeresine munhasır olmak üzere birinci defaki konuşmalarda on dakika, ikinci konuşmalarda beş dakika olması hususunu reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Ferda Güley.

FERDA GÜLEY — Muhterem arkadaşlar, yeni Anayasa tasarıımızın 109 ncu maddesi arkadaşlarımızın ifade buyurdukları gibi 1 nci Anayasamızın 40 ncu maddesinin daha açık bir ifadesinden ibarettir. Tek fark getirilen üçüncü fıkradır ve bu fıkra ile Genelkurmay Başkanlığının Başbakanlığa bağlanmasıdır. Silâhlı Kuvvetlerimizi ilgilendiren bu maddenin, bilhassa bu son fıkranın mânasını Yüksek Heye-

tinize tam bir açıklıkla izah edebilmek için lüt-fedilen 10 dakikalık zaman küçük bir tarihçeyi de sığdırmak istiyorum.

Arkadaşlar, Erkânı Harbiye Umumiye Riyaseti evvelce Vekâlet idi. Evkaf ve Şer'îye Vekâleti gibi bir Vekâlet idi. 1340 tarihinde bir kanun çıkarılarak bu vekâlet yani Şer'îye ve Evkaf Vekâleti ve Erkânı Harbiye Vekâleti ilga edilmiş, birinci Vekâlet Diyanet İşleri Reisliği, ikincisi ise Erkânı Harbiye Umumiye Reisliği haline getirilmiştir. Tarih 1340, No: 429. Bu tarihten yani 1924 ten ta 1944 tarihine kadar Erkânı Harbiye Umumiye Riyaseti 429 nolu Kanunun 9 ncu maddesi gereğince Reiscumhura niyabeten Silâhlı Kuvvetlerin başı olan Erkânı Harbiye Umumiye Reisi tarafından tedvir edilmiş ve müstakil hüviyette kalmıştır. Yine bu kanunun 12 nci maddesi mucibince müstakil olmasına rağmen Erkânı Harbiye Riyasetinin Büyük Millet Meclisinde bütçe ile ilgili siyasi mesuliyetini Millî Müdafaa Vekili deruhde ediyordu. Bu tezada rağmen Genelkurmayın idaresi 1939 a kadar aşikâr kusurlar göstermeden böyle devam etmiştir. Çünkü milletin başında Atatürk, Ordunun başında rahmetli Mareşal Fevzi Çakmak vardır. 1939 da İkinci Cihan Harbinin tedbirleri alınmak lâzımgelince yani bir kısmı seferberliğe gidilince ve onun da icapları tatbikata konunca bu sistemin zararları kısmi seferberliğin tatbikati içinde meydana çıkmıştır. Ve o devrin zorunluluğu yüzünden dönülemediğinden dolayı 1939 dan 1944 e kadar bu sistemin mahzurları ordudan can evinden duyularak yaşanılmıştır. Bu devirde yedek subay olarak, muvazzaf subay olarak orduda bulunan arkadaşlarımız bilirler ki, Millî Müdafaa Vekâletinin ifa ettiği lojistik hizmetlerle Genelkurmayın ifa ettiği harekât, istihbarat ve eğitim hizmetlerini nakzeden, birbirine karşı çıkan tatbikatiyle orduyu İkinci Cihan Harbi boyunca çeşitli zarralara duçar bırakmıştır. Nihayet 1944 de İkinci Cihan Harbinin bitmek üzere bulunduğu devirde Hükümet bu tecrübenin ışığı altında Genelkurmay Başkanlığını teşriif müessesec önünde sorumlu bir siyasi makama bağlamak ve normal esası getirmek istemiştir. Bu kim olabilir? Millî Savunma Bakanlığı olabilir.

Fakat birdenbire Millî Savunma Bakanlığına gidilememiştir. Çünkü o sırada rahmetli Fevzi Çakmak yine Genelkurmay Başkanıdır.

Çok hafif bâzı sebeplerle yeni bir kanun getirilerek 429 sayılı Kanun tadil edilmiştir ve 1944 tarih ve 4580 sayılı Kanunla Genelkurmay Başkanlığı Başbakanlığa bağlanmıştır. Esbabı mucibe kısmında denilmektedir ki, «her ne kadar Silâhlı Kuvvetlerin Genelkurmay Başkanlığının, Millî Müdafaa Bakanlığına bağlanması çok tabii bulunmakta ise de müdafaa hizmetleri sadece ordunun yetiştirilmesi ve ikmali demek olmayıp millî seferberliği tüm, total milletin harbe hazırlanmasını da kapsadığından bu da bir Başvekâlet mevzuu olduğundan Başvekâlete bağlanması uygun görülmüştür.»

Muhterem arkadaşlar, 1944 den 1949 a kadar demokratik nizama gittiğimiz ve ilk tecrübeleri yaptığımız devir böyle Başvekâlete bağlı olarak geçmiş ve 30 Mayıs 1949 da bunun da mahzurları, bunun da ihtiyacı realize edemediği açıkca görülerek samimi ve cesur sonüncü adım atılarak o devrelerde Genelkurmay Başkanlığı yapmış olan ve şimdi aramızda bulunan çok muhterem Kâzım Orbay'ın da katılmaları ile 1949 da 5398 sayılı Kanunla 1926 dan evvel vekâlet, sonra müstakil, sonra Başvekâlete bağlılık devrelerinden geçen Genel Kurmay Başkanlığı son olarak Millî Savunma Bakanlığına bağlanmıştır. Böylece Türk Silâhlı Kuvvetlerinin ayağı yere değmiştir. Çünkü Parlâmento önünde mesul, millete müşterek mesuliyet çerçevesi içinde hesap vermekle mükellef bir parti iktidarının Hükümetinin bir uzvuna bağlanmıştır. Fakat muhterem arkadaşlarım, bu devre bir sene bile sürmemiştir. Çünkü 1950 seçimleri 14 Mayıs'ta oldu. Bu kanun ise 1949 yılının 30 Mayıs'ında çıktı. Bir seneden az bir zaman sâkit iktidardan evvelki iktidarın devresinde Millî Savunma Vekâletine bağlı olmuştur. Bu kısa devrede de şikâyetlerin olduğunu bilirim. Fakat asıl büyük ıstıraplar son 10 yıllık devrede çekilmiştir. İyi zihniyetle, orduyu ordu yapan, ordunun ve subaylarının şeref ve haysiyetini her şeyin üstünde tutan bir zihniyetle hareket edilmiş olsaydı bu sonüncü Batı merhalesi ordunun rahat ettiği merhale olacak ve bunun için İkinci Anayasamız için böyle bir problemle Yüksek Heyetiniz ve Türk Milleti karşılaşmıyacaktı. Bir talihsizliktir ki orduyu ordu olarak anlamaktan mahrum bir siyasi iktidar, 10 sene idarelerini devam ettirmiş ve bu devre-

de ordumuz hakikaten büyük ölçüde mustarib-olmuştur.

Bu milletin, ordusunu en büyük itibar ve ihtiram mevkiinde tutmak istediği muhakkaktır. Bunca tecrübeden sonra, ordunun en yüksek organı olan Genelkurmay Başkanlığı için şimdi ne gibi bir müessese getirilmek isteniyor? Batılı yerinden yani Bakanlıktan almıyor, tekrar Başbakanlığa bağlanıyor.

Muhterem arkadaşlarım, vaktiyle Başvekâlete bağlandı da ne oldu? Ne kazanıldı? Şimdi vekâlete bağlanmakla ordumuza her hangi bir kasaba avukatının emir verdiği ileri sürülüyor ve bu hissî sebepten hareket ediliyor. Genel Kurmay Başbakanlığa bağlanacak ve bu suretle bakanlık mevkiine yükselecekmış.

Bakanlar seviyesine getirilince ne olacak? O takdirde Hükümetin bütün toplantılarında müs takilen kendine yer verilecek mi? Verilmemeli-dir. Verilemez. Çünkü bu takdirde Harbiye Nazırlığına varılmış olunur. Kendisiyle ilgili meseleler görüşülürken Genelkurmay Başkanına «buyurun» denilmesi tabiidir. Eskiden denilmediyse bu onların kötülüğüdür, zihniyetin kötülüğüdür; yoksa sistemin kötülüğü değil. Başbakan bugünkü şartlar altında en mahmul vatandaştır. Ona bir de orduyu bağlamak demek bizzarure orduyu Başvekâlet Müsteşarı veya sandalyesiz vekillerden biri eliyle idare ettirmek demektir.

Bugün Genel Kurmayın j-1, j-2 ve bir de bütçe ile sıkı sıkıya ilgili lojistik hizmetleri vardır. Bu iki ayrı düşünüyor. Genelkurmayca büyük plânlar yapıyor. Bu plânların tatbik edilmesi Millî Savunma Bakanının mesuliyeti altında ve bütçeye bağlı bir mesele. Bütçede bunun karşılığı bulunamayınca bütün bu plânlar lâfta kalıyor. Bu müessese Başvekâlete bağlı olunca bu marazlar kalkacak mıdır? Başvekil aynı zamanda Millî Savunma Bakanı oluyacaksa, çünkü bu tasarı tabii olarak ayrıca Millî Savunma Bakanlığını da derpiş etmektedir, o halde halledilecek olan nedir? Palyatif tedbirlerle bu derdi halletmeye imkân yoktur. İletinin kendisi ortada duruyor. Başbakanlığa bağlılık neticeyi tedavi ediyor ama sebebi tedavi etmiyor ki...

Muhterem arkadaşlarım; evet, Genelkurmay Başvekâlete bağlı hale getirilince onun itibarını Başvekâlet veya bakanlar seviyesine yük-

seltiriz düşüncesinin realize edilmesi ancak Genelkurmayı Hükümetin içine oturtmakla mümkündür. Bu ise demokratik sistemde mümkün değildir. Bu olmayınca geri kalanın hiçbir kıymeti yoktur. Yapacağımız şey, Genelkurmayı doğrudan doğruya Millî Savunmaya bağlı hale getirmek yani aradaki müsteşarı kaldırmak ve birbirinden ayrı düşen lojistik hizmetlerle harekât, istihbarat ve eğitim hizmetlerini Genelkurmay Başkanının korgeneral rütbeli iki muavini tarafından tedvir edilir bir şekle sokmaktır, ki bu da bir teşkilât kanunu meselesidir. Benim istihramım; eski kanunda olduğu gibi bu Anayasada da sonuncu fıkraya yer verilmemesidir. (Alkışlar)

BAŞKAN — Sayın Cemil Sait Barlas.

CEMİL SAİT BARLAS — Sayın arkadaşlar, Anayasanın 109 ncu maddesi, üç müessesenin durumunu tesbit etmektedir.

Birincisi Başkomutanlık, ikincisi Silâhlı Kuvvetler Komutanlığı, üçüncüsü de Genelkurmay Başkanlığı, müesseseleridir. Ben bu üç müessesenin Anayasanın bu maddesinde yer almasını, sistem bakımından tenkid edeceğim.

Başkomutanlığın Anayasada yer alması, vuzüh verme bakımından yerindedir. Fakat bün-yenin sistemine uymamaktadır. Halen Başkomutanlık Büyük Millet Meclisinin mânevi şahsiyetindedir. Buna diyeceğim yoktur. Türkiye Büyük Millet Meclisinin mânevi varlığı namına Cumhurbaşkanı tarafından temsil olunur. Buna diyeceğim yok. Fakat harb halinde başkomutanın, tatbikatın tesirinde, bir parlamento sisteminde, muhakkak ki, Başbakana, Devlet Başkanına değil, Başbakana bağlanması lâzımdır. Çünkü Cumhurbaşkanı mesul bir şahıs değildir. Parlâmentoya karşı mesuliyeti olmayan bir kimseye Başkomutanlık vazifesi verilemez, arkadaşlar.

Amerika'dan bahsedecek olursak, Amerika'da Başkan hem Devlet Başkanlığıdır; hem Hükümetin başkanıdır, hem de ordunun başkomutanıdır.

Bir önerge veriyorum ve komisyonu aydınlatma bakımından söylüyorum, komisyondaki arkadaşlarımı üzerinde düşünmeye davet ediyorum.

27 Mayıs Devrimine uygun bir yola girme zaruretindeyiz. Batı yolundan ayrılamayız, arkadaşlar.

FAHRİ BELEN — Oralarda Başkomutan Devlet Başkanındır.

CEMİL SAİT BARLAS (Devamla) — Sayın Fahri Paşa bilir 2 nci Dünya Savaşında İngiltere Başvekili Churchill ve Amerikan Reisiçumhuru Ruzvelt hem Başbakanlığa bakıyorlardı, hem de Başkomutanlık ediyorlardı. Amerika'nın Hükümet Reisi olarak Başkomutandır. Devlet Reisi değildir. Görüşmelerde İngiliz Kırallı onun ayağına gitmiyordu. Tebliğde de İngiliz Hükümet Reisi ile Amerika Devlet Reisi demiyorlardı. Demirperde gerisinde Stalin'in, Başkumandanlığı almak için takibettiği yolu ve yaptığı işi biliyorsunuz. Bilhassa bu atom devrinde belli bir mesuliyeti olmıyan bir makama Başkumandanlığı veremeyiz. Amerika'daki son Cumhurbaşkanlığı değişikliğinden sonra «Amerika'nın atomel silâhları yanında konvansiyonel silâhlar kullanıyoruz» şeklindeki telkin de bir üniversite hocasından gelmiştir.

Genelkurmay Başkanına gelince, bunun normal olarak Millî Savunma Bakanlığına bağlanması lâzımdır. Bunun hem dış hem de iç durumumuz bakımından zarureti vardır. Dış bakımdan: NATO'ya bağlıyız. NATO'ya Kara Kuvvetleri ve Deniz Kuvvetleri kumandanları gidiyorlar. Fakat bunların yanında, siyasi toplantılarda bunların bağlı olduğu Millî Savunma Bakanları geliyor. Binaenaleyh dış müzakereler bakımından da-başka toplantılarda tutup da onların Millî Savunma Bakanları giderken bizim Başvekilimizin gitmesi bizim bakımımızdan fazla faydalı değildir. İç politika bakımından lâzımdır. Parlmanter sistem bakımından lâzımdır. Ferda Güley'in ve General Enver'in dediği gibi parlamentoya karşı Millî Savunma Vekili mesuldür. Başbakanın bir makamı vardır. Fakat o şahsan mesuldür. Umumi siyaset bakımından, Silâhlı Kuvvetlerin hususiyeti bakımından ve paraların harcanması bakımından parlâmentoya karşı bir mesul makama zaruret vardır Başbakan; ziraat, millî savunma, millî eğitim politikasından topyekûn mesuldür. Fakat maarif politikası bakımından nasıl Millî Eğitim Vekili mesul ise millî savunma politikası bakımından ya Millî Savunma Vekili yahut da bir başka bakan mesul olur. Fakat politik bir şahsın yalnız millî savunma işlerinden mesul olması lâzımdır. Bunun dışında bir sistem bugünkü gittiğimiz yola bir sisteme uymaz. Geçmiş on

yıldan bahsediliyor. Geçmiş on yılda olduğu gibi daha evvel de kuruluş gününden bugüne kalırlar Genelkurmayın tekemmülünde ve bağlandığı mekanlardan bahsederek hepimiz içinde yaşadığımızı göre, geçmiş ile alâkamız yoktur. Bugünkü fiilî hâdiseye bakmak lâzımdır. Hakiki parlâmentoya gitmek istiyorsak, tam mânasiyle bir parlâmento usulü dairesinde hareket etmemiz, Genelkurmay Başkanlığını, Meclise karşı mesul bir siyasi şahsiyete bağlamamız lâzımdır.

Genelkurmay Başkanlığını Başbakanlığa bağlama esbabı mucibesini öne sürerken insanın aklına birşey geliyor. Bilfarz öğretim seferberliği yapıyoruz. Madem ki öyle, İlköğretim Umum Müdürlüğünü de Başbakanlığa bağlayalım. Bir okuma seferberliği yapıyoruz, o zaman da Halk Eğitimi Genel Müdürlüğünü Başbakanlığa bağlayalım. Bu olmaz.

Amerika'da Hava, Deniz ve Kara Genelkurmay başkanlıkları vardır. Hepsi siyasi bakanlara bağlıdır. Bakan, bir hizmet görmektendirler. Ordunun çok yüksek şerefini biliyoruz. Çeşitli savaşlarda yararlıklar göstermiş olan kumandanları, şu veya bu siyasi şahsiyete bağlamayı mânevi bir haysiyet meselesi olarak ele alınması doğru olmaz. Esasen böyle bir şeyi mesele yapmak olmaz. Bu zihniyeti şiddetle reddediyorum.

Ordu Türk Milletidir. Türk Milleti kendisini ordunun içinde bilir. Ordu Türk Milletinin özüdür. Birbirinden ayırılmaz. (Alkışlar)

BAŞKAN — Sayın Etem Boransü.

ETEM BORANSÜ — Muhterem arkadaşların, konuşulanların dışında, Yüksek Meclisin takdirine ve Sayın Komisyonun tetkikine arz edeceğim noktalar şunlardır :

Birincisi, şekil bakımından, arkadaşlar. İstanbul tasarısında Silâhlı Kuvvetlere ayrı bir bölüm, beşinci bölüm, ayrılmıştır. Komisyon bu bölümü kaldırmış fakat, Silâhlı Kuvvetlere aidolan bu iki maddeyi de Bakanlar Kurulunun hemen arkasına koymuştur. Ben buradaki bağı iğreti bir bağ olarak görüyorum. Komisyondan ricam, Millî Savunma matlabını bir (e) başlığı olarak ayıralım. Bu, birinci teklifim.

İkincisi arkadaşlar; yine İstanbul tasarısında Silâhlı Kuvvetlerin vazifesi bir madde halinde belirtilmişti. Bu tasarıda Silâhlı Kuvvetlere ait bir vazife maddesi yoktur. Müsaade

ederseniz Silâhlı Kuvvetler için İç Hizmet Kanununun buna ait maddelerinden bir-iki tane-sini okuyayım. Bu Silâhlı Kuvvetler İç Hizmet Kanunu 4 . 1 . 1961 de çıkmıştır. Ve 211 sayı-lıdır. Çok tazedir. Bu kanunda Silâhlı Kuvvet-lere verilen vazifeler şunlardır :

Madde 2. — Askerlik, Türk Vatanının istik-lâlini ve Cumhuriyeti korumak için harb sanatını öğrenmek ve yapmak mükellefiyetidir. Bu mü-kellefiyet özel kanunlarla vaz'olunur.

Madde 35. — Silâhlı Kuvvetlerin vazifesi Türk Vatanını ve bu Anayasa ile tâyin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyetini kollamak ve korumak-tır.

Madde 37. — Andîçme, sonu şöyle bitiyor; icabında Vatan, Cumhuriyet ve vazife uğrunda seve seve hayatımı feda edeceğime namusum üzerine andîçerim.

İkinci olarak şunu arz ediyorum ki; Silâhlı Kuvvetlerimizin uğrunda seve seve canlarını feda etmek için and içtikleri bu mukaddesatın bir madde ile İstanbul tasarısında olduğu gibi Anayasada perçinliyelim.

Üçüncü olarak üzerinde duracağım mesele, Genelkurmay Başkanlığı meselesidir. Başko-mutanlık müessesesi üzerinde durmayacağım. Daha salâhiyetli kimseler var, paşalarımız var.

Ama şunu söylemek isterim ki, NATO cami-ası içinde bulunuyoruz. NATO Devletleri için-de, Amerika, İngiltere, Batı Almanya, İtalya gibi devletler var. Bunların Genelkurmay Baş-kanlıkları Millî Savunma Bakanına bağlıdır.

Şimdi bu tasarıda biz, Genelkurmay Baş-kanlığımı Başbakanlığa bağlıyoruz. Sonra, Ge-nelkurmay Başkanlığının süresi meselesi geli-yor. Bu mesele İstanbul tasarısında vardı, bu-rada kaldırılmıştır. Üç senelik müddet kon-muştu. Bu üç senelik müddetin uzatılması veya kısaltılması keyfiyeti de ele alınmalıdır; bu-rada bir esasa bağlanmalıdır. Bunda fayda mü-lâhaza ediyorum.

Bunun için de bir önerge veriyorum. Takdir Yüksek Heyetinizindir. (Alkışlar)

BASKAN — Sayın Hüseyin Ataman.

HÜSEYİN ATMAN — Sayın üye arkadaş-larım; mâruzatıma geçmeden evvel bu kürsüden sizlere hitabeden bâzi arkadaşlarıma cevap ver-mek zorundayım. Cumhuriyetin kuruluşundan

bu yana geçen 40 seneye yakın bir zamanda Si-lâhlı Kuvvetler üç devre geçirmiştir. Birin-cisi, Meclise bağlı, ikincisi Başvekâlete bağlı ve üçüncüsü de Millî Savunma Bakanlığına bağlı olduğu devirlerdir. Bu üç devir içinde Silâhlı Kuvvetlerimiz en rahat çalışmalarını birinci dev-rede yapmıştır. İkinci devrede daha ziyade kendisini müdafaaya çalışmıştır. Üçüncü dev-rede tazyik altındadır ve nihayet 27 Mayıs'ta in-filâk etmiştir. Bu bir hakikattir, hem de çok yakın bir hakikattir. Hiç kimsenin, görmek-ten imtina edemeyeceği bir hakikattir. Bu son devrede Silâhlı Kuvvetlerin bütün silâhları el-den alınmış bir sevkü idare yapacak kuman-danların değil bir teğmenin bile tâyin imkân-ları Silâhlı Kuvvetler Başkanı olan Genelkur-may Başkanının elinden alınmıştır. Hâdiseleri gözden geçirdiğimiz zaman birinci devrenin ne mahzuru var? Arkadaşlar diyorlar ki; dünyanın ileri gidişine uyalım. İstiklâl Harbini kazanan makamlar Erkânî Harbiye Vekâletidir. Bu ve-kâlet o zaman dünyanın hangi memleketinde mevcuttu? Cevap versin arkadaşlarım. Biz ken-di bünyemizin ihtiyaçlarına göre yürümeğe mecburiyetindeyiz. Bu esasları koymak mecburiye-tindeyiz. Birinci devrede şurası bir hakikattir ki ordu yalnız kendi işiyle uğraşıp hiç bir zaman siyaset ordunun safları arasında yer almamıştır. Buraya sızmamıştır. Fakat üçüncü devrede bunu hepimiz gördük. Kaldı ki bizim memleketimizde Millî Savunma terimi yanlış bir terimdir. Biz Millî Savunma Bakanlığı dememeliyiz, Ordu Ba-kanlığı demeliyiz. Çünkü, bundan sonraki sa-vaşlar, topyekûn milletin bütün kaynaklarından istifade edilerek yapılır. Bu kudret kimin elinde ise, o topyekûn savaşın hazırlığını yürütür.

Acaba bu kudret bakanlığın elinde mi? Baş-bakanlığın elinde mi? Genelkurmay Başkanının elinde mi? Genelkurmay Başkanının elinde olma-sı lâzım. O orduyu savaşa hazırlıyor. Şu halde, memleketin bütün kaynaklarından istifade etmek zorunda olduğuna göre, Genelkurmay Başkanı yalnız Ordu Bakanlığına hitabetmiyecek, yalnız Ulaştırma Bakanlığına hitabetmiyecek, heyeti umumiyeye hitabedecek bir makamdır. Bunu böyle anlamalıyız. Aksi takdirde, gidilecek yol yanlış, karanlıktır.

Genelkurmay Başkanlığının Ordu Bakan-lığı ile olduğu kadar Ulaştırma Bakanlığı ile de alâkası vardır. Kaç treni vardır, bunlardan kaç

tanesi çalışıyor, kaç vagonu vardır v. s ? Bunları bilmek ve bu vekâletle daimi temas halinde bulunmak mecburiyetindedir. Eğer bu yetkiyi Millî Savunma Bakanlığına veya Ordu Bakanına verecekseniz, buna bir diyeceğim yok. Ama o vakit Başbakan ne olacaktır? Bunları bu yönden mütalâa edersek Genelkurmay Başkanının ne olduğunu bilebiliriz. İşleri daima geniş çerçevede içinde mütalâa etmek lâzımdır.

Silâhlı Kuvvetler iki kısımdan müteşekkildir. bir kısmı orduyu yaratır, besler ve idame ettirir. Diğer kısmı ise orduyu kullanır ve sevk idare eder. Bunlar ayrı ayrı şeylerdir. Eğer eski tatbikatta mahzur görülürse Millî Savunma Bakanlarının şahsiyetlerine göre Genelkurmayın istekleri haricinde bâzı bütçe serfiyatı yapılmışsa buna da müeyyideler koymak mümkündür. Bu hiç de zor değildir. Onun için Genelkurmayya öyle bir salâhiyet vereceğiz ki, bu plânları yapacak ve direktiflerini hazırlıyacak bu esaslar dâhilinde Millî Savunma Vekili milletin kendisine verdiği bütçeyi sarfedecektir. Ve Meclis huzurunda hesap verecektir.

Şimdi biraz da kendi mâruzatımdan bahsedeyim; 109 ncu maddenin incelenmesinde bu maddenin bâzı hususlarda tamamlanması lâzım geldiği kanaatine vardım. Esasen Anayasamızda askeri mevzularda mümkün olduğu kadar az yer vermek ciheti iltizam edildiği kanaatini de hâsıl etmiş bulunuyorum. O derecedir ki, müstakbel bir iktidar şu Meclisteki az veya çok ekseriyete dayanarak, arzu ederse mecburî askerlik hizmetini paralı bir sistem halinde çevirebilir. Bu işe memleketin aleyhine olur. Anayasamızda askerlik mecburiyeti hakkında bir hüküm yoktur. (Yoktur, ne demek sesleri) Yoktur, varsa yerini gösterebilirler, okusunlar.

Anayasamızda kooperatiflere ait hüküm vardır. Teferruat bir yığın hüküm vardır. Ama, Silâhlı Kuvvetlerimize ait, Silâhlı Kuvvetlerimizin görevine ait Anayasamızda bir hüküm vaz'edilmemiştir.

Eski Anayasamızda da yoktu. Bu husus o zaman da tasrih edilmediği içindir ki, Silâhlı Kuvvetlerimizin el dokundurmağa kıyamadığı malzemeleri, şehirlere imarı bahanesiyle, madenleri işletme bahanesiyle, yol yapma, fabrika kurmak bahanesiyle yıpratmış, israf edilmiştir. Hüdud boyunda bulunmuş bir arkadaşın z olarak bunun acılarını nefsimde hissettiğim için

bunu size arz etmek mecburiyetini duydum. Birçok maddelerimizi, bilhassa istihkâm malzemelerimiz tahribedilmiştir. Bunların yerine getirilmesi kolay kolay mümkün değildir. Niçin böyle oldu. Çünkü bu hususta sarıh bir şey yok. Ordunun malzemesi kullanılamaz denildiği zaman, cevap şu : Bu vasıtaların memleket hizmetinde kullanılmıyacağına dair bir kayıt var mıdır? Bu kaydı görmedik. Eğer istikbalde bunları önlemek istiyorsak böyle bir kaydı koymalıyız arkadaşlar.

BAŞKAN — Bir dakikanız kaldı.

HUSEYİN ATAMAN (Devamla) — O halde mâruzatımı burada kesmek mecburiyetindeyim. Kesiyorum. (Alkışlar)

BAŞKAN — Buyurun.

ENVER SÖKMEN — Arkadaşlarım; ben 109 ncu maddenin yalnız son fıkrasına yani Genelkurmay Başkanlığının hangi kısma, hangi makama bağlanması hususundaki kısma temas edeceğim. Genelkurmayın Başbakanlığa bağlanması benim görüşüme göre doğru değildir. Millî Savunma Bakanı idari salâhiyetine, siyasi salâhiyetine tam olarak sahip olmalıdır. Tam olarak sahip olursa, ancak hizmet görme imkânını bulur. Hizmetin yarısı kendisine bağlı, diğer yarısı Başbakanlığa bağlı, onun emrû idaresinde olması doğru değildir. Genelkurmay Başkanlığının niçin Başbakanlığa bağlanıyorlar, bunun faydası nedir, ben anlıyamıyorum.

Bu şekilde olursa, Millî Savunma Bakanlığının bir nevi vesayet altında bir bakanlık halinde olacaktır. Millî Savunma Bakanlığının hizmetlerinin cerayan tarzı karıştırılmış, mesuliyetleri karıştırılmış olur. Bakanlık için bu hal bir zaaf teşkil eder. Bu itibarla, biz normal yoldan gitmeliyiz. Bu tasarının hareket noktası dünyanın bütün milletlerinin tatbik ettikleri, müdafaa hizmetlerinin bütün mesuliyetlerini teşriî mecliste savunacak bir bakanın mesuliyeti esasına yer vermektir. Millî Savunma Bakanı ile Genelkurmay Başkanının birbirlerine karşı olan durumlarını nazara alarak elbette bunların mesuliyet ve salâhiyetlerini bir kanunla tanzim etmek mümkündür ve Genelkurmay Başkanının kendisine lâyük gördüğümüz en yüksek mevki pekâlâ kendisine verilebilir. Millî Savunma Bakanı ile Genelkurmay Başkanının bir arada çalışması iyi seçilmiş bir Millî Savunma Bakanı, muktedir bir

Genelkurmay Başkanının kendi görev ve mesuliyetleri içinde müşterek olarak çalışmalarını şeklinde pekâlâ tecelli eder. Böylece memleketimizin millî müdafaası, bu iki mesul şahsın beraber çalışması ile daha iyi yürütülür. Bir devlet idaresinde ne kadar hizmetler var, hepsini biliyorsunuz. Millî müdafa hizmetlerinin o kadar büyük ve geniş tarafları vardır ki, münhasıran günlerce başka hizmetlerle meşgulken millî savunma hizmetleriyle meşgul olacağı zaman olmayacaktır. Çünkü şu hizmetleri temin edeyim diye Başbakanın peşinde koşup duracaktır. Bu itibarla Genelkurmay Millî Savunma Bakanlığına bağlanmalıdır. (Alkışlar)

Mâruzatım bundan ibarettir.

BAŞKAN — Buyurun.

HALİM ÖNALP — Muhterem arkadaşlar; 109 ncu maddenin birinci fıkrası üzerinde bir söyleyeceğim yok. İkinci fıkrasında yalnız bir kelimenin ilâve edilmesi lüzum ve zaruretini hissediyorum. Çünkü yapılacak kanunlar bilhassa sevkü idare bakımından lüzumlu olan kanunların tedvininden konulacak bir kelimenin vatan müdafaasında büyük rolü olduğuna inanmaktayım. Şöyleki; bugün vasıfları, tecrübesi kariyerinin üstünlüğü, ruhi ve bedeni kabiliyetleri, emrindekilere güven verecek hasletleri haiz bir şahsiyetin elbette ki vazife görmesi, bundan sonra benzersiz bir harbin, sevk ve idaresinde lüzumludur.

Bugünün feza devrinde, elbetteki hazırlıkların buna göre yapılması, kanuni mevzuatın da atomik silâhlar devrine uygun bir şekilde hazırlanması lâzımdır. Dünyanın ileri seviyesine uygun, muvazeneli bir şekilde, orduya ait kanunların tedvin edilmesi gerekir, kanaatindeyim.

109 ncu maddenin ikinci fıkrasında, «Silâhlı Kuvvetlerin komutası, Barışta Genelkurmay Başkanına, savaşta, Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine, Cumhurbaşkanınca atanacak kimseye verilir.» deniyor. Barışta ayrı, savaşta ayrı bir tâyin yolu mevuttur. Şunu belirtmek istiyorum arkadaşlarım; bütün plânları hazırlayan, bütün hususiyetleri ile işe el koymuş bulunan (elbetteki bir harbi düşünmüyoruz) fakat hepimiz bilirsiniz ki, harbin ilk devresi yani bir baskın, ki 50 seneden beri mâruz kaldığımız hakikat budur, bir baskın halinde kumandan elbette ki en büyük tehlikeleri atlatacak ve istikra-

ra doğru gitmenin yollarını arayacaktır. Genelkurmay Başkanının evleviyetle, hazarda olduğu gibi, sefere giderken de aynı mesuliyeti daha barış zamanından itibaren yüklenmiş olması lâzımdır. Bu sandalyeye otururken bu değerli arkadaşlarımız sorumluluğunu da hatırlıyacaktır. Bundan başka yine bu kumandana, güvenle, ve memleketin, Allah göstermesin; şüphesiz hepimiz Atatürk'ün yolundayız. Yurtta sulh, cihanda sulh düsturumuzdur. Fakat şunu bilmeliyiz ki, harb elli yıldan beri hiçbir zaman beklenilmeyen zamanda gelmiştir. Bu itibarla Genelkurmayın ve Başkanının barışta ve savaşta aynı şahıs olması lüzumuna inanıyorum.

Bağlantı mevzuuna gelince; lehte ve aleyhte söyleyecek çok söz vardır. Birçok arkadaşlarım belirttiler, on senelik acı bir tatbikattan çıkın, kanunları hiçe sayan bir gidışe ve bunun aksi yürüyen ve yürütülen tatbikat hakikaten çok acı dersler vermiştir. Fakat arkadaşlarım şuna inanmaktayım ki; bu Anayasayı tedvin ederken, yalnız ve yalnız Türk milletinin ve buraya koyacağımız heyecanın yekünü teminat kanunlarımız olacaktır. Hiçbir zaman hiçbir kimsenin kendi salâhiyet çerçevesi dışına çıkmıyacağım düşünüyorum ve buna inanıyorum.

Bu itibarla, ifade etmek isterim ki, demokratik nizam içinde yaşayan devletlerin tuttukları yolda yürümemiz ve onlara benzememiz, nizam içinde, vecibelerimizi yapmamız lâzımdır. Bekamız, istikbalimiz NATO ve CENTO ittifaklarımıza karşı vecibelerimizi yerine getirmemize bağlıdır. Ordumuzun ayakta durmasına bağlıdır. Onlara mütenazır olarak vazife yapmamızın lüzumuna inanmaktayım.

109 ncu maddenin 2 ci fıkrası için hazırlanmış olduğum bir önergeyi Yüksek Başkanlığa sunmuş bulunuyorum. Takdirlerinize arz ederim.

BAŞKAN — Sayın İsmet Giritli.

İSMET GİRİTLİ — Muhterem arkadaşlar; 109 ncu madde, gerekçede de ifade edildiği gibi, ilk iki fıkra ile 1924 Anayasasının 40 nci maddesinin tekrarından ibarettir. Yenilik olarak sevk edilmiş olan üçüncü fıkra ise Ferda Güley'in belirttiği gibi, 1944 - 1949 Türkiyesine ait bir hüküm bu kere Anayasa tanziminden ibarettir. Demekki Anayasa tasarısı bu bakımdan bir yenilik getirmemektedir, kifayetsizdir. 1924 Anayasa görüşmelerini tetkik edenler bi-

lirler ki, üzerinde en çok münakaşa cereyan eden madde bu 40 nci madde olmuştur. Memnuniyetle müşahade ediyoruz ki Türk Silâhlı Kuvvetleri konusundaki bu madde bugün de, o günkü gibi aynı sıcak alâkayı üzerine toplamış bulunmaktadır. Kanaatimizce meselâ Genelkurmay Başkanlığının Başvekâlete bağlı bulunması veya Millî Savunma Bakanlığına bağlı bulunması meselesi değil. Mütâaddit defalar da ifade edildiği gibi ve komisyon sözcüsü Nureddin Ardıçoğlu'nun dün söylediği gibi hazırlanmış olan Anayasa tasarısı bir reaksiyon Anayasasıdır. Bilhassa son on senenin ıstıraplı olayları göz önünde tutulmuştur. Ara seçimlerine kadar, cevap hakkına kadar, koalisyon hükümetine kadar birçok ıstırap ve şikâyet konusu dile getirilmiş ve hükme bağlanmıştır. Üniversiteye, hâkimlere, memurlara, basına vâkı olan tecavüzler ve müdahaleler bundan böyle Türk siyasi hayatından tardedilmek istenmiştir. Ve bu iş hakikaten büyük bir başarı ile sağanmıştır. Bu bakımdan daha evvel de işaret ettiğim gibi Anayasa Komisyonu takdir ve tebrike şayandır. Fakat öyle zannediyorum ki Türk Silâhlı Kuvvetlerine ait bu konu lâıyk olan şekilde, özür dilerim tâbir için, komisyon tarafından ele alınmış değildir. Çünkü dediğimiz gibi komisyon eski mevzuatı getirmekle yetinmiştir. Bu bakımdan kifayetsiz kalmıştır.

Efendim, 19 neu yüz yılda hattâ, yirminci yüz yılın ilk yarısında tatbik edilen klâsik parlamenter rejimde bulunmayan birtakım müesseseler, bugün anayasalarda yer aldığını görüyoruz. 19 neu yüzyılda bir Yüksek Hâkimler Kurulu kurulsaydı, bundan böyle tâyinlerin, nakillerin, emeklilik işlemlerinin yüksek hâkimler tarafından yapılacağı söylenmiş olsaydı, her halde bugünkü kadar tabii karşılanmazdı. Fakat bugün bu gayet normal bir şekilde karşılanmaktadır. Sendika hürriyeti, üniversite muhtariyeti, memur teminatı gibi meseleler, Anayasa Mahkemesi teferruatı ile modern anayasalarda tanzim edilmektedir. Bundan yarım asır önce Anayasa Mahkemesi üniversite muhtariyeti, Yüksek Hâkimler Kurulu Anayasada kurulmaya kalkılsaydı, şüphesiz şöyle denecekti. Efendim, devlet içinde devlet mi? Ne oluyoruz?

Bugün bütün dünya modern anayasalarında üniversitelerin muhtariyeti ve diğer kurumlar

kabul edilmiş, ve çağdaş parlamento rejimlerinin zaruretleri arasına girmiştir. Bir İktisat Şûrasının kurulması da bu gerekçe ile ifade edilebilir. Efendim, memleketimiz bakımından dâva şudur; ister Başvekâlete, ister Millî Savunma Bakanlığına bağlansın, Genelkurmay Başkanlığı Statüsü teminatsız ve kifayetsizdir. Halbuki 1924 Anayasası hakkındaki görüşmeleri tetkik edenler görürler ki Genelkurmay Başkanına Türk Silâhlı Kuvvetlerinin Başkanlığı verilirken gerekçe olarak siyasetten azade ihtisas erbabına bu işi vermek istiyoruz denilmiştir. Demek ki 1924 Anayasasında düşünülen bir husus, siyasetten azade bir statü temin etmektir. Bu memekte artık bir Erdelhun faciası cereyan etmemelidir. Bunun Başvekâlete veya Millî Savunma Vekâletine bağlı olması neticede hiçbir şeyi değiştirmez. Esas mesele teminat sağlamak ve bütün Türk Ordusunun nefret ettiği, bir kimseyi sırf bir siyasi çoğunluğun lideri istiyoruz diye, ordunun başına getirmemek imkânını sağlamaktır. Demek ki arkadaşlar biz bu realitelerin ışığı altında nasıl basını, memuru, şunu bunu teminata bağlıyorsak, parlamenter rejimin müsaadesinin ölçüleri içinde kalmak şartıyla temin etmek bu konuda da ikisi arası ortalama bir yola gitmek mecburiyetindeyiz. Bu statüyü ben bu bakımdan kifayetsiz buluyorum.

Hâkim teminatı; yani hâkimlerin tâyinlerinin, emekliliklerinin bir Yüksek Hâkimler Kuruluna bağlanması hâkimlerin tamamen keyif ve hislerine terki mi demektir. Hayır. Bu sadece bunların siyaset adamlarının takdir ve tekdirlilerinin üzerine yükseltilmesi demektir. Binaenaleyh böyle bir şey istiyoruz ki millî bir müessese olan ordu da bilhassa çok yakın maziinin ıstıraplarından ders alınarak bir teminat fakat tekrar ediyorum, parlamento rejiminin müsaadesi nispetinde bir teminata bağlanmalıdır.

Bendeniz, bu maddenin, yakın tarihimiz muvacehesinde bir kere daha teemmül edilmesini teklif ediyorum. Yüksek Başkanlığa takdim etmiş bulunduğum takririmin kabulünü istirham ediyorum.

BAŞKAN — Bu madde üzerinde konuşacak daha 9 arkadaş vardır. O itibarla, saat 21.30 da toplanmak üzere Oturuma ara veriyorum.

Kapanma saati : 19.30

DÖRDÜNCÜ OTURUM

Açılma saati : 21,30

BAŞKAN — İbrahim Senil

KÂTİPLER : Rifat Çini, Oktay Eksi

BAŞKAN — Oturumu açıyorum.

109 ncu madde üzerinde görüşmelere devam ediyoruz. Söz sırası Abdürkadir Okyay'ındır.

ABDÜLKADİR OKYAY — Sayın arkadaşlarım, Genelkurmayın bağlantı keyfiyeti üzerinde konuşulurken, Millî Savunma Bakanlığın dan ayrılarak Başbakanlığa neden bağlanması lüzumu hissedilmiştir? Evvelâ bu eiheti açıklamak isterim : Millî Savunma Bakanlığının mevcudiyetine rağmen ne gibi mahzurlar görülmüş tür ki daha evvel Başbakanlığa bağlı iken sonradan Millî Savunma Bakanlığına ve daha sonra da Başbakanlığa verilmesi düşünülmüiyor. Bunların sebeplerini izah edeceğim.

Sayın arkadaşlarım, Genelkurmay Başkanlığınca hazırlanmış olan birçok kanunlar zaman zaman Millî Savunma Bakanlığına arz edilmiş, Millî Savunma Bakanı bu kanun lâyhalarını çekmeccesine atmıştır. Sonra tahsisat da kuvvetlerin durumlarına göre tevzi edilmemiştir. Ordumuzun Hava, Kara, Deniz olmak üzere üç kuvvetimiz vardır. Millî Savunma Bakanı Deniz Kuvvetlerini teftiş ederken, Hava Kuvvetlerini dolayırken, bunların malzemesi, tesisatı daha modern olduğundan, kendisine daha tantanalı karşılama yapılmıştır. Bu karşılama sırasında tahsisatın büyük kısmını Deniz Kuvvetlerinin veya Hava Kuvvetlerinin cazip tekliflerine feda edilmiş, Kara Ordusuna daha az tahsisat ayırmak suretiyle Kara Ordusu, geride bırakılmıştır. Malûmuâlieleridir ki kuvvetler arasında rüchaniyet diye bir şey kalmamıştır. Nitekim Kore'de Amerikalıların dev uçakları, dev tankları varken de yine zaferi süngü sağlamıştır.

Arkadaşlar, Genelkurmay Başkanlığının Başbakanlığa bağlanması konusunda bir misal olarak şunu da arz edeyim ki, ilgili bir tezkereye cevap alamamak da söz konusudur. Bu hususta daha birçok misaller de zikredilebilir. Bu gibi mahzurlar dikkate alınacak olursa Genel-

kurmay Başkanlığının Başbakanlığa bağlanması, Millî Savunma Bakanlığı yerine Başbakanın imzasıyla gönderilecek yazılara daha önem verilir düşüncesi hâkim olmaktadır. Binaenaleyh Başbakanlığa bağlanırsa tesiri büyük olur, daha çabuk yazılırsa cevap verilir. Başbakan imzasıyla gönderilecek yazılara daha çabuk cevapları gelir ve aynı zamanda Genelkurmay'a ait bulunanların zamanında çıkması ve işlerinin aksatılmaması da temin edilmiş olur, denilmektedir.

Millî Müdafaya bağlı olduğu zamanlarda tahsisatın kuvvetler arasında gayrimuntazam dağıtılması ve Genelkurmayın lüzumlu soru ve bilgi taleplerinin aksatılması Millî Savunma Bakanlığının bu teşkilâta lâyikiyle ilgi göstermediğinin delilidir.

Genelkurmay Başkanlığının Başbakanlığa bağlanması bu sebeplerden teklif edilmiştir.

Sayın Şemsettin Günaltay'ın Başbakanlığı zamanında çıkarılan 5398 sayılı Kanunla Genelkurmay Başkanlığı Millî Savunma teşkilâtı içinden alınmışsa da gerekcede bu alınmanın mâna ve medlûlü izah edilmemiştir. Başbakanlığa bağlanması halinde bir umum müdürlük haline getirilebilir ve sâkit devirde denildiği gibi bir şube müdürlüğü muamelesi görür. Bu takdirde nereye bağlanırsa bağlansın durum değişmez. Bu itibarla Başbakanlığa bağlanması şu mahzurları doğurur :

Genelkurmay Başkanlığı Personel ve Lojistik konularında araştırma, geliştirme, tedarik işlerinin tedvirini kendi bünyesinde toplıyamıyacaktır. Genelkurmay Başkanı ordunun hareket, eğitim ve istihbarat konularını çeviren bir makam olarak emrû kumanda zincirini işletmeye çalışırken Kara, Deniz, Hava Kuvvetlerinin bu stratejik ve teknik konuları Başbakanlığa verilmiş olacaktır. Diğer bakanlar da bu konularla ilgili bir çalışma olsa Başbakanlıkta böyle

bir otoritenin kurulmasının mânası olabilir, kurulsada bunların lüzumu yoktur; çünkü Başbakanı sadece bu konuların ana neticeleri lüzum ifade eder. Binaenaleyh Başbakanlığa bağlı Millî Güvenlik Yüksek Kurulu teşkil edildikten ve Genelkurmay Başkanının her zaman fikir ve mütalâaları alındıktan sonra Genelkurmay Başkanlığının ayrıca Başbakanlığa bağlanmasına da lüzum ve zaruret kalmaz. Şayet Genelkurmay Başkanlığını Başbakanlığa bağlarsak Tapu ve Kadastro veya Diyanet İşleri durumuna düşer. Başbakanlığa değil de, Başbakanı bağlarsak nev'i şahsına munhasır garip bir bağlılık olur. Binaenaleyh arkadaşlar Millî Savunma Bakanlığının durumu değişecek, ne bir sıfatı ve ne de bir yetkisi kalacaktır. Bütün bunlar Genelkurmay Başkanlığının işlerinin yürütülmesi içindir. Eğer Millî Savunma Bakanlığınca müdahale edilemeyecek yetkilerle tehz edilirse Genelkurmay Başkanının Millî Savunma Bakanlığı Teşkilâtı içinde kalması daha doğru olur kanaatindeyim.

Millî Savunma Bakanlığı teşkilâtı içinde bulunmasında bir mahzur yok. Esas olan cihet; uzun müddet Genelkurmayda müşavirlik yapmış bulunan bir arkadaşınız olarak konuşuyorum ki, bizim Millî Savunma Bakanlığı Komisyonundan, bendenizden, Genelkurmay İkinci Başkanından ve Millî Savunma Bakanından kurulmuş olan bir kuruldanda Anayasa Komisyonu hiçbir mütalâa sormamıştır. Bu hususta bizim de mütalâamız alınmak üzere bir ricada bulunacağım; bu madde ve sonra gelecek olan madde Millî Savunma Bakanlığı Komisyonuna geriverilsin ve bundan sonra tekrar müzakere edilsin efendim.

BAŞKAN — Komisyon.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ EMİN PAKSÜT — Muhterem arkadaşlarım; müzakeresi devam eden bu madde hakkında Anayasa Komisyonunun nasıl çalıştığını, nasıl böyle bir formül bulunduğunu ve nasıl temel görüşlere vardığını arz etmek istiyorum. Çünkü, son defa konuşmuş olan arkadaşımız, bu konuda, bu görüşte komisyonun bigâne kaldığını ifade buyurdu. Gerçek durum şudur. Arkadaşlar, sizin itimatınızla vazifeye başlıyan Anayasa Komisyonu, 157 sayılı Kanunun muhtevasına, yemin formülüne uygun olarak, demokratik nizama gitmek için bu Anayasa tasarısını hazırlamıştır.

Demokratik nizama uymıyan bir tasarı, hissiyatımıza, yeminimize direktifimize uymıyan, 157 sayılı Kanun vâz'ının, Millî Birlik Komitesinin hissiyatına uymıyan bir tasarı olur.

Büyük Millet Meclisinin üstünde müstakil bir kuvvetin olması aklımızın kenarından bile geçmemiştir. Millî iradenin tecelli ettiği Büyük Millet Meclisine hesap vermeyi ilkesini, her kuvvetin üstünde kabul ettik. Bu bakımdan huzuruza millî hükümlerle ve görüşünüze uymıyan bir tasarı gelemezdi. Modern Devlet anlayışı, mesuliyet anlayışı içinde Genelkurmayın bağlantısı nerede olsun diye mesele Anayasa Komisyonunda mevzuubahs oldu. Kurucu Meclisin sinesinde vazife almış bütün değerli meslek ve ihtisas erbabından bu mevzu üzerinde kendileriyle konuşmak mümkün olan arkadaşlardan, Kurucu Meclisin sinesindeki arkadaşlardan alınmış mütalâaların muhassıla olarak bir muhassalası olarak bu formülü huzuruza getirdik. Şimdi cereyan eden müzakerelerin ışığı altında Anayasa Komisyonumuz getirdiği formülün bu memleketin muhtacolduğu yegâne formül bu formül olduğu ve bunun üstünde bir formül bulunmadığı düşüncesinde değildir, Muşır değildir. Karar, sizin reylerinizle taayyün edecektir, Kurucu Meclisin reyleriyle taayyün edecektir, sonunda milletin reyleriyle taayyün edecektir. (Alkışlar)

NECİP SAN — Genelkurmay Başkanlığının bağlantı mevzuunun önem kazandığı şu anda benim maddenin diğer fıkraları üzerinde söz almam garip olacak. Fakat teknik bir arkadaşınız olarak bunlara temas etmeden geçemeyeceğim.

109 uncu maddenin birinci fıkrası; Başkomutanlığın T. B. M. M. nin mânevi varlığından ayrılmıyacağını ve Cumhurbaşkanı tarafından temsil olunacağını belirtiyor. Bu hüküm karşısında bir hususun açıklanmasını istihhan edeceğim, sonra da Başkomutanlık müessesesi ve terimi hakkında görüşümü arz ile bir teklifte bulunacağım.

Komisyonun aydınlatılmasına muhtac olan husus şu: Başkomutanlık bir yürütme işidir. Halbuki tasarının 5 nci maddesi ile Meclise sadece yasama yetkisi bırakılmıştır. Bu madde muvacehesinde Başkomutanlığın Mecliste kalması mümkün mü? Gerçi mânevi varlığından ayrılmaz demekle sarih olarak bir yetki veriliyor sayılmaz.

Ama madde böyle bir yetki vermiyorsa bir şey de sağlamıyor demektir. Bu hükmün eski Anayasada mevcud olduğu için yenisine getirilmiş olduğunu tahmin ediyorum. Fakat 1924 Anayasasına bu hükmü getiren şartlar ile bugünkü durum arasında çok fark vardır. O zaman günün şartları dolayısıyla o hüküm lâzımdır. Bugün ise lüzumsuzdur. Komisyon ve Yüksek Heyetiniz Başkomutanlığın Meclisin mânevi varlığında kalmasını 5 ne madde ile bağdaşabiliyorsa bir şey diyeceğim yok. Fakat bağdaşmıyorsa maddeden bu hükmün çıkarılmasını teklif edeceğim.

Başkomutanlık ve müessese terimine gelince:

2 ne fıkra da bir Silâhlı Kuvvetler Komutanlığı müessesesi var. Bunun vazifesi bütün Silâhlı Kuvvetlere kumanda etmektir. Bugünkü anlamda Başkomutanın da vazifesi aynıdır. Başka bir makam, başka yetki, başka görev yoktur. Belki ittifaqlarda bir Başkomutanlık bahis konusu olur. O da bu maddede bahis konusu olacak iş değil.

Ama Devlet Başkanına, temsil mülâhazası, formel âmiller ve sair mülâhazalarla bir «Başkomandanlık» unvanı verilmek isteniyorsa buna «Silâhlı Kuvvetler Başkomutanlığı» denmelidir.

2 ne fıkra da «Silâhlı Kuvvetlerin Komutanı barışta Genelkurmay Başkanına, savaşta Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine Cumhurbaşkanınca atanacak kimseye verilir» demiyor.

Bu ifade zihinlere derhal şu soruları getiriyor:

1. Savaşta mutlaka yeni bir Silâhlı Kuvvetler Komutanı tâyin edilecek mi, yoksa lüzumu hâlinde mi bu yola gidilecek,

İkinci soru : Hükümet mutlaklır veya değildir. Fakat savaşta yeni bir tâyin yapıldı. Genelkurmay Başkanı Başkanlığa devam edecek de, Silâhlı Kuvvetler Komutanı onun üstünde bir Başkomutan gibi ve ayrı bir karargâhla mı görev yapacak, yoksa Genelkurmay Başkanı çekilecek, Başkanlığı da Silâhlı Kuvvetler Komutanı mı deruhte edecek.

Şimdi bu soruların müspet ve menfi cevaplarına göre hâsıl olacak durumları müsaade buyurursanız gözler önüne sermiye çalışacağım:

Birinci soruya, evet savaşta mutlaka yeni bir Silâhlı Kuvvetler Komutanı tâyin edilecek denirse bunun çok mahzurları var sayın arkadaşlarım. Zira barışta kuvvetleri savaş için hazırlı-

yan karargâhın başında bulunmuş işlere nüfuz etmiş, arkadaşlarını tanımış bir zat var. Derken harb oldu diye adeta işleri bozmak için yapılıyor gibi, Silâhlı Kuvvetler Komutanını değiştirmek doğru değildir. Ama savaşta lüzumu hâlinde başka birini Silâhlı Kuvvetlerin başına getirmek kastediliyorsa o zaman fıkraya savaşta kelimesinden sonra «gerçekirse» tâbirini koymak icabeder ve fıkraya şöyle olur.

«Silâhlı Kuvvetlerin Komutanı, barışta Genelkurmay Başkanına, savaşta, gerçekirse Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine, Cumhurbaşkanınca atanacak kimseye verilir»

Zihni yoran ikinci mesele de şu idi :

Savaşta yeni bir Silâhlı Kuvvetler Komutanının tâyini halinde Genelkurmay Başkanının durumu ne olacak? Burada arkadaşlar Anayasanın müzakeresi sırasında şahısların personel durumu endişesiyle hareket ettiğim zannedilmez tabii. Bu yurt savunmasıyla ilgilidir de o sebeple temas ederek maddeye vuzuh vermiye çalışmak istiyorum.

Kanaatime göre komisyon Genelkurmay Başkanının Başbakanlıktan ayrılmasını kastedmemiştir. Zira tahmin ediyorum ki, komisyon; yeni bir Silâhlı Kuvvetler Komutanı tâyininden sonra yurt savunması gerektiriyorsa Genelkurmay Başkanının gerektiği kadar yerinde kalmasını zaruri sayar. Komisyon hakikaten böyle düşünüyorsa zapta geçmesi için evvelâ bu hususu açıklamasını rica edeceğim. Ondan sonra da bütün bu hususların ayrı bir kanun hükmüne bağlanmadan doğru işlenmesi mümkün olmayacağı için fıkraya bir cümle eklenmesini teklif edeceğim. O da şudur: «Barış ve savaşta Genelkurmay Başkanlığı ve Silâhlı Kuvvetler Komutanının görev ve yetkilerinin ne olacağı kanunla gösterilir» Bu taktirde üçüncü fıkra da bulunan ve sadece Genelkurmay Başkanlığına münhasır olan «kanunla gösterilir» cümlesinin çıkarılması uygun olur.

3. Fıkra, Genelkurmay Başkanlığını Başbakanlığa bağlıyor. Eğer bu hüküm tasvibe mazhar olursa ben de severek katılırım. Ancak bir kayıtla sayın arkadaşlarım. O da şu:

O taktirde Genelkurmay Başkanlığı bâzi yetki ve görevlerle Başbakanlığa bağlanırken Millî Savunma Bakanlığı birtakım başka yetki ve görevlerle ayrı bir teşekkül olarak kalmamalıdır. Bu hal

yurt savunmasını tehlikeye sokar. Böyle iki ayrı başa bağlılık (1924 den 1949) a kadar (25) sene tecrübe edilmiştir. O devrede Millî Savunma hizmetleri ifa olunamamış ve siyasi sorumluluk tahakkuk ettirilememiştir. Bunun yüzlerce misali var arkadaşlarım. Ama açık oturum bunların arzına müsait değil. Gerçi tek başa bağlılık devresinde de Millî Savunma hizmetleri yapılamadı, keza Millî Savunmanın siyasi sorumluluğu da tahakkuk ettirilemedi. Ama onun kusuru bağlantıda değil şahıslardadır.

O sebeple arkadaşlar şunu arz ediyorum: Genelkurmay Başkanlığının Başbakanlığa bağlanmasını kabul ederseniz lütuf buyurun Millî Savunma Bakanlığını da lâğvederek şimdiki Savunma Bakanlığı Müsteşarlığı teşkilâtını bir müsteşarlık halinde Başbakanlığa bağlayın. Ancak bu suretledir ki, Millî Savunmanın üç hizmeti bir başta birleştirilmiş ve yurt savunması emniyet altına alınmış olur.

Bunun başka memleketlerde bazı örnekleri vardır. Fransa o meyandadır.

BAŞKAN — Müddetiniz dolmuştur, efendim.

Alp Kuran, buyurunuz.

ALP KURAN — Sayın ve çok değerli Komisyon Sözcüsü, burada yaptığımız yemine uygun olarak, demokratik bir nizamın Anayasasını yapmakla vazifeli bulunduğumuzu büyük bir isabetle belirtti. Anayasanın tamamen demokratik esaslara uygun olması lâzım geldiğini ileri sürdü. Kendileriyle tamamen aynı kanaattayım. Ben de bugüne kadar yaptığım konuşmalarda daıma aynı tezi savundum, Türk Devletinin başka bir şekilde yaşama şansına sahibolamayacağına ben de kaaniim.

Ancak, bu sözcü arkadaşımız, akşam tatilinden evvel konuşan çok değerli bir arkadaşımız, hukuk sahasında bir ilim otoritesi olan Sayın Giritli sanki demokrasiye aykırı fikirler ileri sürmüş, sanki demokrasiye karşı imiş gibi bir ifade bulundu. Bu sözcü arkadaşımıza, Türkiye'de demokrasinin ve hukuk Devletinin gerçekleştirilmesi için Sayın Giritli'nin kendilerinden daha az çalışmadığını ve son eserinin isminin «Demokrasi Yolunda» olduğunu hatırlatmayı bir vazife bilirim.

Yeni bir Anayasa yaparken, tamamen demokratik zihniyet ve davranış içersinde kalmak şartıyla, Sayın Giritli'nin ileri sürdüğü mütalâa ve mülâhazaları göz önünde tutmak ve kaale almak

suretiyle de demokratik bir Anayasa, Anayasa yapmak kanaatimizce mümkün bulunmaktadır.

Burada, bu madde konuşulurken, Sayın Giritli hariç, daha ziyade Genelkurmay Başkanlığının hangi makama bağlanacağı, bağlanması gerektiği hususu üzerinde durulmuştur.

Bu hususta, İstanbul'da hazırlanan Öntasarı, Genelkurmay Başkanlığını Cumhurbaşkanlığına bağlı bir makam olarak ihdas etmişti. Kanaatimizce, Genelkurmay Başkanlığının bu şekilde, sorumsuz bir makam olan Cumhurbaşkanlığına bağlanması demokrasi ve âmme hukuku prensipleri bakımından doğru bir keyfiyet olmaz. Çünkü her vazife ve yetkinin karşısında bir mesuliyet bulunması gerekir. Binaenaleyh, Genelkurmay Başkanlığının, sorumsuz bir makam olan Cumhurbaşkanlığından alınarak, sorumlu bir makama bağlanması demokrasi ve hukuk prensipleri bakımından zaruridir. Huzurunuzdaki tasarıda, bu husus gerçekleştirilmiştir.

Ancak, elimizdeki tasarıda görüldüğü üzere Genelkurmay Başkanlığının Başbakanlığa bağlanması, fiiliyatta, zannediyorum ki, Genelkurmay Başkanlığının durumunu takviye edecek değil, aksine zayıflatacaktır.

Başbakan, Hükümeti temsil ettiğine, Heyeti Vekilenin bütün işleriyle ilgilenmesi gerektiğine göre, hiç şüphe yoktur ki, ordunun bütün ihtiyaçlarıyla ve bütün teferruat ile ve yapılması icâbeden bütün işlerle tek başına meşgul olamayacak, ve bu suretle bütün mesaisini orduya hasredemeyecektir. Ve bu sebeple yapılan her işten onu mesul tutmak mümkün olmayacaktır. Bu bakımdan, Genel Kurmay Başkanlığının Millî Savunma Bakanlığına bağlanması ile, hem siyasi mesuliyet daha iyi tebellür edecek, hem de ordunun işleri ve ihtiyaçları ile daha yakından ilgilenmek imkânı sağlanacaktır, zannediyorum. Genelkurmay Başkanlığı Başbakanlığa bağlandığı takdirde, Sayın Necip San'ın söylediği gibi, belki zaruret icabı, daha iyi bir müesseseye bağlıyoruz derken, belki müsteşarlığa bağlamak gibi, eskiden daha ileriye gidelim derken daha geriye gitmiş olacağız. Bu bakımdan, Millî Savunma Bakanlığına bağlanması daha munasip olacağı kanaatindeyim. Fakat asıl mesele Sayın Giritli'nin de belirttiği gibi bu değildir. Asıl mesele Genelkurmay Başkanının nasıl seçileceğidir. Ordunun bugün kendi kendine sorduğu soru budur. Bu ordunun başına bir daha bir Erdelhun gele-

cek midir? Ordu, Yüksek Heyetiniz yeni Anayasa yaparken, sorunun cevabını haklı olarak beklemektedir. Ordu yarımı düşünüyor. Biz ihtimal vermiyoruz ama, kötü bir zihniyetli iktidar kötü yollara gidebilir. Diktatörlüğe sapmak isteyebilir. 27 Mayıs İnkılabını göz önünde tutmak suretiyle, bir iktidar, ordu endişesinden kurtulmak için her şeyden evvel orduyu za'fa uğratmak, kendisine körü körüne tâbi olacak şahısları Genelkurmay Başkanı seçmek temayülünde bulunabilir. Bunu önlemek için son yılların acı tecrübesi karşısında, Genelkurmay Başkanı seçiminde demokratik esasları ihmal etmeksizin, bir usul bulmak mümkün müdür, değil midir? Bunu araştırmak mecburiyetindeyiz. Nitekim, son yılların acı tecrübeleri göz önünde tutularak hazırlanan İstanbul İlim Heyetinin Öntasarısının 126 nci maddesinde, bu hususta, bir usul derpiş edilmiştir. Bu usule göre, bir Askerî Şûra tesis edilmiş ve Silâhlı Kuvvetler Komutanının bu Yüksek Askerî Şûraca gösterilecek üç aday arasından, Cumhurbaşkanınca tâyin edilmesi kabul edilmiştir. Gerçi usule taraftar değiliz ve buna katılmıyoruz. Fakat, Sayın Giritli'nin işaret ettiği gibi, yeni Anayasamızda düşük iktidar zamanında tahribedilen her müesseseye bir teminat müessesesi getirilirken, ordunun durumunu da hiç olmazsa asgari bir teminat müessesesine istinad ettirmek mecburiyetindeyiz. Şahsan, konuştuğumuz maddenin, 109 ncu maddenin 108 nci maddeden sonra gelmesinin de, bizi buna icbar ettiğine kaaniim.

Nitekim, 108 nci madde, siyasi partilere ve siyasi iktidarlara karşı yeni Anayasada beslenen itimatsızlığın açık bir delili ve ispatı halinde, seçim işlerinin yürütülmesi ve denetilmesi yetkisi tamamen bağımsız mahkemelere bırakılmış bulunmasına rağmen, ayrıca seçimlerde güvenliği sağlamak amacıyla bir de Koalisyon Kabinesi kurulmasını derpiş etmiştir.

Şimdi, siyasi iktidarlara karşı Anayasa Mahkemesiyle, Koalisyon Kabinesiyle ve diğer birçok müessese ve müeyyideleriyle itimatsızlığın ifadesi olan bu Anayasada, Giritli arkadaşımızın arz ettiği bir tutum yeniden tahassül edebilir ihtimali karşısında, Türk Ordusunun başına elbette bir Erdelhun gelmemesini sağlayacak tedbiri, demokratik esaslarla tamamen bağdaşacak şekilde, bulup almak lâzımdır. Bu konuda, tamamen demokratik esaslarla bağdaşacak şekilde, ki daima söyle-

diğim budur, birtakım teminat müesseseleri ihdas etmek mecburiyetindeyiz.

İstanbul Öntasarısında getirilen teminat ve usule katılmıyorum. Çünkü, orada Genelkurmay Başkanını Hükümet değil, neticede doğrudan doğruya ordu tâyin etmekte, Silâhlı Kuvvetler Komutanı Hükümet karşısında âdeta bağımsız hale getirilmekte, bu suretle iki başlı bir varlık, iki başlı bir Devlet yaratılmaktadır. Tabiiatta iki başlı olan her şey ise bir ucubedir. Bunu kabule imkân yoktur. Öntasarıda Genelkurmay Başkanlığını, Devlet içinde Devlet olacak bir şekilde düzenlenmiştir. Her hangi bir Devlette ve bilhassa demokratik bir rejimde, bir kuvvetler hiyerarsisinin bulunması, herkesin ve nihai olarak Hükümetin millî iradeye tâbi olması gerekir. İşte bu prensibi gerçekleştirmek suretiyle ordunun statüsü itibariyle teminat sağlayacak şekilde bir formül bulmak durumundayız. Bunun için de bu husus üzerinde durmak lâzımdır. Bunu sağlamak için, kanaatimece, İstanbul Öntasarısında ihdas edilen Yüksek Askerî Şûrayı bu tasarıya ithal edebiliriz. Bundan sonra da, hem Yüksek Askerî Şûranın ve ordunun siyasi mülâhazaların dışında kalmasını temin edebilir, hem de Genelkurmay Başkanlığının sorumlu bir makam olan ve millî iradeyi temsil eden Hükümete bağıyabiliriz.

Bendeniz bunun için bir formül düşünülmesini istiyorum. Meselâ, subayların generalliğe terfilerini, özlük işlerini yürütecek Yüksek Askerî Şûra ihdas edilsin. Bu şûranın bir kısım üyelerinin de hazır bulunacağı bir toplantıda mesele Bakanlar Kurulunda tezekkür edilsin, Genelkurmay Başkanlığı hakkında bir karara varılsın. Nihai karar Bakanlar Kurulunda ve bu kanalla Millî Savunma Bakanlığında olsun ve Bakan Meclis huzurunda da mesul olsun. Bendeniz teklifin bütün teferruatını tek başına çıkaracak değilim. Zannediyorum ki, Yüksek Meclisiniz mutlak surette ordunun sorusunun cevabını vermek mecburiyetindedir. Bu bakımdan oturalım, düşünelim, demokrasi rejimini zedelemeyen bir neticeye varalım. (Teklif et sesleri) Bendenizin teklifi şu, İsmet Giritli arkadaşımınla birlikte bir önerge verdik. Maddeyi komisyona verelim, tekrar tezekkür edilsin. Bunların demokratik nizam içinde halledileceğine kaaniim. Emrederlerse biz de katılırız.

Ayrıca Yüksek Askerî Şûranın ihdasının kabulünün zaruri olacağına kaani olarak bu hususta da bir takrir takdim etmiş bulunuyorum. Marulatom bundan ibarettir.

BAŞKAN — Komisyon.

KOMİSYON SOZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Muhterem arkadaşlar, çok mühim bir mesele üzerinde konuşmaktayız. Bu sebeple sabırlı olalım ve hissi sözlere mümkün olduğu kadar yer vermiyelim. Birbirimizi iyice anlayalım ve sui tefehhümlere imkân bırakmayalım.

Bu konuda daha evvel konuşan birçok değerli arkadaşlarımız - ki bir kısmı generallerimizdir - meseleyi büyük bir hassasiyetle ele aldılar. Kendilerinin görüşlerini ve hislerini anlamamıza imkân yoktur. Ne gibi tecrübeler geçirildiğini, orduda belli bir devrede ne gibi hâdiseler cereyan ettiğini çoğumuz biliyoruz. Onlar ordunun içinde bulunan generaller olarak çok daha fazla şeylere vâkıf olduklarından, daha fazla müteessirdirler. Bunu anlamamak imkânsız; bu anlayışı bütün Kurucu Meclis ve Temsilciler Meclisi üyelerinin göstereceğinde hiç şüphe yoktur. Fakat meseleyi, her şeye rağmen, hissiyattan tamamen uzak ve bir Anayasa meselesi olarak ele almak mecburiyetindeyiz.

Arkadaşlar, Türk Ordusunu sevmek ve onu kalbimizin en mutena yerine koymak başka, orduyu Anayasada demokrasiyle uygun olmayan bir yere yerleştirmek yine başkadır. Komisyonumuzun bu konudaki fikrî faaliyeti, birbiriyle çatışabilen iki temayülü bağdaştırma istikametinde kendisini göstermiştir; bir taraftan geçmiş hâdiseleri göz önünde bulundurarak, onların yarattığı hissiyatı nazarı itibara almak; diğer taraftan da, hislerin ve tepkilerin gerektirdiği istisnai adımları atar, olağanüstü ve bize has tedbirleri alırken, kaide ve prensipler aleyhine yapılacak tâvizlerde ulaşılabilecek sonucun, demokrasi çerçevesi içinde kalmasını sağlamak! Ordumuzun en büyük tarihî vazifelerinden birini yerine getirdiğini hepimiz kabul etmekteyiz; ve onun gösterdiği idealisliğin ve ağır başlığın hayranıyız. Fakat ordumuzun, Devlet teşkilâtı içindeki yerini, Anayasadaki bağını, soğuk kanlılıkla ve objektif ölçülere göre tesbit ederken, demokratik prensiplerin gizdiği çerçeve içinde kalmaya mecburuz. Bu sebeple de, orduya nev'î şahsına münhasır özel bir bağlan-

tı ve mevki sağlarken, önünde duracağımız bir engül vardır. İşte komisyonun bulduğu hal sureti, bu mahiyettedir. Başbakanlığa bağlanmasını veya Millî Savunma Bakanlığına bağlanmasını diye düşünmek mümkündür. Başbakanlığa bağlanmasında, daha ziyade psikolojik faydalar mülâhaza edilmiştir. Geçen hâdiseler muvacehesinde, bunu anlamak mümkündür. Ve kaide-lerden bu kadarek bir ayrılış, özel şartların tecviz edebileceği tavizler olarak kabul edilmek gerekir. Fakat daha da ileri giderek, Genelkurmay Başkanının tâyini meselesinde, millî iradenin mümessili olan Meclise karşı sorumlu bir Başbakanın rolünü hemen hemen ortadan kaldıran ve kendisinin ordu tarafından serbestçe tâyin edilmesini kabul eden hal sureti, demokratik nizam ile telif edilemez. Ordunun böylece adetâ muhtar hale gelmesini Hâkimler Şûrasının veya üniversitenin durumu ile mukayese etmek, aslâ doğru değildir. Mahkemenin istiklâli, kuvvetler ayrılığı esasının zaruri bir neticesidir. Yargı, ayrı bir kuvvet olarak tanınmadıkça, hâkimlerin bağımsızlıkları sağlanmadıkça, kendilerinden beklenen görevi yerine getirmelerine, vazifelerinin mahiyeti bakımından imkân yoktur. Fakat parlamenter sistemi kabul etmiş bir demokraside, parlâmentoya karşı sorumlu olan icra kuvvetinden müstakil bir Genelkurmay Başkanlığını, yani böyle «Muhtar bir ordu»yu kabul edecek olursak, bu hal suretinin demokrasi prensipleri ile bağdaşamayacağını itiraf etmek gerektir. Binaenaleyh Genelkurmay Başkanının tâyini meselesi, mahkemelerin istiklâline veya üniversitenin muhtariyetine benzetilemez. Herhangi bir demokraside böyle bir hüküm yoktur. Başka demokratik memleketlerde dahi bulunmayan ve umumî prensiple bağdaşmayan bir hal suretini, ne yüzyıllardır demokrasi mücadelesi yapan milletimiz, ne bizzat - şu İnkılâbî demokrasi için yapmış olan - ordu ve ne de yüksek heyetiniz kabul edebilir.

Bu arada komisyon sözcüsü olarak, muhterem generalin dokunduğu bir noktayı tavih etmek isterim. Dediler ki, bu projede Millî Müdafaa'ya az yer verilmiş, hattâ askerlik mükellefiyeti Anayasada ilân edilmemiştir. Bu görüş bizi üzmüştür. Zira, 58 nci maddede kullandığımız formülün iyi ve yerinde olduğu kanaatindeyiz.

Muhterem Egeli izah ettiler. Eğer formülden yanlış bir mâna çıkıyorsa - ki biz çıkmadığı, çıkmaması gerektiği kanaatindeyiz - maddenin ifadesi üzerinde durulur; ikinci müzakerede bunun düzeltilmesi yoluna gidilir. Askerî mükellefiyete Anayasada yer verilmemesi gibi bir düşünce, asla kafamızın köşesinden bile geçmemiştir. Böyle bir şey, hiçbir zaman bahis konusu değildir.

Arkadaşlar, sözlerime son vermeden şunu da arz edeyim ki, demokrasi zor bir rejimdir. Demokrasi, ya tüm olarak kabul edilir, yahutta reddedilmiş sayılır. Demokratik prensiplere uygun bir hal suretinin, meselâ Ordu ve Genelkurmay Başkanlığı konusunda kabul edilmiş demokrasi esaslarına uygun bir hal suretinin bir Erdelhun'un yaratılmasıyla ilgisi yoktur. Tam aksine, demokrasinin tüm olarak, yani bütün müesseseleriyle kabul edilmemiş olmasıdır ki, bu gibi kişilerin türemesine sebeb olmuştur.

Menderes'in «Sabık olmayacağım» kararını verdiği günden sonradır ki, müesseseler çökerilmeye ve çökmeye başlamıştır. Demokrasiden uzaklaşmaya karar verildiği içindir ki, ve demokrasinin bütün müesseseleri, (Meclis mürakabesi, basını ve mahkemeleri ile) işliyemez hale getirdiği içindir ki, Ordunun başına da bir Erdelhun'u getirmek mümkün olabilmıştır. Eğer demokrasi gerçek muhtevası ile mevcud olsaydı, ne sivil idare ve ne de Ordumuzun idaresi bu hale düşmezdi.

Anayasa tasarısı, bugün Başbakan olan bir kimsenin, yarın istemese de muhalefet lideri haline düşebilmesi için gereken bütün hükümleri tedvin etmiştir. Yeni Anayasaya göre, seçimi kaybeden bir kimsenin seçimlerden sonra iş başında kalması imkânı var mıdır? İktidara gelecek parti liderinin, yarın muhalefet lideri durumuna düşmesi mukadder olunca, yani sabık olmama sevdasına kapılma imkânı kalmazsa, bir Başbakanın, Erdelhun gibi halk kütlelerine ateş açtıracak bir kukla Kurmaybaşkanı arayıp bulmakta, ne gibi menfaati olabilir? Zira demokrasi yerleşince, o ateş, o kurşunlar, yarın muhalefete düşecek kendilerinin üzerine açılacaktır. Demek oluyor ki, demokrasiyi kabul ettiğimiz andan itibaren, bu endişelerin yüzde doksan dokuzu ortadan kalkacaktır. Demokrasinin bağımsız mahkemeleri vardır. Meclisleri mürakabesi vardır, basını vardır. Yeni Anayasamız-

la bu müesseseler tam bir surette kurulduktan ve devamları sağlandıktan sonra, artık hâlâ aynı endişelerin içinde bulunmak doğru değildir. Evet tekrar ediyorum : Demokratik müesseselerin kurulmasıyla, dâvanın yüzde doksanı halledilmiştir.

Ordunun Anayasadaki yerinin demokrasi esaslarına uygun olması lüzumu hakkında saatlerce konuşulabilir. Fakat zaten sizlerce de bir bedahat olarak kabul edilen bu hakikat üzerinde, uzun uzadıya durmak için sebep yoktur. Mâruzatıma, en eski ve en yeni iki demokratik vesikadan cümleler okumak suretiyle son vereceğim. Hepinizce malûmdur ki, bugünkü mânada demokrasinin en eski vesikası 1776 tarihli Vircinya İnsan Hakları Beyannamesidir. İşte bu Beyannamenin 13 ncu kesiminin son cümlesinde aynen şöyledir denilmektedir :

«Her halükârda askerî kuvvet, kesin surette sivil idareye tâbi olacaktır». Demokrasi esasları, bütün Devlet gücünün milli iradeye ve onun mümessillerine tâbi olmasını gerektirir de ondan. Yeni Anayasalardan birçok misaller vermek yoluna gitmiyorum. Sadece 1947 İtalyan Anayasasının 52 nci maddesinin son cümlesini nakletmekle yetineceğim : «Silâhlı kuvvetlerin nizam ve teşkilâtı, Cumhuriyetin demokratik ruhuna uyar». İşte Türk demokrasisini yeniden ve sağlam temeller üzerine kurmak gayesine yönelmiş olan yeni Anayasamız da, orduya en yüksek yeri vermek, fakat onu demokrasinin ruhuna uygun bir teşkilât içerisine yerleştirmek, onun Devlet mekanizması içindeki bağlantısını, demokrasi ile bağdaşabilir bir surette düzenlemek zorundadır. Yoksa, Devlet içinde devlet yaratacak bir hal sureti kabul edilirse, bizzat ordunun kuvveti ortadan kalkar; ordunun siyaset içine düşmesine ve nihayet memleketin felâketine sebeb olunur. Bunu ise, ne bu memlekete demokrasiyi getirmeyi vadetmiş ordu ister, ne de demokratik rejime yemin etmiş olan sizler kabul edebilirsiniz. (Alkışlar)

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Muhterem arkadaşlar, Komisyon sözcüleri huzurunuzu daimî olarak işgal ediyorlar. Mevzuubahsolan meselede ileriye sürülen mütalâaları cevaplandırmak ve komisyonun getirmiş olduğu metnin ne gibi bir ruh taşıdığını ifade etmek ve bu ruh muvacehesinde şu veya bu istikamet-

te maddenin tadilini teklif eden arkadaşlar karşısında ne düşündüğümüzü de arz etmek kaçınılma^z bir vazifedir. Muhterem arkadaşlar, evvelâ bir Anayasa sistemi içinde Millî Savunmanın ve Millî Savunmanın esaslı unsurlarından biri olan silâhlı kuvvetlerin ne gibi bir yeri bulunduğu na temas etmek isterim. Evvelâ şu kadarını söyleyeyim ki, Devletin millî hayatını koruyan millî hayatını inkişaf ettiren, millî hayatını müdafaa eden çeşitli devlet hizmetlerinden hiçbirisi kuvvetler hariç bir Anayasa içinde, Devletin esas bünyesi itibariyle özel bir tanzime tâbi tutulmuş değildir. Meselâ, Ticaret Bakanlığının veya Millî Eğitim Bakanlığının bünye ve görevleri gösterilmiş değildir. Şüphesiz bu şekilde silâhlı kuvvetlerin burada yer almasını bir sebebi olması lâzımgelir. Bunun sebebi, Silâhlı Kuvvetlerin Devletin başında mütalâa edilmesidir.

Bu böyle olduğuna göre, arkadaşlarımın, Genelkurmay Başkanlığı ve Silâhlı Kuvvetler Komutanlığının bir organca seçilmek hususundaki düşüncelerine cevap vermek isterim.

Arkadaşlarım, İstanbul tasarısı neyama Devlet bünyesini teşkil eden Devletin her unsurunu teker teker müstakil kılmış, Maarif Heyetini bir tarafa, idare heyetini bir tarafa ayırmış, silâhlı kuvvetlerini Devletin unsuru olmaktan ayıran bunların cümlesini ayrı ayrı baraj halinde ayrı ayrı Cumhurbaşkanlığı müessesesine bağlamıştır.

Tetkik edilecek olursa huzurunuzda takdim edilen tasarının ise bununla alâkalı olmadığı görülür. Diğerinde Devletin Silâhlı Kuvvetleri Reiscumhurun bir organı haline getirilmiştir.

Devletin bütünlüğü Anayasa içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde tecelli ediyor. Bu bakımdan tasarılar karşılaştırılarak, falan tasarıda vardır, diğerinde niye yoktur demek... Bu mümkün değildir.

Şimdi arkadaşlarım, kumandanlardan, büyük kumandanlardan bir heyet seçsin, diyorlar. Muhterem arkadaşlar, kumandanların seçimle iş başına geldikleri devir, tarihin çok eski zamanlarında kalmıştır. Devletin bütünlüğünden ayrı olarak bir kumandan seçilmesi ne mümkündür, ne mutasavverdir. Ne de 20 nci Asrın ikinci yarısında kabule şayandır. Kaldı ki, bunun hizmetin icapları ile bağdaşabileceği de şüphelidir. Bir hizmetin kanunlar muvacehesinde ye-

rine getirilmesi esastır. Böyle olduğu için bölük kumandanını, bölüğün erleri seçmezler. Tabur kumandanını bölük kumandanları toplanıp seçmezler. Kumandanı, Kuvvetler Kumandanları bir araya gelip seçemezler. Çünkü, böyle bir ordunun disiplinli bulunduğu bahsetmek mümkün değildir. Çünkü, Kuvvetler Kumandanlarından rey alacak bir Başkumandan kendisine âmir olacak. Bunların reyini alabilmek için onlara sempatik görünmek mecburiyetindedir. Hele bâzı arkadaşların bahsettiği gibi müddetin uzatılması bahis mevzuu olduğunda, Türk Ordusunun en üst makamında oturmakta olan Kuvvet Kumandanları hizmet icabı emir vermek yerine, 2 sene, 4 sene daha seçilebilir miyiz, diye, tekrar seçilmeye mâtuf arzularının doğurabileceği zaıflar gösterirler. Politikada zerrece yeri olmayan ordu bünyesinde altların üstleri seçmesi ve üstlerin de altlara karşı bir takım zaıflarla mâlûl olmalarını intaceder. Bu Türk Ordusunu kurtaramaz arkadaşlar.

Muhterem arkadaşlarım, değişen şartlardan ve Anayasa hukukunda meydana gelen tekâmüllerden İsmet Giritli arkadaşımız bahsettiler. Demin Komisyon Sözcüsü Muammer Aksoy arkadaşımız da buna temas ettiler. Yüksek Hâkimler Şûrası; hâkimler aşında bu organların bir politika yürütmesi bahis konusu olmadığına göre; hâkimler için önüne kim gelirse gelsin, şeriatın kestiği parmak acımaz, fetvasınca. Devlet gelsin, şahıs gelsin, aynı eşit muameleyi takibetmek icabedecektir. Bu da siyasete girmesine mâni olmak için konmuş bir hükümdür. Bir üniversite muhtariyetine doğru gidiliyor. Niçin, fikrini beyan eden hocanın istediği gibi konuşabilmesini temin içindir.

Türk Silâhlı Kuvvetlerinin ananesi, Ordunun ananesi istediği gibi hareket etmek ve meşru yollarla iş başına gelmiş demokrasi rejimi içinde bir iktidar değil, kendi politikasının esaslarını takibetmiştir. Başında bulunan ve millî iradeyi temsilen seçimler kanaliyle gelen ve temerküz eden bir politika meşru bir politika olduğu için elinde bulunduracağı güçlü silâhlarla, kendi şerefi ile vazifesini yürütmektir. Teminat. Neyin teminatı? Orduyu, Yüksek Hâkimler Şûrası gibi Devlet içinde bağımsız bir hale getirmek mi? Böyle bir şey Türk Ordusunun gelenekleriyle bağdaşamaz. Türk Ordusunun subayları, Cenubi Amerika Devletleri-

nin subayları gibi değildir. Türk Ordusu, bıçak kemiğe dayandığı zaman savaştan bir kuvvettir. Ama ancak ve ancak savaştan bir kuvvettir. Bunu iyi bilmek lâzımdır. (Şiddetli alkışlar)

Muhterem arkadaşlar, bunu böylece tesbit ettikten sonra, Silâhlı Kuvvetlerin nereye bağlanacağı meselesi tamamiyle teknik bir mesele olarak karşımıza çıkar. Bu hususun hiçbir siyasi tarafı, hiçbir hassasiyet uyandıracak tarafı yoktur. İtiraf edeyim ki, böyle bir meselede, Silâhlı Kuvvetlerin nereye bağlanması hususunda en yetkili şahıslar nâçiz komisyon üyeleri değildir. Ve böyle olduğu içindir ki, mümkün olduğu kadar geniş bir şekilde bu hususta bilgisi olan arkadaşlarımızla görüşmek istedik. Emin Paksüt arkadaşımız temas ettiler. Bu hususta verilecek karar da tabiatıyla bütün içtimali müesseselerde olduğu gibi izafi ve nispidir. Şu hal behemahal doğrudur, şu hal behemahal yanlıştır, demek doğru değildir. Türk Ordusunun kumanda mevkilerinde bulunmuş güzide generallerimiz bu mesele üzerindeki bilgilerini açıklamak maksadı ile konuştular. Şu hususu da arz edeyim ki, tam bir kanaate varamadılar. Benim anladığıma göre 8 - 9 arkadaşımız Millî Savunma Bakanlığına bağlanması fikrini, bir arkadaşımız da Başbakanlığa bağlanması fikrini söyledi. Fikirler çok çeşitli olabiliyor.

Bu bakımdan komisyonun bu tercihi yaparken ve Başbakanlığa bağlarken sadece hizmetin teknik icapları sebebiyle bir hata payı mürakün, mevcut ve belki de muhatabolmakla beraber bu istikametteki ileri sürülen fikirler daha doğru olduğu için bunu Başbakanlığa bağladık.

Muhterem arkadaşların sözlerini bir başka cümle ile bitirmek isterim. Muhterem General Ataman arkadaşımız Türk Ordusuna veya Türk Ordusunu teşkil eden şahıslara iyi olmyan işlerin gördürülme istendiğini ve bunların Anayasamızda bazı hususların eksikliğinden ileri geldiğini söyledi. Arkadaşların, Türk Ordusunun vazifesi malûmdur. Ayrıca yazmayı icabet-tiren hiçbir şey mevcut değildir. Türk Ordusunun vazifesi Türk Milletini, Türk Yurdunu savunmaktan ibarettir. Türk Milletini ebedi kilmaktan ibarettir. Bunun bir Anayasada yer alabilmesi için uzun boylu teknik bazı maddelere ihtiyaç vardır. Bunları bir Anayasa tesbit etmez. Kendisinin vermiş olduğu misalde; Ordu-

muzun istihkâm materyalleri birtakım işlerde kullanılıyor, dedi. Türkiye Cumhuriyeti kanunları da buna müsaade etmiyordu. Binaenaleyh, kanunların müsaade etmediği bir şeyi meşruiyet fikrine karşı hassasiyetini kaybetmiş bir iktidar yapabiliyordu. Allah muhafaza buyursun yarın gelecek ve meşruiyet fikrini kaybetmiş bir iktidar, bu Anayasayı da dinlemez Nîrekim, 1924 Anayasası hiçe sayılmış ve en son 27 Mayıs günü bu zihniyet umumi bir temizlikle ortadan kaldırılmıştır.

Türk Ordusunun haysiyeti Anayasa maddelerinde korunacak ve sivil iktidarların rencide edebileceği bir haysiyet ve şeref değildir. Türk Ordusunun mâzisi ve şerefi bu millet kadar eskidir. Bu itibarla 10 senelik kötü bir tatbikat onun şeref ve haysiyetine hanel getiremezdi. Olsa olsa geçici bir sıkıntı idi. Nitekim bir 27 Mayıs günü geldi Türk Ordusu bu 10 senelik sıkıntıyı bertaraf etti. Türk Ordusu meşru bir iktidarın, meşru olarak Türk halkının idaresine uygun takdir ettikleri yolda yürüyecekler ve kendilerine düşen vazifeleri yapacaklardır. Onun içindir ki, Anayasaya başka bir madde koymaya lüzum bulunmamaktadır, arkadaşlarımız. (Alkışlar)

CEMİL SAİT BARLAS — Sual soracağım.

BAŞKAN — Rauf Gökçen.

RAUF GÖKÇEN — Muhterem arkadaşların, 109 ncu madde üzerinde yapılan konuşmalarda hatip arkadaşlar çeşitli fikirler ileri sürdüler. Ben bunları şu şekilde özetliyorum. Bir kısmı Genelkurmay, Millî Savunma Bakanlığına bağlansın dediler, bir kısmı Başbakana bağlanmasını uygun gördüler. Bir kısmı Cumhurbaşkanına bağlanması daha muvafıktır, dediler ve bir arkadaşımız da son fıkra çıkarılsın, nereye bağlanırsa bağlansın; bu özel kanuniyle tesbit edilsin dedi.

Bir başka arkadaşımız da Silâhlı Kuvvetlerimizle ilgili müeyyidelerin ayrı bir bölüm halinde ve daha teferruath olarak tesbit edilmesini istedi. Görülüyor ki, bu hususa Yüksek Heyetimiz de gerekli önemi verdi ve konuşmaların müddetlerini dahi uzattı. Bu maddeler üzerinde henüz çeşitli fikirler belirli bir eşasa bağlanmış değildir. Komisyon arkadaşlarımızın kabul etmiş olduğu üçüncü fıkrada ifade ettikleri, «Başbakana bağlı olması» fikri dahi, komisyon içinde ittifakla kabul edilmiş ve inanılmış bir

fikir olarak görünmüyor. 109 - 110 neu maddeler, ikisi birlikte, Silâhlı Kuvvetlerimize ait müeyyideleri ifade ediyor. Bütün bu mülâhazalar, Sayın Gülek'in de ifade ettiği gibi, geçmişteki kötü icraatın tesirleri altında kaldığımız için bâzı arkadaşlarımızı çok acı acı burada konuşmaya sevk etmiştir. Hepimizin bir tek gayesi vardır. Orduyu politikanın tesirlerinin dışında tutmak. Zira biz, politikanın parmağını ordunun ineine soktuktan sonra kumandanlarımızın şahsiyetlerini nasıl kaybettiklerini ve ordunun nasıl isteklerin aksine bir hale geldiğini gayet iyi müşahade etmiş insanlarız. Bu bakımdan endişemiz vardır. Ve korkuyoruz. Acaba bunun hal çaresi nedir? Genelkurmay Başkanlığını her hangi bir siyasi makama bağlanması ile mesele halledilebilecek midir? Bu hususta çeşitli arkadaşların bevan ettiği fikirler dahi, en uygun hal çaresini ortaya koymus değildir! Belki, bâzı müeyyideler koymak suretiyle Millî Savunma Bakanlığına bağlanması daha uygun bir hal şekli olabilir ve Ordumuzun huzurunu ve siyasi tasallutlara karşı emniyetini daha garantili bir duruma getirebilir.

Bütün bu mülâhazalarla Sayın Komisyon, maddeyi geri alır ve burada ileri sürülen fikirlerin ışığı altında maddeyi yeniden tezekkür ederse hepimizi tatmin edecek bir hal çaresi bulurlar zannederim.

Bu sebeple maddenin komisyona iadesini teklif ediyorum.

BAŞKAN — Yeterlik önermelerini okuyoruz efendim.

Yüksek Başkanlığa

109 neu madde üzerinde kâfi derecede müzakere cereyan etmiştir. Yüksek Meclisin üyeleri esasen mevzua vakıftır; bu bakımdan müzakerenin kifayetini arz ve teklif ederim.

Mehmet Göker

Temsilciler Meclisi Başkanlığına

109 neu madde üzerinde konuşma ve tartışmaların yeterliğini arz ve teklif ederim.

Emin Soysal

Yüksek Riyasete

109 neu madde üzerinde 15 arkadaş ve komisyon sözcüsü görüştü. Konuşanlar bir evvelkinin tekrarı mahiyetinde olmaktadır. Her ba-

kımdan madde vuzuha kavuşmuştur. Müzakere yeterliğini arz ve teklif ederim.

İbrahim Öktem

BAŞKAN — Kifayet aleyhinde Alp Kuran. **İHSAN KABADAYI** — Sıradan bir kişiye söz verin. Alp Kuran burayı angaje mi etti? Meslekten birisi konuşsun.

ALP KURAN — Sözümlü Muharrem İhsan Kızıloğlu'na veriyorum.

BAŞKAN — Buyurun.

MUHARREM İHSAN KIZILOĞLU — Arkadaşlar, 109 neu maddenin anlaşıldığı hakkında yeterlik önergesi verildi. Bence bu madde anlaşılmalıdır ve lâyikiyle açıklanmamıştır. Dinlediğim hatipler bakanlıklar ve bir bağlantı üzerinde görüşüyorlar. Devletin genel stratejik politikası ile harb sevk ve idaresi politikası üzerinde münasebet ve irtibatı olan müesseselerin bağlantıları üzerinde açıklanmamış konular vardır. Bu bakımdan yeterlik önergesi ile 109 neu maddeyi olduğu gibi veya tadilen, ne şekilde olursa olsun, kabul şekli birinci fıkrada yazılı mânevi bünyemizde taşıdığımız bir tarihî sorumluluk taşıyan ve gelecek nesillere de intikal edecek olan Başkumandanlık müessesesi çok önemlidir. Bu bakımdan tavrın reddini rica edeceğim. (Alkışlar)

BAŞKAN — Efendim, yeterlik önermesini oyunuza sunuyorum. Konuşacak daha altı arkadaşımız vardır. Buna göre oyunuza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Efendim, sizi yorumuyorum ama lütfen ayağa kalksınlar yeterlik önermesini kabul edenler... Kabul etmeyenler. Kabul edilmiştir, efendim.

Önergeleri okuyoruz, efendim.

Yüksek Başkanlığa

Anayasa tasarısının 109 ve 110 neu maddelerinin, memleket gerçekleri ve son yılların acı tatbikatı karşısında, yeniden teemmül ve tezekkür edilmek üzere komisyona geri verilmesini arz ve teklif ederiz.

Ferruh Güven

Alp Kuran

İsmet Giritli

Kemal Türkoğlu

Yüksek Başkanlığa

Silâhlı Kuvvetler kısmına bir madde olarak; (Madde — Türk Silâhlı Kuvvetlerinin görevi, Türk Vatanını, Millî Egemenliği ve Türkiye

Cumhuriyetini korumaktır.) ilâvesini arz ve teklif ederim.

Etem Boransü

Yüksek Başkanlığa

Tasarıdaki 109 neu madde 2. fıkrası sonuna aşağıdaki cümlelerin eklenmesini arz ve teklif ederim.

Etem Boransü

(Genelkurmay Başkanlığı görev süresi 3 yıldır. Bu sürenin uzatılma ve kısaltılması atandığı yolla olur.)

Yüksek Başkanlığa

108 nei maddeden sonra ve 109 neu maddeye başlık olarak;

C) Millî Savunma başlığının konmasını arz ve teklif ederim.

Etem Boransü

Yüksek Başkanlığa

109 neu maddenin 2 nei fıkranın aşağıda olduğu gibi değiştirilmesini arz ederim.

Halim Önalp

Silâhlı Kuvvetlerin komutası barışta ve savaşta Genelkurmay Başkanlığına verilir.

Yüksek Başkanlığa

109 neu maddenin son fıkrasının metinden çıkarılmasını arz ve teklif ederim.

Ferda Güley

Yüksek Başkanlığa

109 neu maddenin üçüncü fıkrasının aşağıdaki şekilde düzeltilmesini arz ve teklif ederim.

Kenan Esengin

Genelkurmay Başkanlığı, Millî Savunma Bakanlığımıza bağlıdır. Görev ve yetkileri özel kanunla düzenlenir.

Yüksek Başkanlığa

109 neu maddedeki (Genelkurmay Başkanlığı Başbakanlığa bağlıdır) ibaresinin (Millî Savunma Bakanlığımıza bağlıdır.) şeklinde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

20.4.1960

Rahmi Günay Mehmet Salim Hazerdağlı
Mehmet Özbay

Yüksek Başkanlığa

109 neu maddenin üçüncü fıkrası başındaki

ilk cümlelerin aşağıdaki şekilde tadilini arz ve teklif ederiz.

Genelkurmay Başkanlığı Başbakanına bağlıdır.

Selâmi Savaş

Dr. Celâl Sungur

Yüksek Başkanlığa

Görüşülmekte olan 109 neu maddenin 2 nei fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

«Genelkurmay Başkanlığı Başbakanına bağlıdır görev ve yetkileri kanunla gösterilir.»

Ferruh Güven

Adnan Başer

Yüksek Başkanlığa

109 neu maddenin 2 nei fıkrasının şu tarzda olmasını arz ve teklif ederim.

Fahri Belen

Silâhlı Kuvvetlerin savaşa hazırlanması Genelkurmay Başkanlığına aittir.

Yüksek Başkanlığa

Son yılların acı tecrübeleri göz önünde tutularak, başheca görevi Türk Milletinin dış savunmasını gerçekleştirmek olan Türk Ordusunu her türlü siyasi baskı ve tesirlerden mâsun tutmak üzere, İlim Heyetinin hazırladığı tasarının 126 nei maddesi esas alınmak suretiyle, bir «Yüksek Askerî Şûra»nın Anayasa müessesesi olarak ihdasını ve bu hususun sayın komisyoneca bir madde olarak düzenlenmesini arz ve teklif ederim.

Alp Kuran

Riyaset Makamına

Anayasa tasarısının 109 neu maddesinin aşağıdaki şekilde tadilini arz ve teklif ederim.

İhsan Kabadayı

Başkumandanlık Türkiye Büyük Millet Meclisinin mânevi varlığından ayrılmaz ve Cumhurbaşkanı tarafından temsil olunur.

Silâhlı Kuvvetlerin harbe hazırlanmasından Büyük Millet Meclisine karşı, Başbakan sorumludur. Başbakan bu vazifeyi Genelkurmay Başkanı vasıtasıyla yürütür. Genelkurmay Başkanı ise bu vazifeyi, kendi başkanlığında, kuvvet kumandanlarından teşekkül eden müşterek kumandanlarından teşekkül eder müşterek kumandanı heyetince alacak kararlara göre ifa eder.

Genelkurmay Başkanı; kuvvet kumandanları arasında, Millî Savunma Yüksek Kurulu-

nun, üçte iki ekseriyetle gösterdiği adayın, Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine Cumhurbaşkanlığı tarafından üç yıl için atanır. Zaruri sebepler halinde değiştirilmesi bu kurulun üçte iki ekseriyetle lüzum göstermesine bağlıdır.

Silâhlı Kuvvetlerin idaresinden (Lojistik desteğinden) Büyük Millet Meclisine karşı Millî Savunma Bakanı sorumludur. Millî Savunma Bakanı bu vazifeyi kuvvet kumandanları vasıtasıyla yürütür.

Yüksek Başkanlığa

109 neu maddenin 2 nci fıkrasının 1 nci satır sonundaki savaşta kelimesinden sonra (gerekirse) kelimesinin eklenmesini,

Necip San

Temsilciler Meclisi Başkanlığına

109 neu maddenin aşağıdaki tarzda tadil ve tamamlanmasını arz ve teklif ederiz.

Hüseyin Ataman

109 — a) Türk Silâhlı Kuvvetlerinin görevi; Türk Yurdunu, millî egemenliğini ve Türkiye Cumhuriyetini korumaktır.

b) Başkumandanlık, Türkiye B. M. M. nin mânevi varlığından ayrılmaz ve Cumhurbaşkanlığı tarafından temsil olunur.

c) Barışta ve savaşta Silâhlı Kuvvetlerin kumandanı bakan seviyesinde Genelkurmay Başkanıdır. Başbakanlığa bağlıdır.

d) Millî Savunma Yüksek Kurulunun kuvvet kumandanları arasından seçeceği namzet, Bakanlar Kurulunun teklifi ile Cumhurbaşkanlığı tarafından üç sene için Genelkurmay Başkanlığına tâyin edilir. Zaruri sebepler daha evvel değiştirilme aynı yoldan olur.

e) Genelkurmay Başkanlığını silâhlı kuvvetlerin istihbarat ve harekâtını düzenler ve idare eder. Personel ve lojistik esaslarını koyar ve plânlar.

Yüksek Başkanlığa

109 neu madde komutanlık teriminin kumandanlık, komutanın da kumanda olarak tashih edilmesini arz ve teklif ederim.

Orduda komutanlık ve komuta kullanılmadığı gibi, vaktiyle de tutunmamıştır.

Bugün talimnameler, mühürler, sancaklarda kumandanlık vardır. İçişleri Kanununda

da komuta yoktur. Eğer terim değiştirilirse başkanlık milyonlarca zarara girebilir.

F. Belen

Yüksek Başkanlığa

Genelkurmay Başkanlığı, hazerde Millî Savunma Bakanlığına, seferde Başbakanlığa bağlıdır.

Galip Kenan Zaimoğlu

BAŞKAN — Önergeleri tekrar okuyup oylarımıza sunacağım. Evvelâ maddenin komisyonuna havalesini istiyen önergeyi okutuyorum.

(İsmet Giritli ve arkadaşlarının önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon iştirak ediyor, mu?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Bu madde hakkında verilmiş olan bütün tavrirlere katılmıyoruz.

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Önergeyi oyunuzda arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Ferda Güley'in tavriri tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon iltihak etmiyor. Önergeyi oyunuzda arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Etem Boransu'nun başlık hakkındaki tavriri tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Önergeyi oyunuzda arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Etem Boransu'nun ikinci tavriri tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Önergeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Etem Boransu'nun üçüncü tavriri tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Önergeyi oyunuzda arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Halim Önalp'in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Kenan Esengil'in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Rahmi Günay ve arkadaşlarının önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Evvelce oya sunulmuştu. Tekrar oylamıyorum.

(Selâmi Savaş ve arkadaşlarının önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Önergeyi oyunza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Adnan Başer ve arkadaşının önergeleri tekrar okundu.)

BAŞKAN — Bunu da evvelce oyladık, aynı mahiyettedir. Oylamıyorum.

(Fahri Belen'in kumandanlık olarak değiştirilmesi hakkındaki takriri tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Takriri kabul edenler.. Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Alp Kuran'ın takriri tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Takriri kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

FAHRİ BELEN — Son verdiğim takriri geri alıyorum. Çünkü izahına vakit bulamadım. (İhsan Kabadayın'ın takriri tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon kabul etmiyor. Takriri oyunza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(G. Kenan Zaimoğlu'nun takriri tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Takriri kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Hüseyin Ataman'ın takriri tekrar okundu.)

HÜSYEN ATAMAN — Takririmi geri alıyorum.

(Necip San'ın takriri tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Oyunza arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

109 ncu maddeyi aynen oyunza arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir, efendim. (Alkışlar)

b) Millî Savunma Yüksek Kurulu.

MADDE 110. — Millî Savunma Yüksek Kurulu, kanunun gösterdiği bakanlar ile Genelkurmay Başkanlığından kurulur.

Millî Savunma Yüksek Kuruluna Cumhurbaşkanını başkanlık eder; bulunmadığı zaman, bu görevi Başbakan yapar.

Millî Savunma Yüksek Kurulu, savunma ile ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında yardımcı olmak üzere, gerekli temel görüşleri Bakanlar Kuruluna bildirir.

BAŞKAN — Fahri Belen.

FAHRİ BELEN — Muhterem arkadaşlarım, Millî Savunma Yüksek Kurulunun bir Anayasa müessesesi haline getirilmesinden çok bahtiyarlık duymaktayım. Bu kurul bütün memleketlerde vardır. Fakat pek azında Anayasa girmiştir. Bizde bir Anayasa müessesesi haline gelmesi çok faydalı olacaktır. Bizde bir Millî Savunma Yüksek Kurulu mevcuttur. 1950 senesinde ben de Bakan olmam dolayısıyla bu kurulun âzası idim. Bu kurulun bir kanunu vardı. Bu kanunda her ay toplanması kaydı mevcut olduğu halde 8 ayda iki kere toplanabilmiştir. İşte bunun işliyebilmesi için Anayasa müessesesi haline getirilmesindeki faideyi arzetmek için hatırlatmış oluyorum. Eski kanuna göre Millî Savunma Yüksek Kurulu yalnız Sivil Savunma işleriyle meşguldü. Arkadaşlar bu kâfi değildir. Bu gün harbin sevk ve idaresi Hükümete aittir. Harekâtın sevk ve idaresi Genelkurmay Başkanlığına aittir. Bugünkü muharebeler vatan şumulüdür. Binaenaleyh, bu Millî Savunma Yüksek Kurulunu Anayasa müessesesi haline getirdiğimize nazaran, memleketin savunma vazifelerinin de verilmesini gerektirir ki, bunu İstanbul tasarısı dikkate almıştır. Orada «Millî Savunma Kurulu millî gücü meydana getirmek için gereken plânları hazırlamak, yurdun askerî ve sivil topyekûn savunma teşkilâtını ve bu alanda gereken tedbirleri tesbit ederek Bakanlar Kuruluna tavsiyelerde bulunmakla görevlidir.» kaydı vardır.

İşte ben bu kaydı da maddeye alınması için huzurunuza gelmiş bulunuyorum.

Arkadaşlarım, bir Millî Savunma Bakanlığı vardır. Doğrudan doğruya Silâhlı Kuvvetlerle ilgilidir. Bu gördüğünüz kurul daha şumullü bir kuruldur. Bunun isminin de Millî Savunma Kurulu değil, Millî Güvenlik Yüksek Kurulu olması lâzımdır. Bu diğer memleketlerdeki ismine de uygundur. Bunu da teklif ediyorum.

Anayasamızda yer alan bu kurulun memleketimize hayırlı olmasını candan diler, sevgilerimi sunarım arkadaşlar. (Alkışlar)

BAŞKAN — Ferda Güley. (Yok sesleri.)
Etem Boransü.

ETEM BORANSÜ — Vazgeçtim.

BAŞKAN — Hüseyin Ataman:

HÜSEYİN ATAMAN — Muhterem arkadaşlar, bu maddenin gerekçesinde izah edildiği veçhile yurt savunmasının genel prensip ve siyasetini tesbit etmek üzere kurulmuş olan bu müesseseye yalnız Genelkurmay Başkanının ithal edilmiş olması kâfi değildir. Genelkurmay Başkanı ile birlikte Kuvvetler Kumandalarının da bu kurula dâhil olması lâzımdır. Bu bir nevi müşterek Genelkurmaydır. Çünkü, topyekûn memleket savunmasında her üç kuvvetin yani Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerinin büyük rolleri vardır. Bu mühim müesseseyi bunların fikir ve münakaşalarından mahrum etmek caiz değildir. Bir de burada alınan kararlarda, yalnız bir asker âzası olması dolayısıyla rey hususunda daima ekalliyette kalmasını intaceder. Bu hususta bir muvazene temin etmek bakımından Kuvvetler Kumandanlarının Millî Savunma Yüksek Kuruluna ithali bir zarurettir.

Bu hususta bir önerge takdim ediyorum. Karar Yüksek Heyetinizindir. (Alkışlar)

BAŞKAN — Necip San.

NECİP SAN — Efendim, 6 senedir Harb Akademisinde, Millî Savunma Akademisinde ve Yüksek Kumanda Akademisinde hocalık yaptım. Aranızdan birkaç gün ayrılarak bu müesseselere konferanslar vermeye gittim. Millî Savunma Kurulunu gerektiren mevzuun hocalığımı yaptım. Fakat bugün burada gördüğüm husus dolayısıyla, bu husustaki bilgi ve görüşlerimi ve Anayasa maddesinin açıklıklarını, boşluklarını söylemeye lüzum görmüyorum. (Alkışlar)

BAŞKAN — İsmet Giritli. (Yok, sesleri.)
(Yoklama yapılsın, sesleri)

Efendim, idare âmirlerinden rica ediyorum, dışardaki arkadaşlara haber versinler, yoklama yapacağız. (10 dakika ara verelim, sesleri)
Efendim, 10 dakika ara verirsek, yarım saat sonra toplanıyorlar.

(Yoklama yapıldı.)

BAŞKAN — Devam ediyoruz.

Rauf Gökçen.

RAUF GÖKÇEN — Efendim; Silâhlı Kuvvetlerin harbe hazırlanması, bulunduğumuz

atomik çağda çok muğlâk bir veçhe almıştır. Ayrıca, yurtiçi sivil savunma müesseseleri dahi topyekûn savunma teşkilâtı çok muğlâk bir mahiyet almıştır. Millî Savunma Yüksek Kurulunun görevleri arasına giren bu işleri, bir tek askerinin, Genelkurmay Başkanının, üzerine yüklemek bu şahsa oldukça ağır bir vazife tahmil etmek, demektir. Bu bakımdan Genelkurmay Başkanının yükünü hafifletmek ve daha etraflı bir şekilde, kurulun bu vazifelere hâkim olabilmesini sağlamak amacıyla maddeye bir ilâve yapıp, Kuvvetler Kumandanlarının da bu Kurula dâhil edilmesinin uygun olacağı kanaatindeyim. Bu hususta bir de takrir takdim ediyorum. Kabulünü rica edeceğim.

BAŞKAN — İhsan Kabadayı.

İHSAN KABADAYI — Benim söyleyeceklerimi, Paşam ifade etti. Vazgeçiyorum. (Alkışlar)

BAŞKAN — Abdülkadir Okyay.

ABDÜLKADİR OKYAY — Efendim, çok kısa konuşacağım. Hangi devletlerde bu teşkilât vardır, arz edeceğim. Bu maddeye yer verdiği için komisyona teşekkür ederim.

Yabancı devletlerden İngiltere'de İmparatorluk Savunma Komitesi kurulmuştur. Japonya'da Başbakanlığa bağlı Millî Seferberlik Kurulu, Sovyet Rusya'da Polit Büro, İtalya'da Başbakanlığa bağlı Millî Seferberlik Yüksek Kurulu kurulmuş, Fransa'da Yüksek Millî Savunma Kurulu vücuda getirilmiştir. Bu teşekkül Cumhurbaşkanına bağlıdır. Her bakanlıkta da birer Millî Savunma Bürosu tesis edilmiştir.

Amerika'da ise, Millî Güvenlik Komitesi ve Savunma Seferberlik Ofisi teşkil edilmiştir. Bizim de bu teşkilâta mütenazır olarak Millî Savunma Yüksek Kurulu 1949 senesinde teşkil edilmiştir. Çok isabetli bir teşkilâttir. Yalnız bizde pasif bir vaziyettedir. Bu teşkilât güzel işlerse Millî Savunmanın bütün ihtiyaçlarını çok iyi şekilde karşılar ve seferberlikte kuvvetli bir orduya sahibolmamızı temin eder. Mâruzatım bu kadardır. Teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN — Komisyon konuşacak mı efendim. (Reye, reye, sesleri)

Efendim, takrirler vardır, okuyoruz :

Temsileiler Meclisi Başkanlığına

110 neu maddenin aşağıdaki tarzda tadilini arz ve teklif ederim :

Hüseyin Ataman

Madde 110. — Yüksek Savunma Kurulu Genelkurmay Başkanı ile kanunun gösterdiği bakanlar ve Kuvvet Kumandanlarından kurulur.

M. S. Yüksek Kuruluna Cumhurbaşkanı başkanlık eder. Bulunmadığı zaman bu görevi Başbakan yapar. Genelkurmay Başkanı Başbakanın vekilidir. M. S. Yüksek Kurulu, savunma ile ilgili kararların alınmasında ve koordinasyon sağlanmasında yardımcı olmak üzere gerekli temel görüşleri Bakanlar Kuruluna bildirir.

Yüksek Başkanlığa

110 neu maddenin birinci fıkrasının şu şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

Rauf Gökçen

Madde 110. — Millî Savunma Yüksek Kurulu, kanunun gösterdiği bakanlar ile Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Kumandanlarından kurulur.

Yüksek Başkanlığa

110 neu maddenin 2 nci fıkrasından sonra, aşağıdaki fıkranın eklenmesini arz ve teklif ederim :

Fahri Belen

«Millî Güvenlik Kurulu yurdun askerî ve sivil savunmasını sağlar ve bu alanda gereken tedbirleri alır.»

BAŞKAN — Takrirleri teker teker okuyup oyunza arz edeceğim :

(Hüseyin Ataman'ın önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Önergenin nazarı dikkate alınmasını oyunza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Rauf Gökçen'in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Önergenin nazarı dikkate alınmasını oyunza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

(Fahri Belen'in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Önergenin nazarı dikkate alınmasını oyunza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

Maddeyi aynen oyunza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

BAŞKAN — Komisyona tadilnamelerle birlikte tevdi olunan 108 nci madde gelmiştir. Şimdi onu okuyacağım.

KOMİSYON ADINA NURETTİN ARDIÇ-OĞLU — Efendim, maddede teknik bir hata vardır, müsaade ederseniz arz edeyim. Son cümlede hükümet diye zühul olmuştur, o da Bakanlar Kurulu olacaktır.

BAŞKAN — 108 nci maddeyi yeni şekliyle okutuyorum.

MADDE 108. — Millet Meclisi genel seçimlerinden önce bakanlar çekilir ve başbakan geçici bir bakanlar kurulu kurar.

Geçici bakanlar kuruluna, millet meclisindeki siyasi parti gruplarından, meclisteki oranlarına göre üye alınır. Siyasi parti gruplarından alınacak üye sayısını, millet meclisi başkanı tesbit ederek başbakana bildirir. Teklif edilen bakanlığı kabul etmeyen veya sonradan çekilen parti mensupları yerine, millet meclisi içinden veya dışından bağımsızlar arasından atanma yapılır

Geçici bakanlar kurulu, seçim döneminin sona ermesi halinde, seçimin başlangıç tarihinden önceki bir hafta içinde; 68 ve 107 nci maddelerdeki yenileme hallerinde ise, yenileme kararının Resmî gazetede ilânından itibaren beş gün içinde kurulur. (Geçici bakanlar kurulu için güven oyuna başvurulmaz.)

Geçici bakanlar kurulu seçimin devamı süresince ve yeni meclis toplanıncaya kadar vazife görür.

BAŞKAN — Bu maddenin tasarıdan çıkarılması hakkında önergeler vardı. Evvelece okunmuştu. Şimdi tekrar okutup oylarınıza sunacağım.

(Alp Euran'ın önergesi tekrar okundu.)

(Sırrı Atalay'ın önergesi tekrar okundu.)

(Feyyaz Köksal'ın önergesi tekrar okundu.)

(Şefik İnan'ın önergesi tekrar okundu.)

(İsmail Selçuk Çakıroğlu ve Ferhan Arkan'ın önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Maddenin metinden çıkarılması istiyen önermeleri oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Reddedilmiştir.

Maddeyi yüksek oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

C) İDARE

I. İdarenin esasları

a) İdarenin bütünlüğü ve kamu tüzel kişiliği

MADDE 111. — İdarenin kuruluş ve görevleri merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır.

İdare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir.

Kamu tüzel kişiliği, ancak kanunla veya kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak kurulur.

BAŞKAN — Madde hakkında söz istiyen? Fahri Belen.

FAHRİ BELEN — Muhterem arkadaşlar, bu sırada yaptığımız hamlelerin süratle gelişmemesinde, idari merkezîyetçiliğin ve bürokrasinin büyük tesiri olmuştur.

Demokratik gelişme de böyle olmuş, ancak mahallî idare gelenekleri olan milletler, ilk defa demokratik idare sistemini kurmuşlardır. Bugün de en ileri demokrasiler kuvvetli birer mahallî idareye sahiptirler.

Şimdiye kadar birçok demokrasilerin geçirdikleri buhranların sebepleri arasında, mahallî idarelerin salâhiyetlerinin mahdud oluşu gösterilebilir.

Eski Anayasa idarede tevsi mezuniyet esasını kabul etmiş olmasına rağmen, Türkiye'de Hükümetler kendileri bir türlü merkezîyet ve kırtasiyecilikten kurtaramamışlardır.

Yeni Anayasa tasarısının 112 nci maddesinde «İdarenin kuruluş ve görevleri merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır.» denmektedir.

Fakat eski merkezîyet ve bürokrasi zihniyeti önleyici esaslî bir müeyyide konulmamıştır. Bu bakımından eski Anayasadan farksızdır.

Memleketimizde tevsi mezuniyet meselesi Anayasada, partilerin propagandalarında yer aldığı halde bugün bu hususta arzu edilen bir terakki merhalesine varılamamıştır. Bugün memleketimizde sıkı merkezîyetçiliğin doğurduğu neticeleri şu kısa zaman içinde arza imkân yoktur. Ancak kısaca temas etmek isterim.

1. Mahallî idarelerin kendilerine yeter derecede gelirleri yoktur. Hükümet tarafından yapılan yardımların politik maksatlarla oluşunu bir tarafa bırakıyorum, merkez mahallî idarelerin ihtiyacını bilmediği için yardımlar isabetli olamamakta, gecikmeler yüzünden de hazırlıklar vaktinde yapılamamaktadır.

2. Mahallinden yapılması mümkün olan işleri, merkezden sormak ve işleri merkezden takibetmek yüzünden ne kadar kıymetli zamanların kaybedildiğini saymaya zamanım müsait değildir.

Bilhassa mebusların mahallî idarelerin işlerini takibetmek yüzünden, teşriî vazifelerini yapmadıkları da görülmektedir.

3. Vaziyeti Hükümet cephesinden mütalââ edersek, Devlet adamlarının siyasi, askerî, iktisadî ve diğer çok mühim vazifelerinin dışında mahallî idarelerin günlük işleri ve dilekleri arasında boğulduklarını görüyoruz. Bu arada halkı memnun etmek ve gösteriş yapmak için belediye reisliği yapan Başbakan da görülmüştür.

İdari merkezîyeti yalnız Anayasada kaydetmenin hiçbir faidesi olmadığını bir asırdan beri tecrübe etmiş bulunuyoruz.

Bu bakımdan Anayasaya müeyyide koymaya lüzum olduğuna ve memleketimizin sıkı merkezîyetçilikle kalkınamıyacağına inanıyorum.

Her halde ihtisas sahiplerinin de bu konuda daha isabetli önermeler vereceklerini tahmin ettiğim için bir önerge vermiyorum. Bu mesele üzerinde çok dikkatli bulunmamızı da arz etmek lüzumunu hissetmiş bulunuyorum.

BAŞKAN — Başka söz istiyen yoktur. Bir önerge var okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

Anayasa tasarısının 111 nci maddesinin aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

Şevket Asbuzoğlu

Mehmet Hazer

Madde 111. — İdare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür. Genel ve mahallî idarelerin yetki ve görevleri kanunla düzenlenir.

Kamu tüzel kişiliği, ancak kanunla veya kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak kurulur.

TURAN GÜNEŞ — Komisyonumuz katılmıyor.

BAŞKAN — Komisyon katılmıyor. Önergeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmiyenler... Kabul edilmemiştir.

Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmiyenler... Kabul edilmmiştir.

b) Yönetmelikler

MADDE 112. — Bakanlıklar ve kamu tüzel kişileri, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarabilirler. Yönetmelikler Resmî Gazete ile yayınlanır.

BAŞKAN — Söz isteyen yok. Maddeyi oyunuzda sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmiyenler... Kabul edilmmiştir.

c) Yargı denetimi

MADDE 113. — İdarenin hiçbir eylem ve işlemi, her hangi bir halde, yargı mercilerinin denetimini dışında bırakılamaz.

İdarenin işlemlerinden dolayı yargı merciine başvurma süresi, yazılı bildirim tarihinden başlar.

İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararları ödemekle yükümlüdür.

MEHMET HAZER — Komisyondan bir şey soracağım. İdari tasarrufların kazai murakabeye tâbi olması umumi bir esas olarak Anayasamıza konmuştur. Esasında bu umumi bir hukuk kaidesidir. Fakat bazı tasarruflar vardır ki, mahiyeti itibariyle kazai murakabeye pek müsait değildir. Bizim mevzuatımızda tatbikatta buna dair türlü misaller mevcuttur. Bu madde hukuk kaidesi olarak daima kabule müdafaadır. Bir kanun maddesi haline gelince mahzurlu olacaktır. Bir ihtar cezasını hususi kanunların tanıdığı Gelir Vergisi istisnaları bu bakımdan üzerinde durulmaya değer.

KOMİSYON ADINA TURAN GÜNEŞ — Hiçbir idare bundan sonra karar aleyhine idari kaza merciine müracaat etmiyecektir.

SAİT ERDİNÇ — Hükümet tasarrufları yargı denetimi içinde midir?

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Hükümet tasarrufu orduda kaybolmaya yüz tutmuş bir şekildedir. Hükümet tasarrufları ile bir şey mevcudolmadığını benam kimseler izah etmektedirler. İlmî bakımdan idari tasarruflar hakkındaki kazai murakabe yolları kapatılmıyacaktır.

BAŞKAN — Önergeyi okuyoruz.

Yüksek Başkanlığa

Kullanılan kelimeler ve ifade tarzı bakımından 113 ncü maddenin aşağıdaki şekilde kabulünü arz ederim. Saygılarımla.

Sait Erdinç

Madde 113. — İdarenin eylem ve işlemleri yargı mercilerinin denetimi dışında kalmaz.

İdare, eylem ve işlemlerinden doğan zararları ödemekle yükümlüdür.

BAŞKAN — Önergeyi reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

113 ncü maddeyi yüksek oylarınıza arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmmiştir.

II. İdarenin kuruluşu

a) Merkezi idare

MADDE 114. — Türkiye, merkezi idare kuruluşu bakımından, coğrafya durumuna, iktisadi şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre, illere; iller de diğer kademeli bölümlere ayrılır.

İllerin idaresi yetki genişliği esasına dayanır.

Kamu hizmetlerinin görüşülmesi amacıyla, birden çok ili içine alan çevrede, bu hizmetler için, yetki genişliğine sahip kuruluşlar meydana getirebilir.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Efendim; son fıkra «Kamu hizmetlerinin görüşmesi» şeklinde olacaktır.

BAŞKAN — Mehmet Hazer.

MEHMET HAZER — Muhterem arkadaşlar, gecenin bu geç saatinde huzurunuzu işgal ettiğim için özür dilerim. Bundan evvelki maddelerle idarenin elini kolunu bağlayan bazı hükümler geçmiştir. Bunu hiç olmazsa bu vesileyle arz etmeyi vazife sayıyorum. Şimdi 114 ncü madde idari taksimatımıza yeni bir cüz ilâve edilmektedir. Ve mevcudolan mülki cüzütamları tadat etmekten çekinilmiştir. Halbuki, bunlar bu tarihî tekemmül sonunda meydana gelmiştir. Bunların bir idari gelenekleri vardır, mevzuatımızda da yerleri mevcuttur. Eski Anayasamızda idari cüzütamların ayrı ayrı sayıldığı da bir vakiadır. Mülkiyenin hazırladığı tasarıda bunlar birer birer tadat olunmuştur. Fakat bizim komisyonun tasarısında sadece iller denmiş, fakat ilçe ve nahiyelerden bahs olunma-

mıştır. Mevcut mülki taksimat bu şekilde sadece ilden ibaretmiş gibi bir anlam da ifade edebilir. Komisyon hiç olmazsa gerekçesini izah edilmesi veya raporda gösterilmesi icabeder. Ashında rapordaki gerekçe de tatmin edici değildir. Görülüyor ki, madde hiçbir haklı sebebe istinadetmemektedir. Bugün Türkiye'de ilin yanında köy ve bucak da vardır. Bunları değiştirmeyi düşünüyor musunuz? Bunlar niçin fiilen mevcudolduğu halde bu kanunda niçin yer almamıştır? Bunu öğrenmek istiyorum. Yine son fıkrada bölge teşkilâtını derpiş eden bir hüküm mevcut ise de bunun yeri burası değildir. Hizmetlerin ifasını gözönünde tutarak yapmak lâzımdır. Geçmiş yıllarda tatbik olunmuş ve sonra da istifade edilemediği için vazgeçilmiş bir umumi müfettişlikler vardı. Bu hüküm aynı zamanda bunların ihyasına müsait bir hükümdür. Geçmiş tatbikat bunun faydası olmadığını göstermiştir.

BAŞKAN — Emin Soysal.

EMİN SOYSAL — Efendim, ben vazgeçtim. Bu madde bölgecilik yaratır. Lûtfen komisyon da vazgeçsin.

BAŞKAN — Nihat Reşat Belger.

NIHAT REŞAT BELGER — İdare ile ilgili 114 ncü maddenin ve diğer maddelerin önemi pek büyüktür. Malûmunuz olduğu üzere, vatandaş için idare Hükümet mânasına gelir. Vatandaş idarenin iyi veya fena olmasına göre Hükümete çok veya az numara verir; tasarıda idarenin ya merkezden yönetim (Centralisation) yahut yerinden yönetim yani (Decentralisation) olarak ikiye ayrıldığı görülüyor. Ben bu usullerin faydelerinden ve mahzurlardan bahsetmek ve decentralisationu savunmak istiyorum.

Centralisation da, iktidarın demokrasi ve hukuk devleti icaplarına uygun hareket etmediğini ve bunun tam tersine tahakküm ve istibdat yoluna saptığını açıkça belirten misâlini müsaadenizle yakın mâzinin canlı ve maalesef kanlı olaylarını arz ederek hatırlatacağım. 1950 de serbest seçim ile, ve hakikaten millî irade ile iş başına gelen ve 1960 da malûmolan şekilde düşen Menderes'in on sene zarfında memleketimizin idari ve siyasi sahnesinde oynadığı dramın en başta gelen âmili merkezden yönetim, yani centralisationdan başka nedir? Merkezden vatanın her tarafına yayılan direktifler,

kararlar millî iradeyi tamamiyle aykırı, bîşahsın veya bir zümrenin keyfî idaresinin tecellisi değil mi idi? Bu, centralisationun ta kendisidir.

Merkezden yönetimde vatandaş Hükümet baskısını duyar, vatandaşın kalbinde daima Hükümet korkusu yaşar. Lüzumundan fazla memur istihdam etmek zarureti vardır ki, bu da bürokrasiye müncer olur, adedi çok yüksek memurlarla en az ve en ağır iş çıkaran bir idare makinası kurulur. Memur maaş ve ücretleri gittikçe kabaran rakamlara bâliğ olur. Yüksek malûmunuz olan bir durumu hatırlatayım : 1961 bütçesinde memur maaş ve ücretleri (Hazine-nin Emekli Sandığına ödediği meblâğ da dâhil) tam 3 740 000 000 lira tutmaktadır. Bu kadar büyük bir meblâğ sarf edildiğine göre bari memurlarımız müreffeh ve mesut olsalardı. Heyhat! O da yok. Bunun yani bu enflasyonun sonu nereye varır arkadaşlar?... Bu rakam bütçenin tümünün yarısından biraz noksandır.

Merkezden yönetimde kamu işlerinin görülmesi için çoğu defa valiler ile Dahiliye Vekâleti arasında bâzan aylarca süren tekrar tekrar veya uzun muhabereleler olur. İşler bezdirdi bir betaetle yürür, kıymetli zamanlar kaybedilir ve fuzuli sarfiyata yol açılmış olur. Özel teşebbüs kolaylıkla inkişaf edemez. Şahsın teşebbüsü kabiliyeti adeta dümura uğrar. Halbuki özel teşebbüsün her türlü terakkinin doğmasında ve gelişmesinde ve büyük bir rol oynadığı izaha muhtaç değildir. Memleketimizin kalkınması bakımından bizim özel teşebbüsün hayatî ehemmiyetini daima gözönünde bulundurmamız elzemdir. Centralisation rejiminde memurlar dahi teşebbüs fikrinden ve sorumluluk yüklenmek cesaretinden mahrum olarak yetişir. İdare makinesinin süratli, ahenkli ve verimli bir tarzda işleminin ehemmiyeti üzerinde durmaya lüzum görmüyorum. Bütün bu mülâhazalarla tasarının 115 nci maddesindeki «mahallî idareler, il, belediye veya köy halkının müşterek mahallî ihtiyaçlarını karşılayan ve genel karar organları halk tarafından seçilen kamu tüzel kişileridir.» fıkrasını, «mahallî idarelerin seçilmiş organlarını bir yargı merciinin kararına dayanmaksızın geçici veya sürekli olarak görevinden uzaklaştırılmaz» hükmünü büyük bir memnuniyetle okudum.

Vatandaşa kendi evinin işini kendi görmek salâhiyetini sağlıyan ve demokratik rejimin tatbikatında neyama hareket noktası sayılan bu kararı alkışlamamak mümkün müdür? Önemli ve o nispette verimli mühim bu maddeleri tespit ve teklif eden Komisyonumuzun seçkin ve üstün zekâlı azasını tebrik eder, kendilerine yürekten teşekkür ederiz.

Kurmaya çalıştığımız demokratik hayatın icap ve ihtiyaçları, memleketin idari, sosyal, ekonomik ve ziraî kalkınmasını temin bakımından yeni Anayasamızda bilhassa valilerin hukuki durumlarının yetki genişliği eski ifadeyle tevsi mezuniyet ve görev ayırıcı, eski tâbirle tefriki, vezâif, esaslarına göre açık bir tarzda belirtilmesine lüzum vardır. En ağır ve sorumlu iş kanunların hâkimiyeti ile hâdiselerin ve ihtiyaçların bin bir çeşit tezahürlerini telif etmek zorunda olan idare cihazının omuzlarına yüklediğine göre idare sisteminin temel prensipleri yeni Anayasamızda noksatsız ve açıkça gösterilmelidir. Bu itibarla valilerin hukuki durumu iki ana prensibin ışığı altında ele alınacak ve esaslı bir tanzime tâbi tutulacak önemli bir problemidir.

Yüksek malûmunuz olduğu üzere vali, bulunduğu bölgede devletin ve Hükümet temsilcisi, aynı zamanda ayrı ayrı her bakanın mümessili ve bunların idarî ve siyasi icra vasıtasıdır. İlde görülen çeşitli hizmetlerin nâzımı ve murakıbidir. Böylece valilerin yalnız bir bakanlığın ajan değil, merkezin, bütün bakanlıkların temsilcisi ve yürütme vasıtaları sayılmaları gerek teorilere, gerekse ihtiyaca tamamen uygundur. Bu sebeple idare mekanizmasının düzeltilmesi sadece bir İçişleri Bakanlığı meselesi değildir. Unutmamalıdır ki fiiliyatta memleket işlerini ne icra vekilleri ve ne de milletvekilleri idare edenler. Hakiki ve fiilî idare memurdadır. Vali bulunduğu bölgenin her bakanlığa mensup memurlarının şefi durumundadır. Şu hale göre düşük iktidar tarafından yıllarca dejenere edilmek istenilen ve buna rağmen az çok ayakta kalabilen valilik müessesesinin yeniden tanzimi ve valilerin amme hizmetlerinin gerekli kıldığı tam geniş yetkilerle teşhizi ve siyasi partilerin ve milletvekillerinin her türlü tesir ve baskılardan uzak tutulması zaruridir. Yetki ve sorumluluk sert müeyyidelerle

bağlamak suretiyle yetkileri kötüye kullanma ihtimali ve tehlikesi önenebilir. Kanunları daima kanunsuz emirlerin üstünde tutan ve hukuk devleti anlayışına bağlı dürüst, hür düşünceli ve geniş yetkili bir idare cihazı devlet düzeninin sağlam kalmasında ve Türk cemiyetinin medeni ve müreffeh bir seviyeye yükselmesinde muhakkak ki büyük bir rol oynayacaktır.

Kaldı ki, bir ilin, bir ilçenin, bir köyün bütün ihtiyaçları ve dertleri merkez teşkilâtı tarafından kavrap tesbit edilemez. Halk tarafından seçilen heyet ve meclisler kendi dert ve ihtiyaçlarını merkeze bağlı teşkilattan elbet daha iyi kavrar ve anlarlar.

Merkezi idare ile mahallî idare arasındaki en kuvvetli muvazene unsuru ise yine validir.

Çabuk ve muntazam iş çıkarmak, memur enflasyonunu önlemek, bütçede ekonomi sağlamak ve mümkün olduğu kadar az masraflı daha iyi çalışmak, içtimâî ve idarî za'fımızı gidermek, özel teşebbüsü engellemek, hülâsa hür, âdil bir hukuk devleti kurmak için yerinden yönetim usulünün yani décentralisationun kabul ve tatbiki zaruridir. Yerinden yönetim ilkesi kabul ve tatbik edilmezse memleketimizde demokrasinin teessüsünü ümit etmek güçtür. Kanaatimce idarede décentralisation temel prensip olmalı, centralisation bâzı müstesna hallere meselâ asayişle ilgili olaylarda düşünölmelidir. (Alkışlar)

Bütün ihtiyaçların ve dertlerin merkez teşkilâtı tarafından kavranılması pek güç olur. Bunun için halk tarafından seçilen hükümetler ve meclisler kendi ihtiyaçlarını elbette daha iyi kavrarlar. Bu bakımdan bu da ehemmiyeti haizdir. Aksi takdirde memur enflasyonu baş gösterir. Onun için özel teşebbüse yer verilmesinin doğru olacağına kaaniim....

BAŞKAN — Komisyon.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Muhterem Mehmet Hazer arkadaşım. Yeniden bâzı kademeler ihdas edilmiş veya kaldırılmış buyurdular. Biz her hangi bir kademeyi kaldırmış değiliz. Esas itibariyle merkezî idare kademelerinin Anayasa ile dondurulması pek uygun görülmedi. Türkiye'nin tatbikatı bize hak verir gibidir. Eski Anayasamız vilâyetleri kazalara, kazaları da nahiyelere bölmüştü. Fakat gerek uzman

arkadaşlar, gerekse siyasetle uğraşan arkadaşlar gayet iyi bilirler ki, son zamanlarda nahiyelerin kaza yapılması yapılmaması temayülü önüne geçilmez bir temayül haline gelmişti. Biz bu husustaki kıstasın ölçüsünün bir izah tarzını bulamadık. Biz bu madde ile nahiyeleri ve kazaları il çerçevesi içine alarak merkezî idarede bir genişlik temin etmiş bulunuyoruz. Ayrıca vilâyetler ile nahiyeler arasında başka bir kademe ihdas edebileceği gibi nahiyeler ile kaza arasında başka bir kademenin bulunması hususunu da dondurmadık. Burada behemehal iller kelimesini zikrettik. Emin Soysal arkadaşımızın itirazı ise, bu durum bölgecilğe yol açıyor dediler. Biz buna mâni olmak için il esasını aynen muhafaza ettik. Mahallî idarelerin bugünkü durumu 115 nci madde ile muhafaza edilmiştir. Maddenin son fıkrası muayyen âme hizmetinin görülmesi bakımındandır. Yoksa bir umum müfettişlik gibi birkaç ili içine alan birçok âme hizmetlerini o bölgede merkezileştirecek bir şekil değildir. Meselâ sağlık hususunda birkaç vilâyet bir merkezden idare edilsin diye düşünülmüştür.

MEHMET HAZER — Efendim komisyon keşke bu izahatı vermeseydi. Mevcut üniteleri kaldırıyorum, demiyor, ama ileride ne gibi üniteleri ihdas edeceğinden de bahsetmiyor. Eskiden rastgele iller kaza, kazalar nahiyeler olabiliyordu. Yarın da idare birtakım mülâhazalarla dilediği bir teşkilât kurmaya mevcut ünitelerin arasında veya dışında bir acayip ünite ihdas ederse maddenin tanzim tarzı buna imkân verecek mahiyettedir.

Verilen izahata göre; nahiyenin kaza olması kötü bir şey olacak, kaza ile nahiyeler arasında bir başka cüzütama imkân vermek maksada uygun olacak. Öyle ifade edildi. İdare istediği üniteyi bulsun dediler. Buna göre idare kaza ile nahiyeler arasında bir cüzütam kuracak, kendine bir ad verecektir. Bu tehlikelidir. Birkaç vilâyete seri hizmet hakkındaki son fıkra da idarede vahdeti tahribeder. İllerin hizmetlerini, yetkilerini tahribeder. Birakım ihtilâflara yol açar.

Bahis konusu edilen teşkilâtın vilâyet hudutlarına inhisar eden muamelelerin vilâyetlerde vahdet içinde yürütülmesi kabil olmayacağından bu bakımdan madde tehlikelidir.

BAŞKAN — Komisyon.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Muhterem arkadaşlar; bir defa bu Anayasa Tür-

kiye'de mevcudolan idari bölümü ortadan kaldırmıyor. Merkezden idare bölümleri esas itibariyle Anayasaya geçmez. Merkezden idare bölümleri Anayasalara geçmediğinden anayasalar olsa olsa mahallî idare, hükmi şahsiyete sahip olan mahallî idareler Anayasanın teminatı altına alınmak için gösterirler. Anayasanın 115 nci maddesi mahallî idarelerin hangileri olabileceğini teker teker göstermiştir. Gene bu mevzu ile ilgili olarak bu iş takdire bırakılmış değildir. Anayasa sistemi itibariyle Büyük Millet Meclisine mevdu bir vazife olarak verilmiştir. Büyük Millet Meclisi, isterse vilâyet, isterse kaza, isterse nahiyeler kurabilir.

EMİN SOYSAL — Bu maddenin son fıkrası son derecede tehlikelidir. Memlekette bölgecilik zihniyeti yaratılıyor. Biz bu sebeple haylice müşkülât çektik. Sözcü dedi ki, su işleri için Devlet Su İşleri İdaresi var. 9 bölgede Devlet Karayolları faaliyet göstermektedir. Ve senelerden beri de bu faaliyete devam etmektedir. Bunun dışında mektep işleriyle Maarif Vekâleti uğraşmaktadır. Geriye ne kalıyor? O halde böyle bir madde koymak Anayasanın tekniğine uymaz. Bu neviden bazı tedbirler almak lâzımsa da bu tedbirler idari olabilir. Bu fıkra memlekette bölgecilik zihniyeti yaratır. Gayet kötü neticelere yol açar. Nitekim mâzide tecrübelerini gördük. Birinci ve ikinci diye kurulan umumi müfettişlikler halk arasında yanlış zihniyetlere yol açtı. Kötü tesirlerini gördüğümüz bir meseleyi Anayasaya koymak hem Anayasa için hem de memleket için yanlış neticeler doğurabilir. Komisyonundan rica ediyorum bu hususta ısrar etmesinler. Bu yüzden sözcünün söylediği şeyler tahmin edilmiştir, rica ediyorum. Komisyon ısrar etmesin.

BAŞKAN — Fehmi Yavuz.

FEHMI YAVUZ — Muhterem arkadaşlar, 114 ncü maddenin son fıkrası çok iyi bir şekilde formüle edilmiş ve memleketin ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde ele alınmıştır. Bâzi arkadaşlarımız bölgecilik kurulduğundan bahsettiler. Bundan endişeye mahal yoktur. Dünyanın her yerinde artık hizmetlerin şümülü genişlemesi ve vilâyetlerde çeşitli ünitelerin hudutları çok aşması ve durumun diğer vilâyetlere sırayet etmesi karşısında hizmetleri birleştirmek suretiyle daha randımanlı ve koordineli bir ça-

lışıma yoluna gidilmiş bulunmaktadır. Eski müfettişi umumilikleri benden daha iyi bilen arkadaşlar içinizde vardır. Müfettişi umumilikler tamamen vilâyetlerin asayiş ve inzıbatı ile alakalı vazife görürlerdi, şimdi benim anladığıma göre daha çok âmme hizmetlerinin iyi bir şekilde görülmesi ve koordine edilmesinde mülki taksimat olarak bugün bu işi mahallî idareler yürütmektedir. Bugün artık âmme hizmetleri vilâyet ve belediye hudutlarını çok aşmaktadır. Tasavvur buyurun; bir su işi, bir elektrik mevzuu bugün bir vilâyet hududunun çok dışına ve daha geniş sahalara yayılıyor. Keşke birçok vilâyetlerin üstünde daha yüksek kademelerde üniteler kurmak mümkün olsa da teşkil etsek. Bunun bölge ile ilgisi yoktur.

TURHAN FEYZİOĞLU — Arkadaşlar; özür dilerim. Gecenin bu geç saatinde sadece iki cümle söyleyeceğim. İllerden başka kuruluşların Anayasada tasrihi zararlı olur. Kaza, nahiye deyince; bundan sonra da arkasından tam teşkilâtli nahiye diye ilâve yapmaya mecbur kalacağız. Yarın bu yoldaki ihtiyaçlar nasıl tecelli edebilir? Yarın kaza ve nahiye arasında tam teşkilâtli nahiye yerine başka bir teşkilâtın kuruluşu mu düşünülür? Bugün on sene sonrasına bağlamaya hiçbir sebep yoktur. Bunu Anayasada tasrih etmenin ben faydasını göremedim. Devlet işlerinin iyi yürümesi bakımından bir teminatı da yoktur. Son fıkranın başına (belli) kelimesinin ilâvesi zannederim Emin Soysal arkadaşımızın söyledikleri mahzurları ortadan kaldırır. Bunun dışında birtakım muntakalar Şark, Karadeniz bölgesi muntakaları diye Türkiye'nin bölünmesine mâni olur. Vilâyetler dışında bâzi kuruluşlara ihtiyaç olacaktır. Mâruzatım bundan ibarettir.

BAŞKAN — Önergeler var onları okutuyorum..

Yüksek Başkanlığa

114 nû maddenin son fıkrasının maddeden çıkarılmasını arz ve teklif ederiz.

Ferid Melen Emin Soysal B. Kemal Çağlar
Münir Aktepe Kemal Z. Gençosman
Orhan Köprülü Abdülkadir Okyay
(İmza okunamadı)

Yüksek Başkanlığa

Anayasa tasarısının 114 nû maddesinin bi-

rinci fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

Madde 114. — Türkiye coğrafi durumu ve ekonomi ilişkileri bakımından illere, iller ilçelere, ilçeler bucaklara ve bucaklar da kasaba ve köylerden meydana gelir.

Şevket Asbuzoğlu Mehmet Hazer

Yüksek Başkanlığa

İdare ile ilgili maddelere aşağıdaki maddenin ilâvesini arz ve teklif ederim :

a) Devletin, yerinden yönetim esasına dayanan idareler üzerindeki deneti, ancak idare görevlerinde birliğin ve kamu yararının korunması,

b) Ve o yer ihtiyaçlarının gereği gibi karşılanması amacıyla, kanunda belirtilen hallerde ve gösterilen makamlarla ve kanunun koyduğu usullere göre yapılır.

Nihat Reşat Belger

BAŞKAN — Önergeleri tekrar okuyup teker teker oylarınıza sunacağım.

(Ferit Melen ve arkadaşlarının önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon iltihak etmiyor. Önerenin dikkate alınmasını kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmemiştir.

(Şevket Asbuzoğlu ve Mehmet Hazer'in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon iltihak etmiyor. Önerenin dikkate alınmasını kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmemiştir.

(Nihat Reşat Belger'in önergesi tekrar okundu.)

BAŞKAN — Komisyon iltihak etmiyor. Önerenin dikkate alınmasını kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmemiştir.

KOMİSYON SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Efendim, 3 nû fıkranın başına «Belli» kelimesinin ilâvesini kabul ediyoruz.

BAŞKAN — Maddeyi komisyonun iştirak ettiği «Belli» kelimesinin ilâvesiyle oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmiyenler... Kabul edilmemiştir.

Mütaakip maddelerde söz alan arkadaşlarımız vardır. Fakat vakit bir hayli ilerlemiştir. Bu sebeple bugün saat 9,30 da toplanılmak üzere birleşime son veriyorum.

Kapanma saati : 00,25